

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Diplomová práce

Bc. et Bc. Pavla Cvachovcová

Politická role nadnárodních korporací

The political role of multinational corporations

Praha 2020

Prof. Dr. Pavel Barša, M.A., Ph.D.

Poděkování

Ráda bych zde vyjádřila obrovský vděk panu prof. Pavlu Baršovi za vstřícnost, se kterou se ujal vedení mé práce, ochotu a trpělivost při jejím zpracovávání, a mnoho cenných rad a podnětů k dalšímu bádání.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. prosince 2020

Bc. et Bc. Pavla Cvachovcová

Anotace

Diplomová práce si klade za cíl analyzovat politickou roli nadnárodních obchodních korporací v současném globalizovaném světě. V tom smyslu se práce zaměřuje na podstatu politické role z hlediska politické teorie a teorie společenské odpovědnosti firem (CSR) a na vysvětlení možných příčin, proč korporace přijímají určité funkce při vyplňování tzv. policy gaps či poskytování veřejných statků. Další otázkou, kterou si práce pokládá, je, kde pramení legitimita opravňující korporace působit ve sféře veřejné politiky. V praktické části se práce soustředí na činnosti několika nadnárodních obchodních korporací v oblasti životního prostředí a následnou proměnu environmentální politiky na globální úrovni.

Klíčová slova: CSR, globalizace, globální vládnutí, politická legitimita firem, environmentální politika

Annotation

The diploma thesis aims to analyze the political role of multinational business corporations in present globalized world. In this sense, the thesis focuses on the nature of the political role in terms of political theory and corporate social responsibility (CSR) theory and on explanation of possible reasons why corporations accept certain functions in fulfilling the so-called policy gaps or providing public goods. Another question that the work raises is where the legitimacy of corporations operating in the sphere of public policy stems. In the practical part, the thesis focuses on the activities of several multinational business corporations in the field of environment and the subsequent transformation of environmental policy at the global level.

Key Words: CSR, globalization, global governance, political legitimacy of business, environmental policy

Obsah

Úvod	7
1 Globalizace a post-vestfálský systém	10
1.1 Přístupy ke globalizaci	13
1.1.1 Racionalismus	13
1.1.2 Konstruktivismus	19
1.2 Globální vládnutí.....	21
1.2.1 Aktéři vládnutí	23
1.3 Politická role a legitimita aktérů	26
1.3.1 Úpadek národního státu.....	28
1.3.2 Problém suverenity a legitimacy	29
2 Role korporací v mezinárodním systému	36
2.1 Společenská odpovědnost firem (CSR).....	40
2.1.1 Politická odpovědnost firem.....	43
2.2 Soukromé vládnutí	48
2.2.1 Přímá účast na vládnutí	50
2.2.1 Nepřímý vliv	56
3 Nadnárodní korporace a proměna environmentální politiky	58
3.1 Environmentální politika.....	58
3.1.1 Působení korporací v environmentální politice.....	61
3.2 Přínosy konkrétních nadnárodních korporací k environmentální politice	64
3.2.1 Uhlíková neutralita.....	65
3.2.2 Odpadové a obalové hospodářství.....	68
3.2.3 Biodiverzita a vodní hospodářství.....	72
3.2.4 Vnitřní řízení a management.....	76
3.2.5 Multilaterální spolupráce	78
4 Diskuze	81
4.1 Politická role korporací a jejich legitimita	81
4.2 Vysvětlení zapojení korporací.....	84
4.2.1 Racionalismus	84
4.2.2 Konstruktivismus	85
4.3 Střet soukromé a veřejné sféry	86
Závěr	88
Reference	90

Úvod

Diplomová práce se zaměřuje na politickou roli nadnárodních korporací a jejich přínos pro vládnutí v současném globalizovaném světě. Na problematiku nahlíží z globální perspektivy a jejím teoretickým zázemím je teorie mezinárodních vztahů a její přístupy ke globalizaci vycházející z debaty paradigmat na přelomu 80. a 90. let. Hlavní vědecká otázka diplomové práce se soustředí na mocenský potenciál nadnárodních korporací a jeho reálné uplatňování skrze tvorbu environmentální politiky na globální úrovni. Tato otázka však zasahuje další teoretické oblasti: reflektuje střet racionalistického a konstruktivistického paradigmatu z přelomu 80. a 90. let 20. století, tedy z doby, kdy začal vliv nadnárodních korporací významně narůstat. Práce se tedy snaží interpretovat působení firem v environmentální politice skrze tyto dvě perspektivy, nicméně jejím cílem není rozhodovat o jejich správnosti. Rozsoudit čtvrtou globální debatu paradigmat na základě jednoho dílčího problému by bylo příliš radikální ambicí pro jakoukoli dílčí vědeckou práci, natož diplomovou. Nicméně právě ve světle konstruktivistického přístupu se objevuje další problém, na který práce upozorňuje, a tím je rozlišení mezi soukromou a veřejnou sférou, které procesy globalizace ohrožují. Smazávání těchto metodologických hranic se pak promítá i do problematiky globálního environmentálního vládnutí.

V první části se práce zaměřuje na fenomén globalizace, jeho definici a možné přístupy k jeho interpretaci. V nich se střetávají zástupci racionalistického přístupu reprezentovaného neoliberalistickým institucionalismem (Keohane a Nye) a liberálními teoretiky globalizace (Castells, Kiely) proti konstruktivismu a kulturalismu (Wendt, Palan). Racionalisté zde upozorňují na vztah mezi ekonomickou a sociální globalizací, které jsou podmíněny historickým vývojem kapitalismu a jeho institucí, instituce jsou pro ně navíc ústředním prvkem nového světového systému. Naproti tomu konstruktivisté upozorňují na podmíněnost institucí a společnosti dominantním diskurzem a problematiku konstituce zájmů a identit v neukotveném provázaném světě. Konstruktivisté takřka netematizují globalizaci samu o sobě, protože ta je v něm už inherentně zahrnuta. Střetávají se

zde tedy pozitivistické přístupy založené na dedukci a vysvětlování s post-pozitivistickým normativním přístupem soustředícím se na rozumění.

Právě fenomén globalizace umožnil nárůst vlivu nestátních aktérů, neboť globalizace útočí na aspekty státní moci, jako je suverenita a legitimita. Role státu se tak proměňuje. Z funkční definice státu je následně v diplomové práci odvozována politická role, kterou teoreticky mohou získat i další aktéři mezinárodních vztahů, a díky ní pak mohou vyplňovat mezery v globálním vládnutí. Globalizace tedy přinesla oslabení státní autority. Suverenita v národních územních hranicích je narušována mezinárodními závazky států a které mohou (ale nemusí) vyplývat z členství v nadnárodních vládních organizacích. Všichni aktéři podílející se na globálním vládnutí tak čelí otázce legitimacy, která se v důsledku proměňuje a přestává být závislá na přímé odpovědnosti. Do popředí se dostávají konstruktivistické přístupy k legitimitě založené na oddělování vstupů, procedur a výstupů. Legitimita na úrovni vstupů již není dostatečná a globální občanská společnost vytváří tlak na její posunutí na další úroveň. Není to již výhradní vlastnost národních států, ale o její dosažení usilují i další aktéři globálního vládnutí, a včetně soukromých nadnárodních korporací. K otázce legitimacy nevládních a soukromých aktérů se jeví přínosný přístup Evy Erman a Andrease Uhlina a teoretiků politické odpovědnosti firem Georga Andrease Scherera a Guida Palazza.

Druhá část práce se zaměřuje na roli nadnárodních korporací v mezinárodním systému a zdůrazňuje její proměnu ve vztahu ke společenské odpovědnosti. V 70. letech publikoval Milton Friedman v New York Times článek, kterým rázně odmítl jakoukoli odpovědnost firem, neboť je to pouze lidská vlastnost, a odpovědnost manažerů řídících firmy adresoval pouze jejich vlastníkům či akcionářům. Tento přístup známý jako Friedmanova doktrína byl dlouhou dobu v oblasti managementu dominantním. Nicméně otázky po společenské odpovědnosti firem nabývaly na stále větší intenzitě, až se promítly i do definice nadnárodních korporací, kterou stanovila v 80. letech OSN. Odpovědností firem se v té době začal analyticky zabývat ekonom Archie Carroll, na kterého pak navázala řada dalších teoretiků. Vznikl koncept Společenské odpovědnosti firem (CSR), jenž závazky firmy adresoval širokému okruhu stakeholderů z různých oblastí. Scherer a Pallazo počátkem 21. století upravili koncept CSR vzhledem k důsledkům

globalizace zahrnuli řadu politických otázek. Jejich deliberativní odpověď se však střetla s radikálně demokratickou kritikou.

Přijetí společenské odpovědnosti však umožnilo firmám i širší participaci v oblasti globálního vládnutí. Následující část práce se zaměřuje na nejčastější způsoby, jak se firmy na globálním vládnutí mohou podílet, a rozděluje je na přímé a nepřímé podle rozhodovací kompetence. Jedná se zejména o (sebe)regulaci umožňující vyplňování tzv. policy gaps a poskytování veřejných statků, tedy oblastí, kde mohou státy v globalizovaném světě selhávat nejčastěji.

Třetí část diplomové práce je založená empiricky a tematizuje proměnu a vývoj environmentální politiky na globální úrovni za posledních 50 let. Právě globální environmentální politika tvoří oblast, kam mohou nadnárodní firmy aktivně přispívat a kde mohou uskutečňovat svou politickou roli prosazováním veřejných zájmů a formováním veřejné politiky. Diplomová práce následně analyzuje činnost v oblasti životního prostředí vybraných nadnárodních korporací na základě jejich vlastních závazků demonstrovaných ve výročních zprávách za předchozí účetní rok. Je zřejmé, že tyto zprávy nepodávají objektivní informace o skutečných přínosech nebo naopak problémech, kterým vybrané korporace v environmentální oblasti čelí, ovšem z hlediska posouzení přínosů pro oblast globálního environmentálního vládnutí se jeví jako dostatečné, neboť představují konkrétní aktivity a diskurzivní důkaz o přístupu vybraných firem ke globálnímu vládnutí.

Závěrečná část diplomové práce shrnuje zjištěné trendy a analyzuje je ve vztahu k výzkumným problémům uvedeným výše.

1 Globalizace a post-vestfálský systém

Pojem globalizace rezonuje v mezinárodním systému od devadesátých let minulého století. Je velmi komplexní a zahrnuje řadu procesů a trendů vedoucích k vzájemnému propojování světa ve všech oblastech života, neexistuje asi jednotná definice, na níž by se všichni autoři shodli. Často je zakládána na globálním rozmachu obchodu a ekonomické sféry, ale také na rozšiřování vlivu nadnárodních institucí. Je tedy velmi úzce spjatá s rozvojem kapitalistické společnosti. Globalizace se tak stala předmětem zájmu především na poli ekonomie a teorie mezinárodních vztahů, pozornosti neušla však ani v sociologii. Anthony Giddens (2000, str. 14) vidí původ globalizace v západní hegemonii ustanovené po druhé světové válce¹, ovšem tyto dva fenomény nelze směšovat. Globalizace přitom úzce souvisí s rozšiřováním moderních technologií, především komunikačních a transportních prostředků. Globalizace však není jen jeden proces směřující ven, překonávající národní hranice, ale celý soubor procesů s jak odstředivou, tak dostředivou silou. Ta odstředivá se projevuje v oslabování vazeb na národní kulturní tradice a zvyky, naproti tomu dostředivost se projevuje v tlaku na decentralizaci a lokální úroveň, důsledkem pak může být i posilování národních hnutí a fundamentalismu (str. 24-25, 66) ve snaze najít pevný bod sounáležitosti v měnícím se světě. Navzdory přibližování a propojování vyspělého světa je však výraznější jeho oddělení od rozvojových zemí. Zvyšují se ekonomické rozdíly na poli chudoby, kvality života, ale i ochrany životního prostředí. Přestože že jsou snahy zahrnovat tyto problémy do globální agendy prostřednictvím mezinárodních organizací, hnutí za globální odpovědnost, demokracii a ochranu lidských práv se realizují takřka jen na straně Západu.

Pnutí mezi propojenou světovou ekonomikou a systémem národních států bylo předmětem vědecké debaty v první polovině 90. let minulého století, kde byl předmětem zájmu rostoucí vliv obchodních aktérů. V druhé polovině 90. let se přeneslo těžiště z ekonomické do politické roviny, globalizace přestala být vnímaná jako důsledek tržních vztahů, nýbrž jako sociální proces, který s sebou nese změnu v sociálních institucích, jejich posilování (Keohane, 2002, str. 81), a má tedy dopad na všechny sféry lidského života. Jedním z důsledků této debaty bylo zpochybnění

---

¹ Srov. Keohane a Joseph S., 2012, str. 214

realistického předpokladu, že stát je v mezinárodních vztazích unitárním aktérem prosazující koherentní národní zájem (Milner, 1998, str. 766-767).² Zároveň se tím oslabuje hranice mezi domácí a mezinárodní politikou. Domácí zájmové skupiny, dříve reprezentované právě státem, se sdružují do transnacionálních sítí a stát se tak stává jen partikulárním reprezentantem, jedním z mnoha aktérů podílejících se na mezinárodní politice.

Anne-Marie Slaughter (2004, str. 12) upozorňuje na tři hlavní pohyby, které se v současném světovém systému odehrávají. První posun probíhá od národní na globální úroveň, druhý je od vlády k vládnutí³ a třetí pohyb je od unitárního k rozdělenému státu. Ten se uskutečňuje na základě rostoucí potřeby domácích vlád a státních institucí zapojovat se do přeshraničních aktivit, spolupracovat se svými zahraničními protějšky například při řešení nadnárodních soudních případů. Vládnoucí úředníci a politici konzultují uskutečňované politiky a sdílejí své zkušenosti o nejlepších způsobech vlády, tvorby regulace, ochrany práv a dalších otázkách. Slaughter se domnívá, že teoretici mezinárodních vztahů vždy uznávali, že jsou státy komplexními jednotkami, které vzájemně interagují, a koncept unitárního státu byl jen zjednodušující fikcí aplikovanou pro práci s teorií. Avšak fungování takového mezinárodního systému, zakládajícího se na vzájemných vztazích a interakcích mezi unitárními státy, by bylo omezeno jen na multilaterální a bilaterální smlouvy, vyjednávané reprezentanty a formálně podepsané hlavami států. Mezinárodní vztahy se však utváření mezi celou řadou dalších aktérů, a to nejen na formální, ale i neformální rovině. Unitární stát není přesvědčivý ani na úrovni domácí politiky, neboť i tam je jeho moc rozložena mezi jednotlivé státní instituce a agentury, které mohou mezi sebou vzájemně soutěžit. Do toho soupeření o vliv a možnost určit národní zájmy zasahují i zájmové skupiny, nevládní organizace a ekonomické subjekty, a to jak na domácí, tak nadnárodní úrovni. Vlády tak operují v rámci systému vertikálních a horizontálních sítí.

Hale a Held (2011, str. 6) uvádějí pět shrnujících znaků globalizace. První zahrnuje již zmíněné slučování domácí a mezinárodní politiky, další posilování role

---

² To ovšem neznamená, že by stál ztratil význam. V rámci neorealismu se jedná spíše o předpokladu unitárnosti, stát je stále dominantním aktérem mezinárodního systému. Na limity globalizace ve vztahu k národnímu státu upozorňuje například Robert Gilpin (2001). Neorealismu s zůstal i v 90. letech 20. století jedním z hlavních přístupů v teorii mezinárodních vztahů.

³ Viz níže.

nestátních aktérů ve světové politice, třetím znakem je vznik sféry soukromého vládnutí, čtvrtým posun k novým způsobům zajišťování souladu mezi přeshraničními standardy a normami a posledním narůstající komplexnost institucionálního prostředí. Stát tedy musí čelit jak domácím společenským tlakům, tak interakcím ze strany dalších států a to v komplexním a dynamickém prostředí, které vede ke sbližování jednotlivých oborů.

Globalizace tedy znamená rozpad vestfálského systému, který byl založen na principech suverenity, autonomie a teritoriality. Všechny tři principy spolu úzce souvisely, avšak globalizace napomohla jejich oddělení. Souvisí si to s koncentrací moci v rukou různých aktérů, především nadnárodních organizací, nejčastěji situovaných v moderních metropolích západního světa, neboť národní státy již nemají kapacitu globální politicko-ekonomické trendy kontrolovat, natož regulovat (Sassen, 1996) a sami se stávají objektem nadnárodní regulace a dozoru skrze závazky vyplývající z jejich členství v těchto organizacích.

Globalizace je tedy kontroverzním fenoménem vzbuzujícím různé reakce nejen v akademickém prostředí. Ne všichni ji však přijímají jako daný fakt, existuje i část teoretiků, kteří ji odmítají a současné trendy vysvětlují jinými teoriemi. Nesoulad však panuje i mezi teoretiky, kteří se jí zabývají, ty lze zjednodušeně rozdělit optimisty a pesimisty. Optimisté se domnívají, že s propojením světa, nárůstem mezinárodního obchodu a technologickou akcelerací lze dosáhnout pokroku na globální úrovni v jak v oblastech ekonomických, tak sociálních, zároveň dojde k rozšíření demokracie a univerzálních hodnot a společnost tak bude blíže ke kosmopolitnímu ideálu. Naopak odpůrci globalizace tvrdí, že důsledkem globalizace jsou rostoucí nerovnosti mezi třídami společnosti a západním a třetím světem, posilování moci elit a prosazování univerzalizmu na úkor plurality.

1.1 Přístupy ke globalizaci

Možných klíčů pro rozlišení přístupů ke globalizaci je celá řada, teorie lze dělit na optimistické a pesimistické, podle normativního zaměření. Podle zaměření na primární oblasti, kde se důsledky globalizace projevují na sociální, ekonomické, institucionální apod. Rozlišovat lze také v interpretaci globalizace jako souboru procesů či světového uspořádání. Tato práce však rozděluje přístupy ke globalizaci na základě debaty čtvrté paradigmat z přelomu 80. a 90. let, která se soustředila na epistemickou podstatu soupeřících přístupů, kdy zároveň začala být globalizace předmětem teoretického zájmu.

Od poloviny 80. let minulého století se odehrávala tzv. čtvrtá velká debata paradigmat v mezinárodních vztazích. Šlo spor mezi racionalismem (objektivismem) a konstruktivismem, který znovu otvíral metodologické otázky a předpoklady teorie mezinárodních vztahů. Někdy bývá tato debata interpretována jako spor pozitivismem a post-pozitivismem, nicméně to je poněkud širší pojetí, protože jako pozitivismus se zde míní neorealismus a neoliberalismus, pod post-pozitivismus pak mimo konstruktivismu spadá také postmodernismus, feminismus a marxismus, tedy nejen teoretické směry, ale i politické a světonázorové ideologie (Barša a Císař, 2008, str. 295). V souladu s Baršou bude tato práce vycházet z dělení na racionalismus a objektivismus, což přesněji vystihuje epistemologický a metodologický předmět této debaty. Vzhledem k dalšímu postupu, který se bude soustředit na roli firem v globalizovaném světě, nebude se práce zabývat perspektivou neorealismu, jenž se soustředí na státy jako hlavní aktéry mezinárodních vztahů.

1.1.1 Racionalismus

Racionalismus byl dlouhou dobu dominantním směrem v teorii mezinárodních vztahů, a jeho postavení bylo ještě umocněno po syntéze neorealismu a neoliberalismu v 80. letech a po druhé vědecké revoluci ve společenských vědách. Spíše než teoretickým směrem je však racionalismus metodologií vysvětlující fenomény a jednání aktérů „zdola“ na základě předpokladu racionálnosti jejich jednání, která je motivovaná a priori danými zájmy (ať už materiálními či nemateriálními).

Zájmy a identity aktérů jsou tedy ustanovené už před vzájemnou interakcí a není třeba na ně soustředit pozornost. Jde tedy o individualistickou představu, že sociální řád vzniká ze strategického jednání jednotlivých aktérů, a tento řád znamená soubor sociálních norem, který je objektivní a nebere v úvahu sociálního povahu jednotlivých aktérů. Ideologie, diskurzy a identity jsou zde deskriptivní a mají jen doplňkovou funkci pro pochopení (mocenských) zájmů. Naopak pro konstruktivisty jsou tyto aspekty konstitutivní a objektivita je jen iluzí, která je přínosná pro analýzu vztahu aktéra k realitě. Rozum je v konstruktivismu podmíněný historicky a diskurzivně. Naproti tomu racionalismus, jenž je ve své podstatě objektivismem, zakládá objektivitu právě na rozumovém vysvětlení kauzalit a materialistické podstatě zkoumaných fenoménů. Blíží se tak přístupu přírodních věd a ekonomie. (Barša a Císař, 2008, str. 295-298).

Teoretici neoliberalismu v čele s Robertem Keohanem a Josephem Nyem [1977] byli jedni z prvních, kteří se začali procesy propojování světa zabývat. V 70. letech vypracovali teorii vzájemné závislosti, která reagovala na změny na mezinárodním trhu, rostoucí význam transnacionálních korporací a s tím i proměnu politických vztahů (Barša a Císař, 2004, str. 173).

V druhé polovině 70. let dvacátého století vzniká po třetí velké debatě tzv. syntéza neo-neo, kde se sblížuje neorealismus a neoliberalismus proti neomarxismu. Keohane (2002, str. 1-3) vymezuje svou teorii oproti klasickému liberalismu, odmítá předpoklad, že lidé jsou od podstaty dobří a že by byl pokrok v lidské historii nevyhnutelným. Stejně tak odmítá, že by měla mít svoboda přednost před rovností či sociální spravedlností. Hlavním motorem jednání je podle něj vlastní zájem, který je veden rozumem – ten proměňuje strukturální a institucionální podmínky na pobídky pro jednání a výnosy. Nicméně vlastní zájmy nemusí mít jednoduchou materiální povahu. Keohanův liberalismus je tedy spíše pesimistický a opatrnější, co se týká příčinných souvislostí vedoucí od ekonomiky k politice. Vzájemná závislost je často asymetrická a vysoce politická, jejím zdroje jsou často mocenské a to jak na straně států, tak nestátní aktérů. Keohane teorii vzájemné závislosti rozpracovává na vztazích mezi Spojenými státy americkými a Austrálií a Kanadou během let 1920 až 1970 se zaměřením na určité oblasti.

Globální vzájemná závislost nespadá tedy ani do tradicionalistického, ani modernistického rámce, nýbrž reaguje na nárůst mezinárodních transakcí, především peněžních toků, mobility lidí a kapitálů a zefektivnění mezinárodní komunikace. Vzájemná závislost tedy odkazuje k situaci, která charakteristická recipročními efekty mezi státy a aktéry v různých zemích. To, že je daná situace reciproční, však neznamená, že je symetrická a natož benefiční. Situace vzájemné závislosti se vyznačuje přítomností nákladů či dopadů transakcí. Pokud vzájemné interakce nemají nákladné dopady, pak jde o pouhou provázanost. To je zásadní rozdíl pro porozumění politiky vzájemné závislosti. (Keohane a Joseph S., 2012, str. 7-8).

Kdyby se situace vzájemné závislosti omezovala jen na benefiční případy, byl by koncept pro analýzu užitečný jen v případě modernistické perspektivy, kdy je hrozba užití vojenské síly a konfliktu nízká. V tom případě by byla vyloučena z definice vzájemné závislosti i situace strategického vyvažování mezi USA a Sovětským svazem za studené války. Stejně tak by bylo problematické uvažovat o závislosti mezi industrializovanými státy a rozvojovými zeměmi, protože by to vyžadovalo subjektivní zhodnocení, zda jsou jejich vztahy vzájemně výhodné. Náklady jsou tedy zásadní součástí situace vzájemné závislosti, neboť závislost nutně omezuje autonomii státu. Navíc nelze ex ante určit, zda přínosy převýší náklady, to závisí například na hodnotách aktérů a povaze vzájemného vztahu. Při hodnocení nákladů a přínosů lze přijmout buď absolutní, či relativní pohled. První počítá se společnými zisky či ztrátou, zatímco druhý zdůrazňuje distribuční problémy. Mimo náklady je dalším důležitým znakem vzájemné závislosti i její nevyváženost, neboť právě asymetrie je zdrojem vlivu aktérů na jejich jednání. Méně závislí aktéři mají často větší vyjednávací sílu. Naproti tomu čistá závislost v symetrické situaci je jen vzácným extrémem. (Keohane, 2002, str. 8-9).

Na základě těchto myšlenek ukazuje Keohane s Nyem (2012, str. 212) ideální typ, jenž nazývají komplexní vzájemnou závislostí a připodobňují ji ke vztahům mezi členy OECD. Ta stojí na třech podmínkách: První zahrnuje minimalizaci role vojenské síly, druhá absenci hierarchie mezi problematikami, a třetí rozvoj různých kontaktních kanálů mezi společnostmi. Tyto podmínky ovlivnily jak doménu vztahů mezi státy, tak vztahy s dominantní rolí nestátních aktérů. Nicméně i přesto, že se vztahy mezi bohatými demokratickými státy

přibližuje k ideálnímu typu, mezi regiony přetrvávaly velké rozdíly. Tedy ani tato situace nevede nutně k rozvoji sociálního státu.

Ačkoli se tak může zdát na základě pojmů nákladů a přínosů, závislost není jen ekonomická, ale také strategická, environmentální a ideová, případně ideologická. Stejně tak globalizace je multidimenzionální. Globalizace však popisuje trend nárůstu nadnárodních toků a silnějších sítí závislosti. Samotný termín vzájemná závislost se týká stavu světa. Proto v souvislosti s globalizací mluví Keohane (2002, str. 15-16) o globalismu, jenž má také popisovat stav, a ne procesy. Stav pak lze považovat za měřitelné veličiny, tudíž mohou narůstat nebo se naopak snižovat. Globalizace tedy znamená nárůst globalizmu, ale lze hovořit i o „úpadku globalismu“ – za ten Keohane považuje období od roku 1914 do roku 1945. Globalismus tedy znamená stav charakterizovaný hustými sítěmi vzájemné závislosti uspořádanými na mezinárodním základě mezi konkrétními aktéry, jedná se tedy o souhrnný vzorec tvořený všemi složkami globalizace z různých oblastí, jež jsou vzájemně neoddělitelné a přičemž každá má svůj politický přesah.

Důraz položený v teorii vzájemné závislosti na instituce v rámci mezinárodních sítí vedl k rozvinutí hlavních tezí v rámci liberálního institucionalismu. Každá oblast zájmu, jakkoli je propojená s ostatními, se vyznačuje vlastní institucí. Mezi takové instituce patří i státní suverenita, jejíž vznik byl důležitý pro fungování státu v mezinárodní společnosti, ovšem stejně jako všechny ostatní instituce, i ta prochází změnami v souvislosti s novým uspořádáním světa, mění se s územně definovaného atributu na vyjednávací potenciál. Podle Keohana (2002, str. 65) je tedy suverenita soubor trvalých a propojených pravidel, která předepisují role chování, určují hranice aktivity a formují očekávání ostatních aktérů. Existuje však množství dalších mezinárodních institucí, více či méně formalizovaných. Jejich pravidla a postupy vytvářejí informační struktury a určují přijatelné principy, jež mají za cíl snižovat konflikty a posuzovat, zda jsou vládní akce legitimní či nikoli.

Postupy a pravidla mezinárodních institucí vytvářejí informační struktury. Určují, jaké zásady jsou přijatelné jako základ pro snižování konfliktů a zda jsou vládní akce legitimní nebo nelegitimní. Instituce tak pomáhají asymetrii vzájemné závislosti, a to diferenciací informací. Aktéři, kteří se podílejí na jejich fungování

nebo k nim mají jiný blízký vztah, mohou interpretovat poskytované informace vlastním způsobem, či je použít k přesvědčení, případně manipulaci ostatních aktérů zvnějšku (Keohane, 2002, str. 34). Nicméně globalizovaný svět a rozšíření jeho institucí napomáhá k formaci světového polity (Keohane, 2002, str. 15).

Poněkud odlišný přístup, soustředěný na ekonomickou globalizaci, zastává například Manuel Castells (2010, str. 101) se svou teorií sítí a globální ekonomiky. Existenci globálního ekonomického systému zakládá na tom, že ekonomiky po celém světě závisí na výkonech svého globalizovaného centra. To zahrnuje finanční trhy, mezinárodní obchod, nadnárodní výrobu a do jisté míry vědu, technologie a specializovanou pracovní sílu. Nicméně, přestože mezinárodní obchod roste rychleji než produkce, ne všechny ekonomické činnosti se přesouvají do globálních měřítek. Většina výroby, zaměstnanosti a podniků stále zůstává lokální a regionální. Domácí sektory ekonomiky tak stále svým podílem dominují na tvorbě domácího hrubého produktu.

I přesto však národní státy ztrácí kontrolu nad monetární politikou, rozhodováním o vlastním rozpočtu, organizováním výroby a obchodu, výběrem daní z příjmu korporací a selhávají v plnění svých závazků zajišťovat kvalitu života, neboť nejsou schopny zajistit konkurenceschopnost své ekonomiky v globálním měřítku. Stát tedy ztrácí svoji ekonomickou suverenitu, přestože si zachovává určitou regulatorní kapacitu a relativní kontrolu nad svými subjekty v rámci určité hierarchie. Stát je stále strategickým aktérem mezinárodních vztahů, i když jeho jednání závisí na výkonnosti domácí ekonomiky. Stát je tedy vzájemně závislý v rámci široké sítě ekonomických procesů probíhajících mimo jeho kontrolu. (Castells, 2010, str. 316).

Ne všichni racionální teoretici globalizace však se ztrátou státní suverenity států souhlasí. Například Ray Kiely (2005, str. 23) tvrdí, že vznik mezinárodních institucí regulujících globální transakce nerozkládá státní suverenitu per se, ale částečně reflektuje „univerzalizaci“ („universalisation“) systému národních států. Státy jsou interní součástí mezinárodní ekonomiky a státní suverenita je prostředkem k redefinování funkce státu v mezinárodním řádu. Neplatí tedy, že by globalizace představovala proces vymykající se z pod kontroly národních států, ale naopak, ekonomická role národních států je centrální a konstitutivní součástí

globalizace. Státy zastávají funkci regulátora v rámci „marketizace“ („marketisation“) světo-systému.

Národní státy nad to nesou roli mediátora územně fluidních kapitalisticko-sociálních vztahů. Kiely (2005, str. 47) upozorňuje na kontinuitu ve vývoji kapitalistického světo-systému a historickou poměnu globálních kapitalisticko-sociálních vztahů. Například krize 70. let 19. století připravila základ pro intenzivnější soupeření imperialistických velmocí, válku a revoluci, a krize 30. let 20. století vedla ke zvratu v internacionalizaci kapitálu. Období od 70. let do současnosti⁴ je typické zesilováním nerovnoměrné kapitalistické globalizace založené na liberalizaci obchodu, investic a financí. Všechny tyto tendence jsou výsledkem kapitalismu proto záleží na tom, jak konkrétní (propojené ale neredukované) procesy a strategie globalizace souvisejí s širšími společenskými a politickými strukturami a vice versa. Tyto procesy nepramení odnikud, ale jsou výsledkem jednání konkrétních aktérů, kteří jsou vázáni na konkrétní místa a konkrétními mocenskými vztahy (jenž jsou nutně konfliktní). Současná globalizace je tedy jen specifické období v rámci kapitalismu, které má vlastní charakteristiky.

Kiely (2005, str. 281) také tvrdí, že globalizace neznamena překonání kapitalismu, nýbrž jeho expanzi, přestože není na něj jednoduše redukovatelná a vyžaduje větší historickou specifičnost. Jedním z jejích aspektů je rozklad veřejné sféry, který však neznamena jen nárůst marketizace sociálního života, ale také rozklad opoziční politiky, která by měla potenciál tyto globalizační tendence zpochybnit. To zahrnuje předpoklad, že současnost je dobou zvýšené individualizace a rizika, kdy zvítězila spotřeba, senzace či racionalizace, takže odpor se stal bezvýznamným, neboť je lokálně omezen, a dochází spíše k ústupu než rekonstrukci politiky, která navíc už není založená třídě.

Přesto, že je racionalistických liberálních a neoliberálních teoretických přístupů široká řada a v mnoha otázkách se liší (např. na roli státu), většinou se shodují na úzkém spojení ekonomické, technologické a sociální proměny společnosti spojené s posílenou mobilitou kapitálu, informací a jedinců.

---

⁴ Tj. do roku 2005, kdy byla vydaná citovaná monografie.

Globalizace je přitom vyústěním historického vývoje a představuje výzvu především pro institucionální uspořádání společnosti.

1.1.2 Konstruktivismus

Směr vzniknuvší v devadesátých letech dvacátého století předkládá odlišné epistemické hledisko, vymezující se především vůči neorealismu a neoliberalismu zaměřením na sociální konstrukci světa. Jelikož se konstruktivismus rozvíjí již za éry globalizace a nejde mu o objektivní poznání světového řádu, není globalizace at' už jako proces či stav, předmětem konstruktivistického výzkumu.

Nicméně ze své podstaty se i konstruktivismus vymezuje určitým způsobem k současnému uspořádání světa, byť nepoužívá termín globalizace. Např. pro Palana (2004, str. 11-22) je globalizace úzce spojená s konstruktivistickým viděním světa, ba dokonce může být příčinou vzestupu konstruktivistických teorií, neboť ty zakládají svá východiska právě na globalizovaném světě, totiž že politické jednotky již nelze chápat jako fixní nebo dané a že je třeba soustředit pozornost na konceptualizaci proměnlivosti stavu věcí, což souvisí s otázkou identit. V tom smyslu má velký význam posun od jednotek ke střetávání („encounters“), jenž signalizuje přeorientování od státocentrických teorií mezinárodních vztahů ke koncepci mezinárodního prostoru jako pole, jehož předmětem jsou transnárodní či globální vztahy. Předmětem zájmu konstruktivismu ale i kulturalistických teorií je tedy proměna institucionálních struktur a vztahů, zahrnující například stát, související s jejich snahou čelit výzvám, jež pokládá globalizace. To zahrnuje zejména změnu v ideologiích a identitách.

Jedním, ze zásadních momentů, je uznání aktéra jako sociálně a politicky legitimního, což je předpokladem pro jeho začlenění do morálního společenství. Legitimita společenských a politických akcí je přitom určena právě normami tohoto společenství. Toto uznání však neopravňuje k absolutní svobodě jednání, od občanů se očekává, že budou jednat v rámci domácích společenských a politických norem, a od suverénních států v rámci norem předepsaných mezinárodní společností. Globalizace však znamená, že se hranice těchto sfér domácí a mezinárodní legitimacy stírají, to má následně dopady na státní i nestátní agentury. Konstruktivismus se zaměřuje na vznik těchto norem jak na domácí,

tak mezinárodní úrovni a zkoumá, jak tyto normy ovlivňují jednání vlád a jednotlivců. (Price a Reus-Smit, 1998, str. 287).

Wendt s Duvallem (1989, str. 60) zdůrazňují, že všechny instituce mají strukturální rozměr, který se skládá z vnitřních vztahů a konstitutivních principů a jenž generuje sociálně posílené a zainteresované státní agenty jako funkci příslušného obsazování pozic definovaných těmito konstitutivními principy. Jejich druhá teze představuje ústřední konstruktivistický argument, že zájmy a akce aktérů jsou formovány jejich identitami. Naproti tomu neorealisté a neoliberalové, na které konstruktivismus reaguje především, považují zájmy a preference jako exogenně determinované danosti, které existují již před sociální interakcí aktérů, ti se tedy spolu se strukturami konstituují ve vzájemném vztahu. Konstruktivisté se tedy zaměřují na způsob, jakým normativní nebo ideové struktury určují význam a identity jednotlivých aktérů, včetně vzorců jejich ekonomického, politického či kulturního jednání.

Z konstruktivistického hlediska pak vycházejí i strukturalisté a kulturalisté, kteří zdůrazňují i roli času a prostoru a jejich proměny. Sociální struktury jsou pro ně rutinní diskurzivní a fyzické praktiky, které přetrvávají i v rozšířené časové a prostorové doméně. (Price a Reus-Smit, 1998, str. 267). Komunikační technologie a moderní média zde přispívají k subjektivnímu pocitu rozpadu tradičního časoprostoru. Právě komprese času a prostoru zde stojí za genezí dvou typů odpovědí. První směřuje k vnímání světového společenství (jako globální vesnice), jenž je založené na představách o společné budoucnosti v duchu komunitarismu. Druhá reakce zdůrazňuje obavy o narušování podstaty identity a sounáležitosti. (Palan, 2004, str. 21-22).

Cílem konstruktivistického přístupu tedy není globalizaci a její trendy vysvětlovat, natož hledat její příčiny, ale naopak pracují s jejich důsledky a proměnou současné mezinárodní společenství.

1.2 Globální vládnutí

„Global governance encompasses the totality of institutions, policies, norms, procedures and initiatives through which States and their citizens try to bring more predictability, stability and order to their responses to transnational challenges. Effective global governance can only be achieved with effective international cooperation.“ (OSN, 2014, str. 1)

Globální vládnutí odpovídá na potřebu autority v globalizovaném světě, kde problémy již nejsou determinovány teritoriálně a samotné národní vlády nemají potřebné schopnosti ani prostředky k jejich řešení. Problémy se tedy řeší na globální úrovni participačním způsobem, do vládnutí zasahují transnacionální sítě zahrnující jak státní, tak nestátní a soukromé aktéry. Vládnutí se díky principu decentralizace odlišuje od vlády, centrální instituce s koncentrací moci na národní úrovni, a naráží na problémy autority, legitimacy a odpovědnosti.

Globální vládnutí je výsledkem politického procesu, který je utvářen mocí, přístupem, mobilizací, vůdcovstvím a dalšími politickými proměnnými. Tyto proměnné jsou důležité pro stanovení toho, co bude vnímáno jako globální problém a určení vhodného řešení. Vládnutí se tedy nevyvíjí přirozeně směrem k jedinečné rovnováze a kooperaci. Avant (2010, str. 7) upozorňuje, že pravidla a instituce jsou někdy lokálně stabilní a rezistentní vůči změnám, přestože se ukazují z širší perspektivy jako nefunkční. Vládnoucí aktéři i jejich prostředí, jak mezinárodní, tak lokální, se mohou společně vyvíjet, neboť vzájemná interakce a závislost může mít vliv na jejich preference, hodnoty a identitu. Při vysvětlení určité politiky se sice vládnoucí aktéři odvolávají na globální potřeby, důvody pro její zvolení jsou však často velmi komplexní. Nejvýznamnější argument pro globální vládnutí je však normativní, neboť ho považuje za univerzálně dobré a vedoucí ke kooperaci jednotlivých aktérů.

Naproti tomu Keohane (2002, str. 15-17) definuje vládnutí jako procesy a instituce, obojí jak formální, tak neformální, které řídí a omezují aktivity společenství. Globální vládnutí tak odpovídá na výzvu, jak efektivně propojit různé instituce a procesy globální společnosti, tak aby to veřejnost považovala za legitimní. Zapojené instituce se přitom musí vypořádávat jak se silovými hrozbami, tak s ekonomickou závislostí. Tyto instituce vznikají v první řadě

z požadavků politických aktérů a jejich vyjednávání o problematikách. Ty jsou tedy podle Keohana do jisté míry produktem racionálního egoismu, ale zároveň nelze ignorovat řadu dalších „zvrácených“ motivací a potenciál pro jednání ve veřejný zájem, jak činí jednoduché funkcionalistické teorie. Instituce globálního vládnutí jsou však řízeny elitami, a to z řad technokratů a vysokých vládních úředníků. Ve výsledku má globální vládnutí paradoxní efekty, neboť jsou zásadní pro dobrý život, ale zároveň mohou institucionalizovat předsudky, které dobrý život mnoha lidem znemožňují.

Na dilema vládnoucích institucí upozorňuje i Slaughter (2004, str. 8-10), jeho řešení podle ní komplikuje i obava z odpovědnosti. Toto dilema se tak stává třístranným, neboť je zde potřeba globálních pravidel bez centralizované moci, ale s vládnoucími aktéry odpovědnými na základě různých politických mechanismů. Tito aktéři mají dvě odlišné role a z toho plynoucí odpovědnosti - v rámci první by měli komunikovat s celou řadou nevládních organizací, a v rámci druhé, vládnoucí, musí reprezentovat své vlastní voliče, přinejmenším v rámci demokracie. Korporace a občanské subjekty mohou být poháněny ziskem a vášněmi. Vládnutí se podle Slaughter nesmí stát jen zástěrkou pro možné stírání těchto linií, přestože tito aktéři z různých sfér pracují společně na řešení globálních problémů. V tomto smyslu nový světový řád založený na vládních sítích funguje vedle tradičních mezinárodních organizací, a dokonce je může nahrazovat.

Tyto vládní sítě napomáhají větší efektivitě vládnutí prostřednictvím zapojení úředníků z různých států, kteří spolu sdílejí zkušenosti a spolupracují na řešení problémů, a to především těch, které začnou přesahovat státní hranice. V globálním vládnutí tedy nejde jen o regulaci států způsobem obdobným tomu, jakým domácí vlády řídí své občany, ale spíše o řešení problémů, které vyplývají z globalizace společnosti (to zahrnuje např. kriminalitu, obchod, ale i občanskou participaci). Aby vládnutí bylo efektivní, zapojují se tito úředníci jak na vertikální úrovni (globální – nadnárodní – národní), tak v rámci horizontálních sítí s úředníky na stejných pozicích ve vládách jiných států. (Slaughter, 2004, str. 16).

1.2.1 Aktéři vládnutí

Na globálním vládnutí se podílí široká škála institucí a aktérů, nejde jen vládní sítě, státní reprezentanty a úředníky, ale i státní agentury, na které stát přenáší pravomoci k výkonu správy v určitých oblastech, mezinárodní organizace, nevládní organizace, korporace, think-tanky, organizace občanské společnosti. Tito aktéři jsou propojeni různými způsoby jak na vertikálních, tak horizontálních rovinách. Do vládnutí vstupují s různými motivacemi a různě aktivním přístupem, odvislým například od organizační či administrativní kultury, národních specifik a tradic, individuálních hodnot a zájmů. Byť se aktéři liší v míře možností regulace mezinárodní společnosti, jejich význam spočívá především ve schopnosti nastolovat agendu pro ty organizace, které mají přímou moc ovlivňovat mezinárodní právo a vztahy na globální rovině multilaterálními dohodami, programy a iniciativami, do kterých se pak zapojují aktéři nižších úrovní. Globální vládnutí se tedy neprojevuje jen přístupem top-down, ale i bottom-up. Nicméně navzdory participačnímu dojmu, který může zapojení široké vrstvy aktérů při stanovování agendy evokovat, zůstává faktem, že účast na vládnutí je elitářská záležitost s nákladnými bariérami pro vstup dalších subjektů, neboť klíčová rozhodnutí padají při uzavřených či neformálních jednáních.

Avant (2010, str. 2) definuje globální vládce jako autority, které vykonávají moc napříč hranicemi za účelem ovlivňování politiky, vytvářejí problematiku, stanovují agendu, vytvářejí a implementují zákony a programy, a evaluují výstupy. V první řadě přicházejí na mysl jako aktéři vládnutí státy, neboť jsou od vzniku vestfálského systému uznávány jako svrchované politické autority. Jejich primárním úkolem je vládnout, a toto vládnutí se přesouvá z domácí úrovně i na tu mezinárodní. Projevuje se například vytvářením práva, podepisováním bilaterálních a multilaterálních smluv a prosazováním pravidel a regulací vládnoucích aktivit žádoucím způsobem. Nicméně na globální úrovni do těchto činností zasahují i další aktéři, kteří usilují o vliv v oblastech jejich zájmu. Například experti a profesní asociace mohou prosazovat určité politiky prostřednictvím poskytování informací, analýz a dat. Nevládní organizace (NGOs) naopak apelují na morální principy, aby získaly podporu. Korporace zas získávají autoritu, protože je ostatní aktéři považují za schopné dosáhnout požadované výsledky. Globální vládnutí se tedy skládá z různě aktivních aktérů, kteří chtějí

vytvářet nové struktury a pravidla pro řešení problémů, změnu výstupů a transformaci života v globálním měřítku. Tito aktéři tedy iniciují procesy, které jsou politické, dynamické a dokonce transformační, zásadní pro jejich úspěšnost je pak dostatek moci a mobilizace. Dynamika spočívá i v proměnlivosti aktérů, jejich mandát sice často není časově omezen, ale s proměnou jejich interního prostředí se mění i jejich zastoupení či aktivita ve vládnutí. V globálním vládnutí tedy nejde o ustanovení orgánu, který by vládl mezinárodnímu společenství států obdobně, jako vládnou státy na domácí úrovni, ale jeho předmětem je spíše vytváření a prioritizace agendy a řešení problémů vyplývajících z globalizace společnosti.

Primární charakteristikou vládnutí je nárůst počtu i vlivu zapojených institucí. Státní i nestátní aktéři jsou s těmito formálními i neformálními institucemi ve dvojím vztahu. Za prvé instituce určují vzorce pravidel a vztahů, které ovlivňují přesvědčení a očekávání aktérů, a zadruhé je aktéři využívají jako potenciální prostředky pro dosahování vlastních cílů. Nicméně objevuje se zde i třetí vztah, který se zakládá na interpretaci pravidel a institucí z hlediska zapojených i nezapojených subjektů. Třetí strana může vládnoucí instituce vidět jako všespásné řešení, čímž přeceňuje jejich reálné schopnosti, nebo naopak může ukládat silná omezení ze strachu před přílišnou koncentrací moci. Tlak dalších subjektů však může být podnětný pro inovativní strategie v řešení problematik. Za účelem těchto strategií se následně vytvářejí implicitní koalice aktérů, a probíhá vyjednávání mezi aktéry s různými právními rolami. Přesvědčení aktérů a instituce, stejně tak jako materiální schopnosti, jsou klíčové pro úspěch strategických interakcí. (Keohane, 2002, str. 13-14).

Castells (2010, str. 316-318) i Keohane s Nyem (2012, str. 214) upozorňují na význam médií a komunikačních kanálů pro globální vládnutí. Zlevnění přenosu informací otevřelo totiž možnosti uvolněným síťovým organizacím i jednotlivcům. Samostatnost a rozmanitost médií vytváří další výzvu pro státní monopol kontroly, státy tak ztrácí další část své moci. Média se snaží působit nezávisle na státní moci a ideologii a díky tomu získávají důvěryhodnost. Média, která systematicky předkládají jen určité druhy informací a jiné informace ignorují či cenzurují, omezují své publikum a nejsou na informačně-mediálním trhu konkurenceschopná. Cílem moderních médií je naopak získat sledující z více volebních obvodů a voličských skupin, toho dosahují lépe, když jsou média nezávislá, důvěryhodná

a s širokým zaměřením. Nezávislost a profesionalita se navíc na trhu prodává za vyšší cenu. Nezávislost médií je navíc charakteristikou demokratického státu. Omezovat svobodu ve společnosti s přístupem k objektivním informacím je velmi nákladné. Média tak hrají svébytnou roli jako garanti demokracie. Jejich další, neméně významnou funkcí, je, že poskytují národním vládám přístup do globalizovaného světa a umožňují vzájemnou komunikaci mezi aktéry, nezávislou na kontrole států. Umožňují nejen komunikaci ven, ale pronikají i státní hranice směrem dovnitř a podílejí se na utváření agendy i na domácí úrovni. Keohane připodobňuje tento stav k modelu komplexní vzájemné závislosti.

1.2.1.1 Horizontální sítě

Soubor horizontálních sítí a vertikálních sítí tvoří jádro rozloženého světového řádu. Horizontální sítě mezi národními vládními úředníky jsou podle Slaughter (2004, str. 19-20) strukturálním aspektem rozloženého světového řádu. Tyto sítě spojují regulátory, soudce a legislativce, kteří si vyměňují informace a sbírají příklady dobré praxe. Sdílení informací se může odehrávat také skrze vzájemnou pomoc nebo školení. Tito úředníci se také shodují na společných regulatorních standardech a praktikách, přispívají tedy k harmonizaci sítí a mezinárodních norem. Tato harmonizace však může budít kontroverzní reakce, neboť jde o technokratický proces, který nebere v úvahu situaci v domácí politice. Na poli horizontálních sítí převažuje využívání měkké moci – především dostupných informací, kontaktů a socializace, přesvědčování a diskuze, které zajišťují jejich efektivní fungování a mají také významný podíl na harmonizaci globální správy.

1.2.1.2 Vertikální sítě

Ačkoli je snahou mezinárodního uspořádání dodržovat principy subsidiarity a ponechat co největší pravomoci v rukou domácích úředníků, někdy se státy spojují pro řešení přeshraničních problémů a delegují svou vládnoucí – regulatorní a rozhodovací - pravomoc na vyšší úroveň – nadnárodní organizaci, která stojí alespoň formálně nad státem. Tím získávají vertikální sítě centrální roli v globálním vládnutí. Nadnárodní organizace mohou být efektivnější v provádění funkcí států, přestože nedisponují donucovací mocí. Vynucovací pravomoc zůstává na národních vládách, které zajišťují implementaci nadnárodního rozhodnutí

na národní úrovni. Efektivnost vertikálních sítí záleží tedy velkou měrou na tvrdé moci národních vlád a na jejich ochotě řídit se rozhodnutím učiněným nadnárodní organizací. Vertikální sítě mimo řešení konfliktů a nadnárodních problémů napomáhají také harmonizaci vládnutí prostřednictvím sbližování národních a nadnárodních norem. Funkční systém vertikálních a horizontálních sítí je tedy klíčovým pro mírové a efektivní vládnutí na světové úrovni. (Slaughter, 2004, str. 20-26).

1.3 Politická role a legitimita aktérů

Problematika politické role může být velmi široká a zahrnovat činnosti a identitu různých aktérů, kteří do politiky nějakým způsobem vstupují a to od lokálního hlediska, až po globální úroveň. Jelikož zde jde o perspektivu mezinárodní, bude práce zakládat politickou roli na všeobecně uznávané politické jednotce mezinárodních vztahů, tedy státu. Přestože politická role není zcela shodná s tou státní, ovšem pro analytické účely zde bude ze státních funkcí odvozována. Politickou roli by bylo samozřejmě možné odvíjet i od politické moci, jak ji definuje Robert Dahl (1957) jako schopnost aktéra A přimět aktéra B, aby jednal tak, jak by za jiných okolností z vlastní vůle nejednal. Ovšem toto kauzalistické pojetí vyjadřuje příliš široký základ, do kterého by se dalo zahrnout téměř jakékoli donucování, které činí jakýkoli aktér, včetně jednotlivce. Zde však jde o aktéry kolektivní povahy, jako jsou právnické osoby či společenství lidí, a to přidává jejich jednání jistá specifika a omezení. Určité formě donucování či násilí se však analytická definice politické role nevyhne (stejně jako se jí nevyhýbá ani definice politična). Přínosnější pro odvození politické role může být totiž Weberova (Weber, 2009, str. 244) definice státu: „...*stát je ta lidská pospolitost, která si na určitém území – neboť území patří k jeho znakům – (s úspěchem) nárokuje monopol legitimní fyzické moci. (...) Stát je výhradním zdrojem „práva“ na moc.*“ Tato definice však mohla platit pouze ve své době. O padesát let později, kdy svět získal novou dynamiku a územní vazby se uvolňují, nelze tuto definici přebrat doslovně, obzvláště, pokud jde o možné zobecnění na další dynamické aktéry mezinárodních vztahů. Konstitutivním prvkem zůstává monopol legitimní fyzické moci. Politický aktér tedy musí být schopen prosazovat své zájmy a disponuje k tomu určitými prostředky a mechanismy (včetně násilného vynucování).

Z funkčního hlediska politický aktér svou moc využívá k prosazování svých zájmů – v případě státu jakožto lidské pospolitosti, tedy společenství, jde o zájmy tohoto společenství. Zájmy pak nabývají různých podob, na nejobecnější rovině to bude pravděpodobně kvalitní život, který je tvořen naplňováním potřeb a dosahováním užitku, jak na kolektivní úrovni, tak individuální. V konkrétnějších rovinách zájem společenství tvoří veřejné statky jako je např. bezpečnost, zdraví, vzdělání, zaměstnanost, životní prostředí, sociální jistoty a zázemí. Politická role kolektivního aktéra je tedy založena na schopnosti prosazovat veřejné zájmy a zajišťovat veřejné statky. Tato schopnost je svou povahou spíše kapabilitou, je tedy úmyslná a reálně vykonatelná. Pokud aktér není schopen zajistit veřejné statky, selhává ve svojí politické roli. Prostředky pro jejich zajištění veřejného zájmu tvoří je zejména sektorální politiky. Nástroje k jejich prosazování pak mohou být různé, a, jak definuje Weber, jsou především násilné. U státu se tím rozumí zejména vynutitelnost práva a instituce policie.

Alternativní přístup k definování role státu, rozšířený o moderní post-strukturální hledisko, zastává Jessop (2016, str. 47-48) a Mitchell (1991, str. 95) pohlíží na stát jako efekt podrobných procesů prostorové organizace, časového uspořádání, funkční specifikace a dohledu. Účelem státu je vytvářet takovou podobu světa, která se zakládá na rozdělení na stát a společnost. Podstatou moderní politiky tedy nejsou politiky vytvořené na jedné (státní), straně tohoto rozdělení které jsou aplikovány na druhou (společenskou) stranu, nýbrž vytváření a obnovování tohoto rozdílu. Stát má tedy škatulkovat problematiky jako soukromé, technické, manažerské apod. Stát tedy určuje a je určován diskurzivními hranicemi, které vytvářejí segmentovaný a stratifikovaný mezinárodní systém v rámci rozvíjející a propojující se světové společnosti. Hranice státu se proměňují v časoprostoru, a tím se mění i politické procesy a kapacity státu. Stát tedy vytváří prostor pro politizaci prostřednictvím rozšiřování polity o nepolitické sféry a podřizováním těchto sfér politickým zájmům, hodnotám a silám. Stát však musí čelit i opačnému procesu, depolitizaci, která by skrze sakralizaci, marketing, juridifikaci či scientizaci vrátila hranice polity zpět. Stát však není pro Jessopa právníckou osobou, ale subjektem v interpelativním smyslu, který má určitou normativní funkci, která se zakládá na určité fikci kolektivního vědomí.

1.3.1 *Úpadek národního státu*

Oslabení role národní státu prostřednictvím procesů globalizace útočí především na státní suverenitu, legitimitu a autoritu, vytvořené vestfálským systémem. Navíc mizí iluze státu jako černé skříňky a unitárního aktéra, vnitřní a vnější vlivy, které utvářejí jeho pozici v mezinárodní politice již nelze ignorovat, neboť nabývají čím dál větší vliv a působí paralelně i na další aktéry. Nicméně to neznamená, že by se státní autorita zcela rozpadla, stát je stále jedním z hlavních aktérů pro utváření politiky na všech úrovních.

Podle Boba Jessopa (2016, str. 40) může úpadek státu probíhat třemi způsoby. V prvním případě jde o selhání státní kapacity, například skrze administrativní selhání, krizi nebo ztrátu legitimacy, neboť stát nebyl schopný dosáhnout kolektivních cílů, které si určil jako podstatu či účel vlády v rámci státního projektu. Druhý způsob se zakládá na ztrátě kontroly nad státním územím, což je jedním z konstitutivních prvků definice státu. K té může dojít důsledkem přírodní katastrofy, vojenského dobytí, nebo vzpoury a odtržení, případně fúze. Vzniká zde druhé centrum moci ať už úřednické či revoluční, které útočí či alespoň zpochybňuje suverenitu původní státní moci a nárokuje si zde extra-teritoriální autoritu. Třetí možnost souvisí s další státní charakteristikou, s lidem. Jde o jeho rozpuštění, ať už násilnými prostředky – genocidou, vystěhováním – důsledkem demografických procesů, či následkem občanské války či historicky rozdělené národnosti a s tím související loajality.

Problém udržet hranice národního státu implikuje další výzvy, Cerny (1999, str. 190) upozorňuje například na problém veřejných nebo kolektivních statků. Pro státy je obtížné určit, jaké kolektivní statky občané požadují nebo preferují, a následně zajistit jejich efektivní distribuci. Sassken (1996, str. 16) upozorňuje na související denacionalizaci území, ke které dochází právě skrze korporátní praktiky a fragmentární nové právní režimy. Jelikož tyto procesy nezávisí na konkrétním území, dochází k denacionalizaci konkrétních státních institucionálních kultur.

Přestože je moderní národní stát dosud nejefektivnější formou vládnutí, která zabezpečuje pro své občany bezpečí a prosperitu. V globalizovaném a vzájemně závislém světě však žádný individuální stát, bez ohledu na to, nakolik je

kompetentní, nedokáže samostatně řešit problémy, plynoucí například ze změny klimatu, nebo v oblasti finanční regulace, případně čelit extremistickým a teroristickým sítím. Stejně tak nemají kapacitu vyřešit morální výzvy jako je globální chudoba či nemoci. Nestačí na to však ani mezivládní organizace a dohody, které často zůstanou u nejslabšího řešení, protože na výraznějším rozhodnutí se participující suverénní státy nedokážou shodnout. (Hale a Held, 2011, str. 3). Nicméně mezinárodní režimy a sítě neustále rozvíjejí svoji kapacitu fungovat autonomně na státech, které jim delegují svoje pravomoci k řešení různých problematik. Autorita těchto nadnárodních institucí je však problematická, protože je nemožné ustanovit jasné linie politické (a obzvláště demokratické) odpovědnosti. Výsledkem tohoto dvousměrného procesu je transmutace státu ze sdružení občanů na omezenější formu sdružení podniků, které operují v rámci širokého tržního a institucionálního prostředí, což podněcuje krizi legitimacy. (Cerny, 1999, str. 199).

1.3.2 Problém suverenity a legitimacy

Rozvoj nadnárodních institucí, kterým se státy snaží reagovat na problémy přesahující jejich kompetence, však podkopává jejich vlastní suverenitu a legitimitu. Na tento problém státy reagují decentralizací správy na regionální a lokální úroveň, což má přiblížit občany národní vládě, ovšem vzniká zde odstředivá tendence, která je oddaluje od národního státu jako takového. V krizi se tedy ocitá sociální stát ve smyslu prosazované politiky, neboť se ocitá pod tlakem nadnárodních trhů a není schopen řešit ekonomické problémy společnosti. Sociální stát však tvořil základní složku legitimacy a stability národního státu. (Castells, 2010, str. 312-314). Nicméně Castells upozorňuje, na to, že státům zůstává jejich vliv i přesto, že oslabují jejich vlastní kapacity.

Keohane (2002, str. 35-36) upravuje účel státní suverenity směrem k vnějšku, státy podle něj využívají svoji suverenitu jako vyjednávací nástroj, jenž zajistí, že i ostatní budou muset dodržovat společná pravidla a postupy. V rámci této změny se otvírá otázka, kdo má vliv na taková vyjednávání. V demokratické teorii jsou vlády odpovědné svým občanům. Na úrovni mezinárodních institucí však rozhodovací pravomoc drží v rukou reprezentační elity národních vlád. Ovšem tím se řetězec delegování moci a odpovědnosti prodlužuje a veřejná moc a kontrola oslabuje. Odpovědnost mezinárodních institucí tedy může spočívat jen částečně

na delegování kompetencí od formálních demokratických institucí. Dalším pilířem by měla být maximální transparentnost zajišťující pluralismus. Nad vykonáváním mezinárodní politiky mohou vykonávat dohled skupiny odborníků, nevládních organizací (NGOs) jako např. Amnesty International nebo Greenpeace, jenž mají členy po celém světě a já navzájem dobře propojeni informačními technologiemi. Nadnárodní sítě a nevládní organizace by také mohly podle Keohana vykonávat kontrolu nad oficiálními mezivládními jednáními. V nadnárodních sítích se totiž mohou sdružovat lidé, kteří jsou jinak vyloučeni z vládních kruhů a elitních sítí. Ačkoli tedy nadnárodní občanská společnost nezbytnou podmínkou pro demokratickou odpovědnost, tato nebude efektivní bez transparentních mechanismů v rámci mezinárodních organizací.

1.3.2.1 Státní suverenita

Suverenita je klíčovou charakteristikou moderního státu, v souvislosti s globalizací však musí čelit mnoha výzvám a tlaku ze strany mezinárodních organizací a nevládních aktérů, kteří zastávají v globálním vládnutí stále významnější pozici.

Pro Saskii Sassen (1996, str. 11-16) je suverenita systémovým vlastnictvím a státy čelí výzvám souvisejícím s globalizací jejím přesunutím do jiných konkrétních oblastí. Tím státy reagují na vznik nových právních režimů, které vyjednávají mezi národní suverenitou a nadnárodní praxí privátních aktérů, například obchodních korporací. Tyto právní režimy však neoperují s pojmy rovnosti a nepokrytě zvýhodňují určité typy aktérů oproti jiným. To jsou procesy, nad kterými státy mají jen omezenou kontrolu. Naproti tomu existuje spousta globálních procesů, které se odehrávají na národní úrovni. Mechanismy, skrze které vykonávají nadnárodní organizace svou moc, musí být často implementovány do státní administrativy. Státy tedy pod vlivem globalizace částečně mění svoji byrokratickou strukturu a ztrácí vliv nad určitými oblastmi (jako je mezinárodní obchod), nicméně stále zůstává klíčovým aktérem pro implementaci globalizace a záleží jen na jeho zapojení. Suverenita tedy zůstává jeho výhradním atributem a charakteristikou moderního mezinárodního systému, přestože její vazba na území státu oslabuje. Státní suverenita totiž přechází do mnoha institucionálních oblastí, např. se vznikem nových nadnárodních soukromých právních režimů, nových nadnárodních organizací (např. specifického typu jako EU) a na nové režimy

lidských práv. Tyto instituce sice omezují autonomii jednotlivých států, a pokládají na ně množství explicitních i implicitních závazků, ale zároveň koncentrují tlak na suverenitu. Ta tedy nemizí, ale přesouvá se mezi specifický okruh otázek, které jsou sice selektivní, ale stále strategické.

Suverenita tedy čelí tlaku jak z vnějšího mezinárodního prostředí, tak z institucionálních proměn uvnitř státu. Mezinárodní organizace disponují delegovanými pravomocemi, a ocitají se hierarchicky v nadřazeném postavení. Dojednané dohody státy zahrnují do svého právního řádu a zohledňují je při vytváření a prosazování vlastních politik. I pouhá doporučení, která nejsou právně vynutitelná, jsou vnímána jako víceméně závazná, jejich ignorace by mohla mít pro státy negativní a nákladné důsledky, přinejmenším v oblasti mezinárodní spolupráce. Existují však i specifické typy institucí, jako je Evropská unie, která útočí na státní suverenitu mnohem explicitněji, a to nařízeními, které jsou členské státy povinny transponovat do národního práva. Nejde však o tzv. „bruselský diktát“, nýbrž o legitimní požadavky, které Unie činí za účelem prosazování politik, které členské státy (ty významné jednomyslně) schválily. Evropskou unii však nelze považovat za běžnou nadnárodní instituci, je spíše institucí sui generis. Lepší příklad může poskytnou OSN, která žádná obligatorní nařízení nevydává, ovšem státy dobrovolně přijímají závazky vyplývající z jejích politik, například Agendu 2030, kterou řada států implementovala do svých národních strategií.

Tlak na státní suverenitu však vytváří i řada vnitrostátních aktérů, zejména média a občanská hnutí a to zejména skrze nastolování agendy a tlakem na transparentnost politických procesů. Fungují tedy jako orgán demokratické kontroly a stanovují hranice pro výkon legitimní politické moci. Média zároveň předkládají domácí problematiku i zahraničním aktérům a mezinárodním organizacím a tím se možnost tlaku na státní suverenitu opět dostane k nadnárodním aktérům. Stejně tak občanská hnutí, která působí primárně uvnitř státu, mohou v globalizovaném světě navázat přeshraniční kontakty a přerůst tak v hnutí globálního charakteru.

1.3.2.2 *Legitimita nevládních aktérů*

Pro definici legitimacy se lze opět obrátit k Weberovi. Legitimita pro něj znamená vnitřní důvody pro ospravedlnění panství člověka nad člověkem, a tyto důvody lze rozřadit do tří kategorií. Jedná se o tradiční panství, charismatické a legální. Většinou se však jedná o kombinace těchto důvodů, čisté typy se objevují jen zřídka. Toto dělení však v moderní globalizované společnosti, kde vztah mezi vládnoucími a ovládanými není tak přímočarý, selhává.

I zde tedy mimo jiné vzniká problém odpovědnosti nevládních aktérů – může být jejich jednání legitimní, když nebyli demokraticky zvoleni a nemají tedy přímý vztah k občanské společnosti? Právě liberální požadavek spojený s elektorálním pojetím demokracie může být pro reálné ustanovení legitimacy soukromých aktérů a nevládních organizací omezující. Současné přístupy se odkazují spíše k legitimitě jakožto sociální konstrukci, která je dána kontextuálně.

Takové pojetí zastávají např. Eva Erman a Anders Uhlin (2010) a zdůrazňují nutnost oddělit demokratickou legitimitu od té obecné. Blíže se pak zabývají právě demokratickou legitimitou nevládních aktérů a organizují ji na úrovni vstupů, procedur a výstupů. Legimitu vstupů se podle nich zaměřuje na vztah mezi aktérem a těmi, které zastupuje, nebo kteří jsou ovlivněni jeho činností. Odráží demokratické hodnoty jako reprezentaci a inkluzivnost. Vzbuzuje otázky, jako zda aktéři reprezentují své voliče, členy či stakeholdery, a demokratické myšlenky, koho vylučují či marginalizují. Legitimita procedur („throughput“) se váže k reálným procedurám rozhodování aktéra, které by měly zahrnovat hodnoty jako transparentnost, odpovědnost, participaci a deliberaci. Ptá se tedy, zda jsou aktivity aktéra dostatečně otevřené a transparentní, a zda existuje možnost přímého zapojení stakeholderů a zda jsou jim aktéři za své jednání odpovědní a jakým způsobem. Konečně legitimita výstupů se zaměřuje na následky rozhodnutí aktéra a jeho dalšího jednání a jeho dopady na globální vládnutí, zda podporují jeho demokratičnost. Tyto kategorie legitimacy autoři spojují s demokratickými hodnotami jako jsou reprezentace, inkluzivnost, transparentnost, odpovědnost, participace a deliberace (Erman a Uhlin, 2010, str. 16-17, 26).

Podobně konstruktivistické východisko zastávají i Scherer a Pallazo (2009, str. 25), kteří rozlišují problematizují legitimitu firem v kategoriích kognitivní,

pragmatické a morální legitimacy. Stejně kategorie rozlišuje i Suchman (1995), na kterého Scherer s Pallazem navazují. Ve studiu organizací se totiž legitimita podniků odvozuje podle toho, zda naplňuje určitá sociální pravidla, normy nebo tradice a zda je jejich činnost žádoucí a vhodná. Sama legitimita je zde dojem či předpoklad, což znamená, že jde o hodnotící kategorii, již stanovuje reakce okolí. Legitimita je navíc konstitutivním prvkem organizací, neboť ovlivňuje nejen jejich vlastní jednání a to, jak se lidé chovají vůči nim, ale i to, jak jim lidé rozumí. Legitimní organizace je smysluplná a důvěryhodná a z toho odvozuje svou činnost. Zároveň se to odráží v tom, zda je schopna získat pro svoji činnost aktivní podporu či jen pasivní strpení. (Suchman, 1995, str. 575). To jsou také hlavní důvody, proč se organizace snaží legitimizovat svoji činnost.

Zdroje legitimacy jsou pro tyto autory trojího druhu. Kognitivní legitimita se zakládá na tom, zda je chování organizace (ať už úmyslné či nikoli) vnímáno jako nevyhnutelné a nutné, a jeho přijetí je založeno na široce sdílených předpokladech. Ovšem v pluralitní společnosti dochází k mnoha hodnotovým posunům a široké diferenciaci, a priori sdílené předpoklady čelí kritice z různých stran. Tuto kritiku navíc umocňuje krize kapitalismu a oslabování vlivu liberální demokracie spojené s americkou hegemonií. Kognitivní legitimita tedy není dlouhodobě dostatečná. Pragmatickou legitimitu organizace získává tím, když je její chování přínosné a přináší benefity konkrétním (sobeckým) jedincům – a právě ti ji pak přiřknou nálepku legitimacy. Nicméně důsledkem globalizace a kapitalistického systému je i to, že se poměr jedinců schopných takto profitovat z produkce firem snižuje. Výsledkem je tedy oslabování pragmatické legitimacy. Vzhledem k tomu, že se tyto dvě formy legitimacy v globalizovaném světě ocitají pod silným tlakem a jsou zpochybňovány, čelí firmy potřebě ustanovit třetí zdroj legitimacy svého jednání. Morální legitimita odkazuje k morálnímu hodnocení praktického chování firem, uplatňovaných procedur, výstupů, ale i jejich struktury a managementu. Jedná se opět o společenskou konstrukci, která je založena na normativním přístupu a argumentačním odůvodňování jednání a jeho prostředků, případně institucí. Vytváří tedy prosociální opozici vůči ekonomické logice pragmatické legitimacy, neboť nahrazuje sobecký zájem jedince společenským zájmem, který je konstituován určitým okruhem voličstva prostřednictvím komunikačních procesů,⁵

---

⁵ Podrobněji viz Habermas 1990, s. 185

kteří zmírňují dominanci mocných aktérů při řešení daných otázek. (Scherer a Pallazo, 2009, str. 25-27).

Nicméně moc nadnárodních aktérů je stále významnou proměnnou, neboť určuje míru jejich autonomie. Nadnárodní korporace mohou být mocnější a dosáhnout vlivnějšího postavení v mezinárodní politice než většina států nebo neziskových organizací. Jejich moc může být analyzována jako výsledek strukturálního rozdělení kapitálu v rámci světového systému, ale i jako proměnná umožňující dominanci diskurzivní a komunikační. Z toho vyplývá, že u mocných aktérů je zároveň palčivější požadavek na demokratickou legitimitu jejich jednání. Taková diskurzivní dominance může vzniknout i díky tomu, že mocné nadnárodní korporace disponují nejen finančním kapitálem, ale i kapitálem znalostním a informačním. Jen na základě těchto aspektů však nelze určit jejich demokratičnost. Na demokratičnost institucí a organizací vzniká také větší tlak, pokud jde o politicky angažovanou organizaci, která se podílí na vládě a rozhodování o politikách, které mají dopady na společnost.

Erman a Uhlin (2010, str. 22) upozorňují navíc na aspekt členství. Například členské neziskové organizace disponují přímější vazbou na určité místní okruhy voličstva a díky té získávají demokratickou legitimitu, neboť jsou považovány za jejich reprezentanta – zastupují jejich hodnoty a normy, ale i univerzální hodnoty, jako je lidská důstojnost či globální spravedlnost. Tak vzniká další možný pramen morální legitimacy.

Širší možnosti pro odvozování legitimacy hledají Edwards a Zadek (2003, str. 211-213), kteří jmenují dokonce pět kritérií legitimního jednání, přičemž aby organizace mohla být označena za legitimní, musí splňovat alespoň jedno z nich. V první řadě jde o reprezentaci, která vzniká v organizacích založených na členství. Jde tedy o klasickou politickou legitimitu vycházející z voleb a závazku ke svým voličům. Touto formou legitimacy mohou disponovat například odborové svazy či zaměstnavatelské nebo nevládní organizace. Nevládní organizace by však měly být konkrétní o skupinách, které reprezentují a jakým způsobem. Další možností je právní základ. Veřejně zapsané firmy jsou právně povinné reprezentovat zájmy svých vlastníků či akcionářů. V podobné rétorice však firmy využívají i potřeby svých zákazníků jako zájmy, které zastupují. Třetí způsob odvození legitimacy je

od kompetencí, což je zároveň jedno z nejčastějších odůvodnění legitimacy nevládních aktérů a soukromých organizací. Jde o to, že organizaci považují za legitimní jiní aktéři, kteří zakládají svou legitimitu na jiné (silnější) bázi, například OSN může poskytnout tuto kompetenční legitimitu nějakým nevládním organizacím či firmám, které uzná za způsobilé či reprezentativní. Morální legitimitu naproti tomu poskytuje občanská společnost, a proto je velmi křehká a může být narušena pochybnými vztahy mezi organizacemi navzájem či pošpiněním jména organizace či značky. Pátým zdrojem legitimacy je pak veřejný prospěch. Na ten se odkazuje mnoho nestátní aktérů a především nevládních organizací, které participují v debatách o hodnotách a veřejném zájmu. Stejně tak se ale do této oblasti čím dál více zapojují korporace. Ovšem aktéři nezískávají legitimitu jen na základě svojí činnosti v rámci globální společnosti, vzhledem k decentralizačním efektům globalizace ji lze odvozovat i od akcí na domácí úrovni. Například skrze lobbying či tlak na národní vládu, aby reprezentovala široký veřejný zájem při mezinárodním jednání nebo v dialogu na horizontální úrovni.

Problematika legitimacy provází celou soukromého vládnutí jak na globální, tak národní úrovni. V souvislosti s globalizací je však o to palčivější a tradiční přístupy dostatečně neodpovídají potřebám nevládních aktérů, kteří také hledají cesty, jak legitimizovat svoje jednání, neboť se ocitají pod větších veřejným dohledem a společenským tlakem na odpovědnost ve svém jednání. Zároveň štítek legitimacy posiluje jejich postavení v mezinárodní společnosti a může znamenat i rozšíření prostředků pro prosazování vlastního zájmu. Je pravděpodobně rozdíl ve vnímání legitimacy jednání mezi vědci z oblasti ekonomie a politických věd, přestože verbální definice mohou být velmi podobné. V současnosti se však ani zde nedaří oddělit jasnou diskurzivní hranici a výsledkem je shoda na apelu k morálnímu odvozování legitimacy a to především na úrovni procedur a každodenního chování aktérů.

2 Role korporací v mezinárodním systému

Tradiční role obchodních korporací, které zahrnují různé typy obchodních společenství a právnických osob, je založena na genezi zisku. To je i jeden z aspektů definice podnikání podle občanského zákoníku.⁶ Z toho předpokladu vychází i slavná Friedmanova doktrína (1970), kde se Milton Friedman zabýval základní rolí firem ve společnosti a jejich odpovědností.

Ve svém článku vychází Milton Friedman z liberální teze, že pouze lidé mohou mít odpovědnost. Korporace je pro něj umělou osobou a v tomto smyslu může mít jenom umělou odpovědnost, ovšem obchod jako celek nemůže mít odpovědnost ani v takovém vágním smyslu. Odpovědnost mají podnikatelé, manažeři a vedoucí pracovníci, kteří firmy řídí a činí rozhodnutí. V prostředí volného trhu a systému soukromého vlastnictví funguje ve firmách hierarchie odpovědnosti, neboť manažeři a vedoucí jsou zaměstnanci majitelů korporací, a mají odpovídat tedy přímo jim, jakožto svým zaměstnavatelům. A zaměstnavatelé zpravidla sledují vlastní zájem, kterým je maximalizace vlastního užitku, tedy zisku. Samozřejmě, v některých případech mohou mít vlastníci společností jiné cíle, například charitativního charakteru. Ovšem tyto cíle jsou individuální odpovědností jednotlivců. (Friedman, 1970, str. 1-2).

Stejně tak manažeři mají vlastní odpovědnost, včetně společenské odpovědnosti, jako jednotlivci. Problém jeho odpovědnosti ve vztahu k podniku je v tom, že když učiní rozhodnutí ve prospěch dobrovolného závazku, bude utrácet cizí prostředky pro obecný společenský zájem. Konkrétně kapitál vložený akcionáři a vlastníky, čímž zvýší ceny produkce a sníží mzdy zaměstnancům. Tím utrácí peníze ostatních lidí, kteří se na jeho rozhodnutí nepodíleli – jeho jednání by se dalo přirovnat výběru daní, ovšem bez legitimního mandátu. Navíc v tom případě zastává najednou všechny zákonodárnou, výkonnou i soudní funkci, rozhoduje, od koho bude prostředky vybírat, v jaké výši i za jakým účelem. Manažer se v takovém případě stane veřejným zaměstnancem, státním úředníkem, i přesto, že formálně jedná ve jménu soukromé firmy. Rozhodnout o zapojení firmy ke společenským závazkům by tedy měl přímo vlastník, protože on tímto způsobem rozhoduje o využití svých prostředků. Tržní mechanismus se totiž zakládá

---

⁶ Zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník.

na politickém principu jednomyslnosti, neboť ve svobodné společnosti založené na garanci soukromého vlastnictví, nemůže žádný jedinec přinutit jiného, aby jednal proti svojí vůli – všechna spolupráce je dobrovolná a všechny zapojené strany z ní benefitují, v opačném případě by na ní neparticipovaly. (Friedman, 1970, str. 2-4). Tento idealistický předpoklad však v politické teorii již vyvrátili kritikové společenské smlouvy. Naproti tomu tržnímu principu jednomyslnosti („unanimity“) stojí politický mechanismus přizpůsobení se („conformity“), kde jednotlivec se musí podřídit obecnějšímu společenskému zájmu – ať už je definovaný většinou nebo elitou. Jde o to, že v demokratické společnosti mohou jednotlivci volit, ale mohou být přehlasováni a pak se musí přizpůsobit. Společenská odpovědnost však ze své podstaty smazává rozdíl mezi tržním a politickým mechanismem, rozšiřuje politické podřízení se na každou lidskou činnost. Podle Friedmana se tedy jedná o zavádění subversivní kolektivistické doktríny do svobodné společnosti (Friedman, 1970, str. 6).

Nicméně v současné době za podmínek globalizace není jasná hranice mezi ekonomickou a politickou sférou udržitelná a v té souvislosti ani nestačí původní profilace firem na zisk. Obchodní společnosti nepůsobí v izolovaném tržním prostředí, ale v komplexním mezinárodním systému plném vzájemných vazeb a propojených procesů. O to víc to platí v mezinárodním prostoru, kde schází autoritativní vláda a střetává se zde více aktérů na různých úrovních, vertikálně a horizontálně. V důsledku stírání hranice mezi ekonomickým a politickým prostupují do sféry trhu i morální soudy. Podle Edwarda a Willmotta (2011, str. 2) jde o dvoufázový proces, přičemž první fáze je v současnosti už dobře rozvinutá a zahrnuje vytvoření efektivního právního systému a regulace, která bude legitimizovat a usnadňovat fungování trhů. Druhá fáze, která se teprve kriticky vyvíjí, zahrnuje transformaci soukromých postojů, praxe a institucí. Tuto fázi lze nazvat transformací kapitalistické společnosti, a je neoddělitelná od radikální změny identit, sociálních institucí a společnosti per se.

Nadnárodní korporace⁷ se v takovém dynamickém prostředí stávají politickými aktéry již ze své podstaty, neboť disponují významným ekonomickým

---

⁷ Pojem nadnárodní korporace je zde používán synonymně s nejpoužívanějšími anglickými termíny „Multinational enterprise“ (MNE), „Multinational Corporation“ (MNC) a „Transnational corporation“ (TNC).

vlivem, který konstituuje jejich instrumentální, strukturální a diskurzivní moc. Díky ekonomickým a lidským zdrojům a mobilitě kapitálu dokážou korporace řešit přinejmenším některé společenské problémy efektivněji než státy. Nad to se mohou podílet na globálním vládnutí různými přímými či nepřímými způsoby. Přímou například participací při tvorbě politik a regulace, zajišťováním veřejných statků a ustanovováním institucí soukromého vládnutí, jako jsou standardy či partnerství veřejné a soukromé sféry. Nepřímou nejen tradičním lobbingem ale i stanovováním agendy případně rámováním veřejných debat o politických problémech a poskytováním expertíz. Významný je i vliv nadnárodních korporací skrze lidskou každodennost. (Erman a Uhlin, 2010, str. 20, 41).

Nadnárodní korporací lze označit širokou vrstvu obchodních společností a vzhledem k dynamičnosti prostředí, v jakém tyto korporace operují, nemá význam pokoušet se o úzkou definici, která by byla platná jen za určitých podmínek. Centrum nadnárodních korporací pod OSN označilo v kodexu chování nadnárodních organizací za nadnárodní korporace tyto: *“...enterprises, irrespective of their country of origin and their ownership, including private, public or mixed, comprising entities in two or more countries, regardless of the legal form and fields of activity of these entities, which operate under a system of decision-making centres in which these entities are so linked, by ownership or otherwise, that one or more of them may be able to exercise a significant influence over the activities of others and in particular, to share knowledge, resources and responsibilities with the others.”* (UNCTC, 1986, str. 1). Explicitně tak spojuje obchodní společnosti s odpovědností a s možností politicky participovat. Stejně tak Deng (2009) zdůrazňuje jako klíčový znak nadnárodních korporací jejich silný dopad vliv na mezinárodní vztahy a společenský rozvoj.

Deng (2009, str. 71-72, 79) vidí historické kořeny nadnárodních korporací v kolonizaci a imperialistické expanzi západní Evropy v 17. století. Za jednu z prvních nadnárodních korporací považuje Holandskou východoindickou společnost, která byla založena v roce 1602. Nadnárodní korporace v té době nejen podporovaly obchodní aktivity svých domovin, ale i jejich územní požadavky. Nicméně nadnárodní korporace v dnešní podobě vznikly až po průmyslové revoluci s rozvojem kapitalismu a manufakturní výroby během 19. století. Tehdy také začaly posilovat svůj společenský a politický vliv. V období od 19. století do počátku

století 20. lze sledovat počátky monopolní a oligopolní koncentrace velkých nadnárodních společností, především v odvětvích spojených s těžbou surovin, včetně minerálů, ropy, ale také v potravinovém průmyslu. Zatímco na počátku 20. století byly na světě dvě nebo tři vedoucí společnosti s majetkem 500 milionů amerických dolarů, v 70. letech to už bylo přes tři sta korporací, přičemž sto z nich vlastnilo aktiva ve výši alespoň 1 miliardy USD. Nadnárodní korporace v současné době pro Denga znamená obchodní společnost podnikající za účelem zisku, která splňuje tři charakteristické znaky: 1. zapojuje se do obchodních aktivit skrze prodej, distribuci, těžbu, zpracovatelský průmysl, výzkum nebo vývoj, 2. působí mimo svoji zemi původu, tudíž je finančně závislá na svých operacích v jiných zemích, a 3. její management zakládá svá rozhodnutí na regionálních nebo globálních silách a společenských vlivech.

K roku 2000 již působilo mezinárodně přibližně 70 tisíc nadnárodních korporací, které mají dalších 300 tisíc dceřiných společností na regionální či národní bázi. (Zadek, 2004, str. 201). Tyto korporace posilují svoji vyjednávací pozici i na mezinárodních politických fórech, například vyjednáváním s Evropskou komisí, Světovou obchodní organizací, OSN, OECD, jejich dílčími orgány i regionálními organizacemi.

Moderní komplexní role korporací však není a priori získaný atribut, tudíž ne všechny korporace ji přijaly. Politická role je výsledkem dlouhodobého procesu učení a přizpůsobování se trendům a požadavkům společnosti. Tento proces rozděluje Zadek (2004, str. 171) do pěti fází. Nejprve se firmy nachází v defenzivě, kdy odmítají nové praktiky, výstupy či povinnosti, následně přistoupí na dodržování politických zásad, protože jinak by to mohlo znamenat zvýšení nákladů a ohrožení jejich dobrého jména. V třetí fázi přijme společenské problémy za své i management společnosti a zohlední je v plánování každodenních operací. Ve čtvrté fázi jsou tyto společenské problémy integrovány na vyšší úroveň, do strategického řízení a mezi strategické hodnoty firmy. Konečnou fází je občanská podpora a rozvoj širokého zapojení společnosti v problematice odpovědnosti z hlediska kolektivních akcí a dlouhodobého hlediska. Firmy, které dospějí do této fáze často přijmou přijetí koncept společenské odpovědnosti firem (CSR) či tzv. corporate citizenship. Tyto fáze lze tedy interpretovat jako setrvalý pohyb směrem k demokratizaci, či k získání/obnovení politické legitimacy.

Dospělé nadnárodní korporace lze z normativního hlediska považovat za politické aktéry, neboť mezi jejich činnosti a odpovědnosti patří celá řada činností, na které dříve disponoval monopolem stát, ovšem v globalizované společnosti už stát nezvládá efektivně a rychle řešit všechny globální problémy. Scherer (2007, str. 8-9) uvádí výčet aktivit, ve kterých se firmy politicky angažují, jedná se například o poskytování sociálních a občanských práv jako je zdravotní péče, svoboda slova (v korporacích samotných nebo v zemích s nedemokratickými režimy), směřování a facilitace politických práv, regulace a vytváření standardů i pro další aktéry, které pak mají větší dosah než formální právní normy.

2.1 Společenská odpovědnost firem (CSR)

O společenské odpovědnosti firem (Corporate Social Responsibility) začala debata v oblasti managementu v 50. letech 20. století, když Howard R. Bowen (1953) publikoval knihu *Social Responsibilities of the Businessman*, kde definoval společenskou odpovědnost jako závazky podnikatele uskutečňovat takové postupy a přijímat taková rozhodnutí, jaká jsou z hlediska cílů a hodnot společnosti žádoucí. Pro koncept společenské odpovědnosti firem však neexistuje jednotná všeobecně přijímaná definice a různí autoři k němu přistupují z různých pozic. Nehledě na jejich optimismus či skepsi, většinově se shodují na opření společenské odpovědnosti o tři pilíře, sociální, ekonomický a environmentální. Sociální pilíř se zakládá na vztazích k zaměstnancům i širší komunitě, může zahrnovat například firemní filantropii, podporu kvality života občanů. Ekonomický pilíř zdůrazňuje transparentnost dosahování zisků, kvalitní a bezpečné produkty, etiku marketingu, odmítání korupce a vytváření etického kodexu. Zastánci tradičního liberálního přístupu zdůrazňují právě ziskovost, jako jeden z aspektů ekonomické odpovědnosti, neboť argumentují, že právě zisk přináší dlouhodobý výnos pro všechny zapojené strany, od podnikatelů, přes zaměstnance k zákazníkům (na základě multiplikačního efektu) a ve výsledku snižuje nerovnost. Environmentální oblast zahrnuje ekologii a omezování negativních dopadů na životní prostředí prostřednictvím minimalizace odpadů, šetrnému využívání zdrojů a eliminace škodlivých chemických látek.

Otázku odpovědnosti firem z koncepčního hlediska rozpracoval Archie Carroll (1979), který vytvořil tzv. pyramidu CSR jako součást modelu výkonosti

firmy. Ten se zakládá na stanovení definice společenské odpovědnosti, výčtu problematik, které odpovědnost zahrnuje a specifikaci filozofie odpovědi. Pro stanovení definice společenské odpovědnosti využívá Carroll již zmíněnou pyramidu CSR, kde staví odpovědnost do několika úrovní. Základní patro pyramidy tvoří ekonomická odpovědnost, neboť odpovědnost obchodu je již z povahy podnikání především ekonomická. Zahrnuje tedy produkci zboží a služeb, které společnost poptává a jejich prodej za účelem zisku. Všechny ostatní role firem jsou podle Carrolla odvozovány právě z této ekonomické odpovědnosti. Nad ní stojí odpovědnost právní, jež se týká práva a regulace, kterými se obchodní společnosti řídí. Jde o pravidla pro naplňování určité „společenské smlouvy“ o výrobě a prodeji. Nad těmito „materiálními“ odpovědnostmi se nachází etické patro pyramidy, které zahrnuje chování, jež není vyžadované právními normami, nicméně je jaksi očekávané společností. Ovšem právě tyto nepsané požadavky společnosti získávají stále větší význam. Na vrcholu pyramidy se nachází dobrovolná odpovědnost, která záleží na individuálních rozhodnutích a soudech, není tedy ani vyžadována tlakem společnosti, ani se nepředpokládá, že by se jí ujala právě obchodní společnost. Může se jednat o charitu, programy pro sociálně slabé či drogově závislé, rekvalifikační programy pro nezaměstnané, zajišťování stacionářů či školek. Tyto odpovědnost však nejsou vzájemně exkluzivní, kumulativní ani netvoří kontinuum činností, kterými firmy posilují svoji odpovědnost. Každá tato oblast je součástí celkového pojetí společenské odpovědnosti firem, poskytující její adekvátní definici. Carroll (1979, str. 499-504) následně zdůrazňuje, že v rovina zahrnutých společenských problematik je značně široká a diferencovaná, neboť se tyto problémy liší napříč odvětvími. Například pro banky je palčivější otázka sociální než environmentální. Stejně tak se firmy liší ve své filozofii odpovědi či reakce. Zde se dá jednání firem rozčlenit do kontinuální škály od ignorace a tedy absence odpovědi na problém, přes reaktivní odpověď po proaktivní řešení. Carroll v závěru zdůrazňuje využitelnost svého modelu jak na akademické půdě, tak v manažerské praxi, neboť nabízí komplexní pohled na společenskou odpovědnost firem, který je dostatečně variabilní pro různé obory činností.

Dalším milníkem pro posílení debaty o odpovědnosti firem byla aféra společnosti Shell v Nigérii v roce 1993. Společnost Shell byla největším producentem ropy v Nigérii, generovala 50 % vládních příjmů. Nicméně kvůli svému bezohlednému chování, drancování zdrojů, znečišťování krajiny

a podplácení místní militaristické junty, zvedla se mezi místním obyvatelstvem vlna protestů. Protesty ještě zesílily v reakci na čtyřmiliardový projekt v deltě Nigeru. Nigerijská vláda mnoho aktivistů zatkla a hrozila jim ještě vyššími tresty. Nakonec pochybný soud odsoudil k smrti oběšením devět aktivistů, včetně scénáristy a spisovatele Ken Saro-Wiwa. Shell zůstal v tomto případě nestranný, na což mnoho kritiků upozorňovalo – totiž že kdyby společnost zasáhla, nemuselo dojít k definitivním trestům. (Donaldson a Dunfee, 1999, str. 1-3). Předseda společnosti Shell však na tuto kritiku odpověděl, že jeho korporace jako ekonomický aktér nemá oprávnění interferovat do politických procesů, a proto se Shell rozhodl zůstat neutrální. (Scherer a Palazzo, 2008, str. 8).

Nicméně s rozvojem kritických teorií v dalších společenských vědách, vydobyl si své místo i kritický přístup v managementu navzdory převažujícímu liberalismu. Scherer a Palazzo (2008, str. 8) rozlišují mezi několika školami myšlení, přičemž většina z nich vychází z pozitivistické liberální perspektivy zdůrazňující instrumentální účel CSR. Ekonomický proud vychází z Friedmanovy doktríny, zastává stanovisko, že manažeři mají odpovědnost pouze k vlastníkům či akcionářům a účelem firem je maximalizovat zisk. Firmy zohledňují sociální odpovědnost pouze v případě, když z ní mohou mýt v dlouhodobém hledisku vlastní užitek – neodmítají tedy principiálně společenskou odpovědnost, ale preferují její využití pro tvorbu přidané hodnoty. Tento přístup se opírá jasně oddělení obchodu a politiky. Další možnost předkládá teorie stakeholderů, nicméně i ta naráží na bariéry určení toho, kdo je pro firmu relevantní stakeholder a koho tedy zapojí do rozhodování, což se odvíjí od jeho potenciálu přinést firmě zisk. Nicméně pojetí stakeholderů se v současnosti také rozšiřuje, již nejde jen o zákazníky, dodavatele či zaměstnance, ale stávají se jimi skrze množství sociálních vazeb a interakcí stále širší okruhy subjektů, od rodinných příslušníků zaměstnanců, přes konkurenci a další obchodní společnosti, po neziskové organizace a státní agentury.

Levy a Kaplan (2008, str. 4-5) shrnují, že závazek korporací ke společenské odpovědnosti pramení ze dvou hlavních motivací – finanční a politicko-institucionální. Zastávají názor, že na výhodnosti zapojení stakeholderů z dlouhodobého hlediska se shoduje už většina odborníků, jelikož ekonomické benefity CSR lze nalézt ve vztahu firmy s vnějším prostředím, jak na straně

poptávky, kde se otvírají nové trhy „zelených“ produktů, tak na straně poptávky, kde se nabízí příležitosti pro snižování nákladů na odpad, suroviny a energie. Mezi další benefity, které naplňování závazku odpovědnosti firmám přináší, patří například pozitivní marketingová image, morálka a spokojenost zaměstnanců, která má vliv na jejich produktivitu. Zároveň se firmám nabízí výhodnější pojištění a snižují náklady na dodržování právních norem. Nadnárodní korporace těží i z podpory růstu trhů, jejich expanze do dalších (zejm. rozvojových) zemí a mezinárodní standardizace. Firmy si pak mohou vybírat mezi různými právními systémy, pod kterými chtějí domovskými působit, a kde chtějí odvádět daně. Nicméně navzdory logické přesvědčivosti, jsou tyto argumenty oslabeny empirickými výzkumy o dopadech společenské odpovědnosti na finanční výkonnost – je například obtížné prodat CSR v jiné části dodavatelského řetězce než u koncového spotřebitele. Na řadu tedy přichází politické vysvětlení, které se soustřeďuje na proaktivní angažovanost firem vůči společenským tlakům, čímž mohou kontrolovat směřování společenských změn a preferencí. Obchodní společnosti se za tímto účelem stylizují jako morální agent, který snižuje hrozbu regulace, uklidňuje radikální aktivisty a zároveň se podílí na utváření významu společenské odpovědnosti tak, aby se zdůraznil potenciál dobrovolných závazků před tvrdou právní regulací a veřejnou odpovědností.

V současnosti získávají principy společenské odpovědnosti firem širokou podporu i od mezinárodních organizací jako je OSN – například prostřednictvím iniciativy Global Compact od roku 2000 – nebo v rámci Business Leaders Forum, které je součástí sítě CSR Europe. Nicméně na stranu CSR lze vzhledem k neustálené definici a nepsaným standardům aplikovat kritiku, například že se stává jen jednou z populárních nálepek podobných „fair-trade“ či „bio“, které lze naplnit takřka jakýmkoli obsahem a jejichž primárním účelem není odpovědné chování, nicméně tvorba fiktivní přidané hodnoty pro zvýšení zisku. V reakci na to se objevují snahy o přeformulování konceptu CSR tak, aby lépe odpovídal na výzvy současné společnosti.

2.1.1 Politická odpovědnost firem

Jeden z alternativních přístupů ke společenské odpovědnosti firem představuje Scherer a Palazzo (2009). Jejich politické CSR se zakládá na předpokladu smazávání jasných hranic mezi ekonomickými a politickými

aktivitami. Korporace jsou totiž v současnosti nuceny pracovat s politicky rozšířenou odpovědností, vypořádávat se se společenskými výzvami, na něž už schopnosti tradičního národního státu nestačí. Některé firmy se tedy angažují v politickém dialogu a samy se podílí na tvorbě standardů pro legitimní obchodní chování. Reagují tak na posun z národní úrovně ke globálnímu a víceúrovňovému vládnutí, kde již není hlavním a jediným politickým aktérem stát, ale do tvorby politik zasahuje kromě něj i občanská společnost a další organizace včetně obchodních společností. Hierarchii ve vládnutí nahrazuje heterarchie. Ekonomická racionalita se v souvislosti se sbližováním ekonomiky a politiky dostává do podřazené role. (Scherer a Pallazo, 2009, str. 15). Korporace se tedy podílejí se na tvorbě institucí globálního vládnutí a transnacionálních politik, například prostřednictvím řešení globálních problémů jako je deforestace, porušování lidských práv či globální oteplování. Korporace a nestátní organizace kontinuálně zasahují do politického dialogu jak na domácí, tak globální úrovni.

Pro plnění požadavků společnosti a prosazování řešení problémů obchodní společnosti často preferují tzv. měkké právo („soft law“) před zaváděním tvrdých legislativních norem. Měkké právo zahrnuje mechanismy seberegulace namísto centrálních nařízení, dobrovolného závazku k dodržování neformálních (nepsaných) pravidel, a častou delegaci kontrolní pravomoci na nestátní aktéry (Scherer a Pallazo, 2009, str. 15).

Firmy také častěji volí proaktivní přístup k odpovědnosti a snaží se hledat řešení problémů ex ante. Kritika se v tom důsledku již netýká jejich přímých akcí, ale upozorňuje na společenskou propojenost problémů v rámci dodavatelského řetězce a širší společnosti. (Scherer a Pallazo, str. 23). Young (2008) navíc navrhuje rozšíření modelu odpovědnosti o strukturální nespravedlnost, na které se firmy svým jednáním podílejí či na ní benefitují. Nejde tedy o zpětné hledání viníků, ale o dopřednou logiku vyžadující kolektivní řešení problému. Odpovědnost nelze tedy vymáhat na domácí úrovni, ale jde o širší až globální problém.

V otázce legitimacy oslabují argumenty pragmatické a kognitivní, a naopak roste význam morální legitimacy.⁸ Legitimita zde již nelze odvozovat na striktním rozdělení politické a soukromé sféry a vzájemném udělování mandátů. Jedná se

---

⁸ Viz výše.

spíše o argumentativní způsob získávání legitimacy v rámci procesu formování demokratické vůle a pod demokratickou kontrolou. Ústřední je zde opět důraz na proaktivní zapojení firem do demokratické politiky včetně dialogu s širokou skupinou stakeholderů, kteří mají také možnost na tvorbě politice participovat. (Scherer a Palazzo, 2009, str. 29)

Konečně se také přesouvá těžiště demokracie, je oslabován primát liberální demokracie, která se jeví jako neudržitelná či selhávající v řešení aktuálních globálních výzev jako je problém globální chudoby a nerovnosti, ochrana životního prostředí i zaručení lidských práv. Liberální demokracie vnímá stát jako jediného aktéra s pravomocí zasahovat do soukromé sféry, i když by měl stát takové jednání minimalizovat. Jeho hlavní činností je ochrana soukromého vlastnictví a zajišťování individuální svobody. Občan je v této perspektivě svobodnou osobou, která prosazuje vlastní zájem v ekonomické a soukromé sféře (jde tedy o jakési buržoazní pojetí). (Scherer a Palazzo, 2009, str. 28-29). Scherer a Palazzo opouštějí tento nedokonalý systém liberální demokracie a upírají pozornost k Habermasově deliberativní demokracii jako možnému řešení.

2.1.1.1 Deliberativní přístup

Scherer a Palazzo vidí efektivní řešení pro uskutečňování politické odpovědnosti firem v deliberaci založené na Habermasově teorii diskurzu a ideální řečové situace,⁹ neboť každé (racionální) řešení konfliktní situace má charakter komunikativního jednání. Jednání Habermas odlišuje od přirozeného chování, rozumí jím vědomé volby učiněné za konkrétním cílem. Ideální řečová situace pak poskytuje podmínky pro možnost univerzálního přijetí rozhodnutí o prostředcích a cílech, kterých má být dosaženo. Taková situace se vyznačuje svobodným přístupem, rovnou participací, upřímností a opravdovostí participantů a absencí donucování. Stabilitu takové situace může podpořit přítomnost nestranných odborníků a lidí, kterých se rozhodování přímo dotýká. Nicméně taková ideální řečová situace je pouze filozofickým konceptem, který je podřízený demokracii. V praxi tedy není nezbytně nutné dosáhnout ideální řečové situace pro zajištění pozitivních efektů deliberace. Scherer se spokojí i s malými krůčky, jež mohou představovat transformaci demokratických procesů a institucí směrem

---

⁹ Např. Jürgen Habermas (1990) *Moral Consciousness and Communicative Action*.

k deliberativní demokracii, a tedy k zajištění rozumového konsenzu. (Scherer a Palazzo, 2007, str. 1104-1107).

Deliberativní model předpokládá, že by měly být všechny subjekty účastníci se deliberace vystaveny vlastnímu občanskému sebeurčení. Deliberace zároveň předpokládá posílení vazeb mezi politickou mocí a veřejným jednáním, které vychází ze spolupráce mezi aktéry státu a občanské společnosti při řešení problémů. Tím zároveň vznáší požadavek na rozšíření vzájemné odpovědnosti. Korporace se v tomto smyslu stávají politizovaným subjektem disponující rostoucí mocí a možnostmi zapojení se do demokratických procesů včetně ustanovování kontroly a legitimacy. Ta by měla být přisuzována ne na bázi výstupů politického procesu, ale vyplývat z argumentačního zapojení občanů v rozhodovacích procesech samotných. Vytváří tak spojení mezi rozhodnutími, která činí politické instituce, a procesem formování veřejné vůle, na kterém se podílejí nevládní aktéři, občanská hnutí a další členové občanské společnosti. (Scherer a Palazzo, 2009, str. 30-31).

Kritiku k tomuto přístupu představuje perspektiva radikální demokracie, která tvrdí, že deliberace závisí na rozdílu mezi systémem a reálným světem a na normativním předpokladu komunikativní solidarity a respektu. Cílem deliberativní demokracie navíc není vyřešit konkrétní problémy, nýbrž pouze facilitovat uskutečnění komunikace o problémech ideální formou deliberace. Deliberativní demokracie je pak podle Edwarda a Willmotta (2011, str. 12-13, 20) jen konformním doplněním dominantního diskurzu liberální demokracie.

2.1.1.2 *Radikální perspektiva*

Kritiku proti deliberativnímu přístupu CSR představuje jeho radikalizace například prostřednictvím post-strukturalismu Ernesta Laclau a Chantal Mouffe. Tuto perspektivu využívají Edward a Willmott (2011, str. 22-27) a upozorňují na to, lidská společnost je heterogenní, což zahrnuje pluralismus a relativismus individuálních hodnot, a že politika je ze své podstaty záležitostí moci, a tedy antagonismu, difference, a soutěže. Přijímají negativitu a nejistotu jako základní charakteristiky lidského stavu. Stabilita společnosti je produktem diskurzu (ve smyslu post-strukturalismu) a tedy mocenským uspořádáním.

Laclau a Mouffe (2001) se v rámci svojí teorie radikální demokracie snaží o rekonstrukci politického (a zároveň morálního) atributu společnosti. Pracuje s všudypřítomností ideologie skrze hegemonický diskurz. Normativní atributy jako správný, morální či normální jsou produktem tohoto diskurzu, neexistují žádné předpolitické zájmy ani jiné aspekty. Radikální demokracie tedy zdůrazňuje politický proces, který vede ke konfrontaci rozdílů a tím apeluje na vlastní sebeidentifikaci jednotlivců i jejich role jako součásti společnosti a útočí na zavedené porozumění světu. Ústřední je pro tuto teorii odlišení logiky ekvivalence a difference. V rámci konstrukce řetězce ekvivalence se na základě určitého jednotícího aspektu (prázdného signifikantu) spojují zájmy opoziční skupiny společnosti. Logika difference se tedy zakládá na rozšiřování a komplexnosti politického prostoru, zatímco logika ekvivalence jej zjednodušuje.

Svým důrazem na antagonismus a diferenci a odmítnutím idealistického konsenzu se radikální demokracie vrací k hlavním otázkám politiky. Naopak marginalizace problematiky difference a ignorance sebereflexivity a emocionálního narušení participujících jedinců jsou podle Edwarda a Willmotta (2011, str. 27) spíše příznaky odpolitizace společnosti než její repolitizace. CSR by se mělo tedy zaměřit spíše na narušení logiky trhů a liberálního prostředí, jež má za následek všeobecnou úzkost, a to vznesením otázky identit.

2.2 Soukromé vládnutí

Globální vládnutí není výhradní doménou vlád a mezinárodních organizací, nýbrž zapojuje se zde i široká škála nevládních a soukromých aktérů. Jde o soubor polycentrických a multilaterálních procesů a nadnárodní korporace se na nich podílí různými způsoby, například prostřednictvím zmiňované politické společenské odpovědnosti. Nicméně manévrovací prostor firem je oproti státům značně omezený konkurencí, legislativou, harmonizací standardů a mírou otevřenosti státních politik, ale i tlakem ze strany odborových svazů, nevládních organizací a občanských hnutí.

Historicky hráli soukromí aktéři významnou roli v mezinárodních hospodářských vztazích již v 19. století, nicméně ve 20. století oslabili ve prospěch rozšiřování regulatorních pravomocí států. Znovuobjevují svou roli na vládnutí v souvislosti s procesy ekonomické globalizace právě na konci 20. století. (Falkner, 2003, str. 73).

Nestátní aktéři mohou podle Edwardse a Zadeka (2003, str. 205-207) přispívat k efektivnímu vládnutí na globální úrovni dvěma způsoby. První se zakládá na zlepšování kvality debat a rozhodování prostřednictvím zajištění informovanosti, transparentnosti a odpovědnosti na základě širší škály zdrojů. Zároveň jde o poskytnutí prostoru pro neortodoxní myšlenky a kontrolu reálných dopadů politik tzv. reality checks. Vlády samotné totiž nedisponují ani kapacitou, natož výhradním právem na nápady či expertní posuzování. Druhým způsobem je posilování legitimacy a efektivity rozhodnutí a rozhodovacích procesů, a to díky zapojení širšího spektra stakeholderů, veřejnosti a médií. Aktivní závazek nestátních aktérů je pak klíčový pro zajištění toho, aby byla dosažená rozhodnutí skutečně implementována do reálného systému vládnutí. Autoři následně zdůrazňují tři způsoby, jak přivést tyto dva způsoby zapojení nevládních aktérů do praxe. Jde o nastolování nové agendy a proměnu jazyka debat, vyjednávání detailů mezinárodních režimů a monitoring a vynucování dodržování mezinárodních dohod. Nicméně zapojení soukromých aktérů a konstituce efektivního globálního vládnutí naráží na strukturální limity, například absentující rovnováhu mezi výkonnou, legislativní a soudní mocí vlády a oslabení přímého vztahu mezi zvolenými zástupci a jejich voliči či domovinami. Problematiku

zapojení nevládních aktérů do vládnutí rámuje kontext otázek o poskytování veřejných statků, ovšem jím navržené způsoby pro zajištění efektivního vládnutí skrze podporu soukromých aktérů lze vztáhnout i na širší problematiku seberegulace a vyplňování tzv. policy gaps, i nepřímého vlivu prostřednictvím lobbingu.

Soukromé vládnutí se však netýká jen vztahu s nadnárodními institucemi globálního vládnutí. Je tvořeno rozhodovacími procesy, a závaznými rozhodnutími soukromých aktérů, která ovlivňují kvalitu života a možnosti širší veřejnosti. Většina soukromého vládnutí má širší dopad než jaký implikují pojmy seberegulace, individuálního vládnutí („selfgovernance“) a technické standardizace, a rozhodnutí soukromých aktérů se odráží jak v soukromé, tak veřejné sféře. Soukromí aktéři a místně neukotvené sítě mohou jednat flexibilněji, mají lepší předpoklady pro včasné technické rozhodování a předcházejí tak rigidním vládním nařízením. Jsou také v užším vztahu se stakeholdery a veřejností, čímž napomáhají jejich zapojení při tvorbě politik. Navíc nejsou závislí na daních jako výhradním zdroji financí pro svou činnost. Navíc některé soukromé skupiny v některých společnostech existují dříve než vládní orgány, a proto jejich tvorba pravidel může být významnější, obzvláště v případech, kdy vláda padne nebo dosud není ustanovena, zejména ve zhroucených režimech. Soukromé společnosti mohou různými způsoby sloužit veřejným zájmům, byť ne nutně vládním. (Rudder, 2008, str. 901, 906).

Rudder (2008, str. 907-908) upozorňuje na nebezpečí zaměňování přívlastků veřejný a vládní, to má dva hlavní důsledky. Pokud jsou tyto pojmy používány synonymně, v první řadě z toho logicky vyplývá, že veřejnou politiku mohou tvořit jen vládní orgány a soukromí aktéři jsou z její tvorby podle definice vyloučeni. Další zmatení nastává v případě užívání těchto přívlastků u dalších substantiv, například veřejná obchodní společnost není s vládou v žádném vztahu, je pouze zapsaná ve veřejném rejstříku (který sice spravují vládní orgány, ale je veřejný ve smyslu, že do něj může nahlížet veřejnost). Pojem veřejná politika by tedy měl zahrnovat širší kategorii, než jen vládní politiku. Aktivita tržních subjektů mohou být na první pohled shodné s těmi vládními. Soukromé autority se mohou dostat do vedoucí pozice v ustanovování norem, pravidel a institucí a mohou vést chování ostatních zapojených subjektů a ovlivňovat jejich možnosti. Navíc politiky,

na jejichž tvorbě se soukromí aktéři podílejí, často reflektují jejich vlastní osobní hodnoty, postoje, zájmy a očekávání a to se pak odráží v dopadech těchto politik, které ovlivňují společnost i její (veřejné) hodnoty.

Soukromé vládnutí dosahuje v globalizované společnosti významné nezávislosti demokratických procesech zaručovaných státem. Vzniká zde tedy demokratický deficit, který nemůže být narovnan státem samotným, ale potřebuje i zájem ze strany soukromých aktérů a firem. Prostor pro demokratickou participaci a odpovědnost se otvírá například prostřednictvím spolupráce veřejné a soukromé sféry formou konzultací a veřejných evaluací při tvorbě politik (Scholte, 2005, str. 354, 415).

Soukromé vládnutí lze tedy považovat za součást vládnutí globálního. Tato práce bude v jeho rámci pro analytické účely rozlišovat mezi přímou a nepřímou účastí na vládnutí. Za přímou účast považuje především tvorbu regulační politiky (zejména seberegulace) a distribuci veřejných statků, neboť tyto činnosti zahrnují rozhodovací pravomoc a aspekty státní moci v pojmech legislativy, soudnictví a výkonných pravomocí. Nepřímá účast se odvíjí především vlivu a informací, kterými korporace disponují a realizuje se prostřednictvím vyjednávání, lobbingu a stanovování agendy.

2.2.1 Přímá účast na vládnutí

Korporace se mohou přímo podílet na vládnutí a tvorbě politik dvěma nejvýraznějšími způsoby, vytvářením regulačních norem a standardů spadajících do sféry tzv. měkké regulace, a zajišťováním veřejných statků. Jak tvorba politik prostřednictvím regulace, tak poskytování veřejných statků spadá do primární kompetence státu, ovšem současné nadnárodní korporace často disponují dostatečnými prostředky a vlivem umožňující jim tyto funkce státu přebírat či alespoň doplňovat. Korporace tak získávají rozhodovací pravomoc a stávají se politickými subjekty, které ve svých rukou koncentrují legislativní, výkonnou i soudní moc – rozhodují o tom, jaké politiky budou prosazovány a jakými způsoby (nakolik budou závazné pro ně samé a ostatní subjekty), následně vytváří prostředí pro jejich implementaci, a na kterou mohou dohlížet a případně ji vynucovat prostřednictvím sankcí. V rámci tvorby politik se mohou firmy samy dobrovolně nebo smluvně zavázat k poskytování veřejných statků jako je vzdělání, zdravotní

a sociální péče, ochrana životního prostředí, bezpečné pracovní prostředí a férové pracovní podmínky, ale i dílčí věci jako poskytování veřejného osvětlení či udržování veřejné infrastruktury. Poskytováním těchto veřejných statků získávají další rozhodovací pravomoc, například pokud chtějí nějakou skupinu vyloučit z jejich užívání.

2.2.1.1 *Seberegulace*

Seberegulace je měkkou formou práva, ke které se uchylují korporace dobrovolně, často za účelem předejití nutnosti ze strany státu zavádět tvrdou regulaci formou zákonů a nařízení. Rudder (2008, str. 909) tvrdí, že seberegulace je jen formou sebeospravedlnění, neboť zohledňuje jen vlastní zájmy seberegulatorů, tedy korporací. Ovšem to je jen velmi úzký význam seberegulace, neboť korporace ve skutečnosti těmito normami nezavazují jen sebe, ale přinejmenším i další společnosti působící v daném odvětví, a dopady těchto norem mohou mít efekt na širší veřejnost. Fenomén privatizace regulace je podle Scholteho (2005, str. 217) odpovědí na pomalý vývoj úředních regulačních dohod a legislativy, která nezvládá účinně reagovat na dynamicky se měnící mezinárodní prostředí.

Haufler (2001)¹⁰ považuje seberegulaci za nový nástroj globálního vládnutí, který má za cíl dosáhnout kolektivních rozhodnutí o nadnárodních problémech bez účasti národních vlád. Soukromá regulace má podle ní apelovat jak na ostatní nadnárodní korporace, tak i na západní vlády, aby řešily globální problémy efektivně a bez zbytečné administrativní a legislativní zátěže, která navíc může snižovat konkurenceschopnost ekonomiky. Haufler následně odlišuje tradiční průmyslovou regulaci a modernější etické kodexy („code of conduct“). Počátky tradiční seberegulace vidí ve středověké Evropě a zahrnovala technické postupy a doporučení za účelem koordinace a snížení transakčních nákladů. Naproti tomu modernější kodexy upravují společenské dopady obchodu. Často vznikají jako reakce na tlak ze strany aktivistů (ať již ze své domoviny či bez přímého vztahu) a politizují formu obchodních rozhodnutí a závazků, ke kterým by se obchodní společnosti samy o sobě neodhodlaly. Firmy tedy zavádějí například dobrovolné standardy pro své dodavatele z rozvojových zemí, nicméně tyto dobrovolné

---

¹⁰ Citováno podle Vogel (2008, str. 262).

závazky nemusí tvořit závažnou bariéru vstupu na trh pro ostatní subjekty, na druhou stranu mohou znamenat konkurenční výhodu. Přesto tyto standardy a regulace tvoří velkou mezeru v politikách a pravidlech, například Světové obchodní organizace. Firmy si sice mohou svobodně zvolit své dodavatele a odmítnout ty, jenž doporučené či požadované standardy nesplňují, státy si ale takto vybírat nemohou, řídí se pouze formálně (legálně) ukotvenými požadavky a normami. (Vogel, 2008, str. 262-264).

V otázkách regulace však neexistují jen dvě možnosti, jedná se spíše o celé spektrum možností mezi dobrovolností a povinností, navíc toto spektrum není rigidní, ale může se stát, že se z některých měkkých závazků stanou tvrdá pravidla a naopak. Souvisí to opět s dichotomií veřejného a soukromého, která je sociálně konstruovaná, a tudíž se může proměňovat její ideologický význam. Jelikož se důsledkem globalizace toto rozdělení stírá, stává se ekonomika, která byla dosud soukromou sférou, prostorem, kde se může veřejnost zapojit do politiky.

Jak už bylo zmíněno výše, seberegulace nemusí být jen individuálním závazkem, unilaterálním aktem, ale může zahrnovat i sdílené kodexy, standardy a certifikace napříč stakeholdery, které jsou výsledkem vyjednávání napříč odvětvími a sektory, s možným zapojením vlád, nevládních organizací i odborových a profesních svazů, případně dalších nezávislých organizací jako dohledu nad jejich dodržováním. Právě tyto široké nelegislativní normy následně ovlivňují i voličstvo ve vztahu k vlastním reprezentantům a vládnutí. (Vogel, 2008, str. 270).

Podrobněji se regulací v mezinárodních vztazích zabývají Abbot a Snidal (2009, str. 4-6), kteří popisují vztahy v rámci tzv. regulačního trojúhelníku, kde jsou zapojeny vlády, firmy a nevládní organizace. Firmy podle nich mohou vytvářet instituce regulatorních standardů (RSS – Regulatory Standard Setting), díky kterým mohou prosazovat žádoucí normy s relativně malými náklady a zarámovat je tak, že nenarušují autoritu států ani mezivládních organizací, nýbrž pouze zaplňují mezery. Když jsou jednou tyto instituce vytvořeny, nemusí už následně čelit centralizovanému dohledu, regulatorní instituce jsou spíše důsledkem decentralizačních procesů v globálním vládnutí, konkurenčního boje ale i možné spolupráce mezi soukromými a veřejnými aktéry. Tyto procesy pak mohou

podporovat veřejný zájem, přestože to není jejich primárním cílem. Samotné přijetí právní regulace i soukromé seberegulace je výsledkem vyjednávání. Jednotliví zapojení aktéři však nebývají naivními idealisty toužící vytvořit dobré vládnutí, ale spíše sobečtí jednotlivci prosazující vlastní zájmy a hodnoty za pomoci rozdílných strategií a schopností. Vyjednávání však nebývá často explicitní, ale spíše se realizuje naopak prostřednictvím strategických kroků aktéra samotného, na které jsou ostatní nuceni reagovat.

Průběh proces vyjednávání je tedy pro utvoření efektivní veřejně prospěšné regulace klíčový. Abbot a Snidal (2009, str. 20-26) v té souvislosti identifikují čtyři kompetence, které jsou potřebné (nikoli však dostatečné) pro tento účel a odrážejí se ve všech fázích regulatorního procesu. Regulatorní proces se zde skládá z nastolování agendy, vytváření návrhů regulace, zavádění standardů a kontroly jejich plnění, která může nabýt interní či externí formu. Kontrola pak může udělovat odměny nebo sankce, ale protože nemá reálnou donucovací moc, je závislá na zapojení soukromých aktérů do vynucování plnění. Potřebnými kompetencemi pro jeho zvládnutí jsou pak nezávislost, jež je důležitá pro stanovování agendy a standardů, reprezentativnost, která má význam při vyhlásování a vynucování standardů, následně odbornost, nezbytná ve všech fázích regulatorního procesu, a poslední kompetencí je operační kapacita zahrnující praktické schopnosti, zdroje a autoritu pro řešení nutných úkolů a zavádění prosazovaných standardů. Nicméně žádný aktér mezinárodního vládnutí nedisponuje všemi těmito kompetencemi v dostatečné míře. Výjimku by mohly tvořit státy, ovšem jen na domácí úrovni. V mezinárodním měřítku ztrácejí nezávislost a oslabuje i jejich reprezentativnost, neboť je navázána výhradně na národní zájmy, což jsou de facto zájmy jen jedné uzavřené skupiny. Naproti tomu firmy se vyznačují silnou operační kapacitou, neboť mají k dispozici množství zdrojů, interní autoritu pro zavádění regulace a fungující manažerský systém řízení, který je důležitý pro implementaci norem. Firmy navíc mívají i dostatečnou odbornost skrze své lidské zdroje, mohou tedy zvládnout i fázi návrhu standardů, jejich implementaci i kontrolu. Naproti tomu z definice soukromé organizace vyplývá nedostatek nezávislosti, který je pro objektivní dohled důležitý. Většina korporací je tedy relativně slabá v normativním zapojení, přestože se ho snaží posilovat skrze CSR. Stejně tak firmy nemohou být zcela reprezentativní, protože často zapojují jen úzkou skupinu

významných stakeholderů, ale neberou ohled na širokou veřejnost, v důsledku jim pak chybí důvěra veřejnosti v jejich závazek k veřejnému zájmu a legitimitu.

2.2.1.2 *Poskytování veřejných statků*

Zajišťování veřejných statků pro blahobyt občanů bylo do nedávna výsadní kompetencí státu, firmy ze své liberální definice ani nemohou poskytovat jakékoli statky bez úplaty, jelikož by tím nesplňovaly požadavky na zisk. V současnosti je však tato liberální teze překonaná, poskytování veřejných statků může firmám přinést konkurenční výhodu, která je na globalizovaných trzích nezbytná pro úspěch. Národní vlády selhávají v tomto úkolu, jelikož je těžší udržet hranice nezbytné pro „zabalení“ veřejných nebo kolektivních statků, a také je náročnější určit, jaké kolektivní statky veřejnost požaduje, natož preferuje. Samotný koncept veřejných statků je ve své podstatě normativní, a tudíž musí čelit ideologickým výzvám. (Cerny, 1999, str. 190, 199).

Cerny (1999, str. 190-199) tvrdí, že ono „balení“ veřejných statků patří do kompetence každého státu individuálně, jelikož právě ty prostřednictvím svých endogenních struktur, procesů a institucí mohou efektivně uspořádat politický prostor tak, aby zajistili veřejné statky svým občanům a ochránili domácí společnost a ekonomiku proti negativním vnějším vlivům a exogenním šokům. Výzvu této schopnosti představovaly například světové války a mezinárodní rychlý ekonomický růst v posledním století. Státy tak byly nuceny posilovat svou sociální a ekonomickou funkci, což vyústilo v rozvoj tzv. sociálního státu. Nicméně stát čelí v souvislosti s ekonomickou globalizací i opačnému trendu – marketizaci. Státní struktury se transformují na více tržně orientované, v některých případech dokonce tržně založené organizace. V duchu tohoto liberalismu pak státy tvoří nadnárodní režimy a sítě, které stále zvyšují svoji kapacitu působit nezávisle na státech. Problematická je však opět legitimita a odpovědnost těchto institucí. Všechny tyto procesy mají za důsledek změnu vztahu k veřejným statkům a jejich povahy. Podle Cernyho tuto proměnu ukazuje například druhá průmyslová revoluce, po níž mnoho veřejných statků přestalo být kontrolováno státem, neboť se jejich definice rozšířila na nadnárodní, případně se staly konstitutivními prvky světového trhu.

Cerny (1999, str. 200-203) následně diskutuje podstatu veřejných statků. Podle ekonomické teorie je jejich hlavní vlastností nedělitelnost, a to jak na úrovni

produkce, tak spotřeby. Nicméně právě nedělitelnost těchto kategorií je v současnosti problematická, ba neudržitelná. Produkce veřejných statků v propojeném světě vyžaduje větší spolupráci mezi aktéry a není možné ji centralizovat na jediném místě, byť pro určité sociální či národní skupiny. Nutně tedy vznikají skupiny vyloučené ze spotřeby, a tudíž se z dříve veřejných statků stávají statky soukromé. Tím se omezuje další z tradičních charakteristik veřejných statků – nevyloučitelnost ze spotřeby. Cerny tedy uvažuje o různých kategoriích kolektivních statků, které se vyznačují odlišnými normativními i ekonomickými charakteristikami. Regulační statky zahrnují například ustanovení a ochranu soukromého (i veřejného) vlastnictví, stabilní měnový systém, standardizaci měrného systému, systém soudnictví a právní řád, čímž poskytují rámec nejen k veřejným statkům, ale i prodeji soukromého zboží a služeb. Regulační statky zakládají tedy samotnou podstatu kapitalistického státu. Kategorie produktivních a distributivních kolektivních statků se mohou vzájemně překrývat, rozdíl však může v rámci teorií veřejné politiky. Produktivní kolektivní statky odkazují na jejich vlastní vytváření státem, naproti tomu distributivní statky stát sám nevytváří, ale rozhoduje i jejich dodání a rozdělení mezi členy veřejnosti na kolektivní bázi. Distributivní zboží tedy může být vyráběno i soukromým sektorem a tolik na něj neplatí koncept nedělitelnosti. Distributivní statky se následně mohou snadno přelévat do čtvrté kategorie – redistributivních kolektivních statků. Redistribuce je ze své definice politickou problematikou, neboť na základě politického rozhodnutí mění charakter statků ze soukromých na veřejné. Zboží a služeb v této kategorii přibývá v reakci na rozšiřující se politickou a veřejnou poptávku. Patří sem například zdravotní a sociální služby, vzdělávání, politika zaměstnanosti, ochrana životního prostředí. Tyto služby mají mnohdy přeshraniční charakter, platí to zejména o ochraně životního prostředí, která je nadnárodní ze své podstaty, neboť se neváže na určitou společenskou skupinu a komplex životního prostředí není omezen národními hranicemi, příkladem kvalita vody, ovzduší, ale zejména problém globálního oteplování a klimatické změny. Ochrana životního prostředí tedy musí být zajišťována kolektivně, založena na vzájemné globální spolupráci, jinak je neefektivní.

Úspěšná distribuce veřejných statků na globální úrovni tedy musí zapojovat do vládnutí i nestátní aktéry, ovšem se zřetelem na jejich možné partikulární politické zájmy. Organizace občanské společnosti často si často nárokují legitimní

roli jakožto reprezentanta a lobbisty ve veřejném zájmu, jelikož vlády a firmy v ní selhávají. Ovšem právě firmy mají k produkci, distribuci i redistribuci veřejných statků velmi blízký vztah, neboť jejich primární činností je právě poskytování (soukromého) zboží a služeb skrze trh. K tomu se následně vážou mnohé pozitivní externality, které mohou samy o sobě konstituovat některé veřejné statky – například zvyšování bohatství a blahobytu společnosti. Ekonomická prosperita vytváří podmínky pro fungující systém zdravotnictví, vzdělávání, prostředky pro sociální zajištění a environmentální ochranu. (Edwards a Zadek, 2003, str. 200-219). Paradoxně tyto statky pak vytváří omezení působnosti volného obchodu a platnosti tržních mechanismů, nicméně ne samy svojí existencí, ale diskurzivními morálními normami, které zavádějí. Férová distribuce těchto statků je tedy novou kolektivní výzvou pro systém globálního vládnutí a dalším možným krokem k posilování legitimacy jeho aktérů.

2.2.1 Nepřímý vliv

Pod nepřímým vlivem korporací na vládnutí se rozumí nastolování agendy a lobbying za témata a politiky, na kterých mají korporace přímý zájem. Jde o nepřímou účast na vládnutí, protože tyto oblasti neposkytují firmám rozhodovací pravomoci – ty zůstávají vládám a policy-makerům. Jelikož kapitalistická společnost se zakládá na konzumu, prostupuje ekonomická sféra lidskou každodenností, a její vliv na společnost je tedy mnohem větší, než by se mohlo zdát. Práce však stručně shrne jen nejviditelnější formy nepřímého politického vlivu korporací na vládnutí, a to nastolování agendy a souvisejícího lobbyingu, neboť primárním důraz je zde kladen na přímou účast korporací na vládnutí.

2.2.1.1 Nastolování agendy a lobbying

Díky svým finančním, lidským a informačním zdrojům mají korporace obrovský vliv na rozhodování v politické sféře, na kterou navíc mohou mít osobní vazby, které ještě umocňují jejich možnosti. Nastolování agendy iniciované korporacemi probíhá tedy především směrem k politické sféře, v institucionalizované formě se jedná o tzv. politický lobbying. Ten se uskutečňuje zejména na různých národních, případně mezinárodních fórech určených ke střetávání zástupců vlád a soukromého sektoru, například odvětvových, zaměstnavatelských ale i zaměstnaneckých svazů.

Korporace mohou získat vliv v politické sféře různými způsoby, například prostřednictvím financování politických kampaní stranám i konkrétním politikům – tito politici se pak podílejí na rozhodování na národní a následně i nadnárodní úrovni. Případně mohou firmy nabídnout jiné výhodné podmínky neformálních kontraktů s politickou sférou. Měkkou formou lobbingu může být i poskytování odborných analýz, expertíz či dat v nezpracované podobě, neboť jejich výběr může být selektivní a implicitně upřednostňovat určitou variantu politiky.

Firmy však mohou nastolovat otázky k projednání i prostřednictvím médií – výstupem zpravodajství je často nastolení politické agendy. Média však poskytují nejvýznamnější kanál pro komunikaci firem s veřejností, a i toho lze využít nejen pro reklamu a marketing, ale i pro upozornění na nové společenské otázky. Veřejnost a NGOs pak mohou působit další významný tlak na rozhodování v politické rovině. Z hlediska firem však nejsou významná stejná témata, jako pro občanskou společnost. Jde jim o získání konkurenční výhody, a toho mohou dosáhnout právě díky určitému typu prosazované politiky – například protekcionismu či naopak harmonizaci mezinárodních norem a liberalizaci trhu. Nicméně tato témata lze často vzájemně spojovat s tématy odpovědnosti, blahobytu, kvality života a sociálního státu, které mají apelativní charakter a ve výsledku ústí ve spolupráci ekonomické sféry a občanské společnosti na globálním vládnutí.

3 Nadnárodní korporace a proměna environmentální politiky

Problematika životního prostředí je již ze své podstaty globální a inkluzivní. Zahrnuje všechny členy globální společnosti a aktéry, od lokálních občanských skupin, před národní vlády až po mezinárodní organizace, nadnárodní organizace a nevládní organizace (NGOs). Není totiž závislá na územních hranicích jednotlivých států, a dopady politických rozhodnutí a či soukromých činností na životní prostředí se odráží globálně. Ochrana životního prostředí je tak globálním veřejným zájmem, a jedná se o oblast, kde nevládní organizace a soukromí aktéři participují i bez vědomého záměru svou každodenní činností. Zejména činnost obchodních společností působících v průmyslu a zemědělství se na kvalitě životního prostředí přímo odráží.

3.1 Environmentální politika

Nutnost ochrany životního prostředí v druhé polovině dvacátého století prosazovaly především občanské iniciativy, které se soustředily na konkrétní problémy. Do politické sféry se však environmentální problematika začala intenzivněji promítat až od 70. let. V roce 1972 se konala Konference OSN o životním prostředí ve Stockholmu. Jejím výstupem bylo přijetí 26 principů obsažených ve Stockholmské deklaraci, která umísťovala environmentální otázky do ústředí mezinárodního zájmu a začala dialog mezi industrializovanými a rozvojovými zeměmi ohledně spojitosti mezi ekonomickým růstem, znečištěním ovzduší, vod a oceánů a kvalitě života. Jedním z hlavních výstupů této konference byl vznik Programu OSN pro životní prostředí (UNEP). (OSN, 2020)

V roce 1992 následovala Konference o životním prostředí a rozvoji, známí též jako Summit Země v Riu de Janeiru. Již její název naznačoval směr, kterým se environmentální politika OSN začala ubírat, mimo partikulární problémy šlo o nalezení rovnováhy mezi životním prostředím a ekonomickým růstem. Paralelně proběhlo i Světové fórum nevládních organizací, takže zastoupení stakeholderů v Riu bylo opravdu široké. Summit zdůraznil, jak mohou být odlišné sociální, ekonomické a environmentální faktory propojené a jak vzájemně působí a jejich efekty se přelévají. Jedním z výstupů bylo usnesení, že udržitelný rozvoj je

dosažitelným cílem globálně pro všechny lidi, bez ohledu jestli na lokální, národní, regionální či mezinárodní úrovni, a že zaručení integrovaných a vyvážených dimenzí udržitelného rozvoje vyžaduje nový pohled na výrobu i spotřebu, život a rozhodování. Ve své době šlo o revoluční koncept, který započal debatu mezi vládami a jejich občany o zajišťování udržitelného rozvoje. Hlavním výsledkem konference však bylo usnesení na Agendě 21, akčním programu volajícím po nových strategiích investujících do budoucnosti udržitelného rozvoje mimo jiné prostřednictvím vzdělávání a participace jako zdroje ochrany přírody. Mezi další výstupy patřila rámcová úmluva OSN o změně klimatu, úmluva o biologické rozmanitosti a vznik Komise OSN pro udržitelný rozvoj. (OSN, 2020). Ovšem některé globální firmy z obavy před nárůstem mezinárodní environmentální regulace založily Mezinárodní obchodní komoru pro udržitelný rozvoj (Vogel, 2008, str. 268).

Na snahy z Ria navázal po deseti letech v roce 2002 Světový summit OSN o udržitelném rozvoji v Johannesburgu, který však lze vnímat spíše jako kritiku. Téma samotného životního prostředí se dostalo do pozadí – bylo obsaženo jen v prvním tematickém okruhu Ochrana přírodních zdrojů a životního prostředí. Další dva okruhy se věnovaly hospodářskému růstu a spravedlnost a sociálnímu rozvoji. Cíle summitu byly také méně vizionářské, přestože se předpokládá, že s postupem času bude důležitost ochrany životního prostředí narůstat a přelévat se do větší části agendy OSN a dalších mezinárodních organizací. (Hughes, 2005, str. 299).

Park a kol. (2008, str. 2-4) nazývají snahy začínající Stockholmskou konferencí globálním environmentalismem. Ty byly institucionálně posíleny v roce 1987 ustanovením Světové komise životního prostředí a rozvoje, tzv. Brudtlandskou komisí a jejich vrchol představuje Summit Země v Riu, který znamenal určitou ekologickou modernizaci v tom smyslu, že rozvoj zakládal na znalostní industrializaci. Summit byl významný také bezprecedentním zastoupením aktérů občanské společnosti a obchodních organizací pod hlavičkou nevládních organizací. Od té doby pozoruje spíše úpadek těchto snah. Akční program Agenda 21 nezískal příliš velkou podporu od vlád na severní polokouli a vlády na jižní nebyly schopné se do tohoto programu reálně zapojit. Výsledkem bylo, že se po patnácti letech stala Agenda 21 jen symbolem s nízkým reálným

politickým dopadem. Nicméně mimo aktivit iniciovaných Summitem Země vznikají v mnoha částech světa jiné aktivity mimo oficiální rámec nevládních a mezinárodních organizací, které jsou spojené se společenskou mobilizací na základě environmentálních témat a aktivismu. Kritici Ria se často shodují na tom, že v zásadě dobrý plán udržitelnosti selhal, protože vlády nebyly schopny zvládnout jeho financování a převedení do praxe. Problematika financování udržitelného rozvoje se již v roce 1992 jevila jako jedna z nejspornějších otázek vůbec, konkrétně například téma nákladů na politická opatření k řešení globálních problémů v rozvojových zemích.

Dále se však Park a kol. (2008, str. 7-9) domnívají, že tvorba mezinárodní environmentální politiky zakládající se na výše zmíněných konferencích od roku 1972 do roku 2002 měla tři fundamentální nedostatky. Prvním bylo podcenění dynamiky industriálního rozvoje a technologického pokroku spolu s ekonomickou globalizací, což postupuje mnoho výzev pro globální vládnutí a jeho tradiční aktéry. Následně nedostatečné porozumění globálnímu environmentálnímu rozvoji a jeho problémům – ty bývají často omezovány na zvládání přeshraničních problémů životního prostředí, ale dlouhodobá stabilizace národního růstu v souladu s rozvojem bývá opomíjena. Třetím nedostatkem je úzce státně zaměřená vize politických změn, ve které jsou hluboce zakořeněné společenské otázky týkající se ochrany životního prostředí a oslabení autority a kapacity států. Zpráva Brudtlandské komise optimisticky směřovala 22 z 23 klíčových princů ochrany životního prostředí do kompetence národních států. Pod vlivem tohoto optimismu také došlo k nárůstu mezinárodních dohod soustředících se na specifické (i méně významné) problémy. Komplexní otázky týkající se například mezigeneračního odkazu jsou odsunuty stranou, aby nezpochybňovaly vládnoucí paradigma globálního kapitalismu. Na jeho udržování se podílí i globalizace výrobních systémů a rostoucí moc nadnárodních korporací, rozdělení globální poptávky na základě jejích postojů a životního stylu a v neposlední řadě oslabování národních regulačních systémů. Ekonomické rozhodování se pak podílí na řešení problémů environmentální politiky prostřednictvím tržně založených řešení. V rámci tohoto ekonomicky liberálního přístupu se tedy nedaří efektivně vyrovnat s nadnárodním a sociálně-ekonomickým charakterem environmentálních problémů. V čele environmentální diplomacie stojí západní elity, které upřednostňují viditelné

fyzické problematiky jako je přeshraniční znečišťování přírody, ale celosystémová reakce na inherentní a kumulativní účinky na životní prostředí chybí.

V současnosti se však snaží komplexně problematizovat problematiku ochrany životního prostředí nejen OSN, ale i další významné mezinárodní organizace jako EU a OECD. OSN však zůstává v této oblasti motorem nastolujícím globální témata. Kjótský protokol o snižování emisí ve vztahu ke klimatické změně z roku 1997¹¹ v poslední době nahradila Pařížská dohoda z roku 2016, která stanovila dlouhodobé cíle v ochraně klimatu, zejména zpomalení procesu globálního oteplování a snižování emisí oxidu uhličitého. Tento závazek přijalo 189 států z celého světa, ovšem mimo Spojené státy, které se rozhodly od dohody v roce 2019 odstoupit (OSN, 2020). Cestou k uhlíkové neutralitě se v posledních letech vydala i Evropská unie, která by jí chtěla dosáhnout do roku 2050. Globální oteplování a snižování emisí však nejsou jedinými oblastmi, kterými se environmentální politika na globální úrovni zabývá, byť tvoří jedno z palčivých témat. V návaznosti na zmíněné konference OSN akcentuje i komplexní téma udržitelného rozvoje, v roce 2015 schválil Summit OSN v New Yorku Agendu 2030, která obsahuje 17 cílů udržitelného rozvoje rozdělených do pěti oblastí: lidé, planeta, prosperita, mír a partnerství (OSN, 2020). Jedná se tedy o komplexní akční strategii, která má představovat koherentní přístup k otázkám z environmentální, ekonomické a společenské oblasti.

3.1.1 Působení korporací v environmentální politice

Falkner (2003, str. 73) odlišuje soukromé vládnutí od pouhé spolupráce mezi soukromými aktéry. Spolupráce podle něj vyžaduje přizpůsobení individuálního chování k dosažení oboustranně výhodných cílů a jde o všudypřítomný ad hoc fenomén při řešení problémů v současném světě. Vládnutí naproti tomu vychází z kontextu vzájemných institucionalizovaných a trvalých interakcí. V rámci vládnutí jsou totiž aktéři vázáni institucionálními normami, které omezují prostor k prosazování jejich zájmu. Nadnárodní korporace tedy přirozeně působí nejen na poli vzájemné spolupráce s řadou dalších aktérů, ať už z oblasti obchodu či neziskového sektoru a vlád, ale nutně (byť ne zcela intencionálně) zasahují

---

¹¹ Platnost nabyl až v roce 2005.

i do oblasti vládnutí, neboť se podílejí na spoluvytváření oněch institucionálních norem.

Systém globálního environmentálního vládnutí je podle Falknera (2003, str. 76) hybridním režimem vládnutí založeným na vztahu mezi soukromými aktéry s významným zapojením států a mezinárodních organizací. Nicméně státy tu nejsou hnací silou, spíše tyto režimy posilují skrze oficiální uznání a inkorporaci institucionálních vztahů a norem do mezinárodního práva. Tato hybridní povaha se ukazuje například na systému dobrovolných norem a postupů environmentálního managementu – certifikace ISO 14000, kterou v 90. letech vydala Mezinárodní organizace pro normalizaci. Tato certifikace se stala globálně populární, nejen korporace, ale i regulační agentury a odborníci na ní začaly zakládat vlastní výrobní i průmyslové systémy environmentálního řízení. Podle Roht-Arriaza (2000, str. 273) představuje systém ISO 14001 paradigmatický posun v environmentálním právo ze specificky mediálního přístupu „command and control“ k tržně a informačně založenému přístupu na dobrovolné bázi (například v omezování emisí). Normy ISO 1400 se tedy ukázaly jako úspěšný nástroj pro přesvědčení průmyslu a firem k přijetí dobrovolného závazku. Dokonce i některé státy ve Východní Asii a v Evropě zahrnuly ISO normy do vlastních oficiálních standardů. Světová obchodní organizace také uznala tuto certifikaci jako mezinárodní normy konsistentní s vlastní Dohodou o překážkách obchodu (TBT). Právě přijetím a uznáním ze strany států a nadnárodních organizací mohou podle Falknera tyto soukromé režimy získat vliv a legitimitu. (Falkner, 2003, str. 77).

Významnou roli na vytváření korporátního závazku v oblasti environmentální politiky mají také nevládní organizace (NGOs). Jejich kampaně jsou obzvláště významné pro rozšiřování soukromého environmentálního vládnutí, neboť vytváří na korporace tlak, aby přijaly závazky směrem k environmentální udržitelnosti a zároveň NGOs poskytují prostor globální občanské společnosti skrze zapojení do aktivistických skupin. Nevládní organizace tedy ve vztahu k nadnárodním korporacím mají dvě role – partikulární a systémovou. Za první cílí na konkrétní firmy, které obviňují z chování poškozující životní prostředí, a za druhé se snaží celá podnikatelská odvětví zapojit do tvorby sdílených environmentálních standardů či iniciativ na ochranu životního prostředí. Nicméně konkrétní firmy si aktivisté vybírají nejen na základě jejich reputace a pozice

na trhu, ale i lokální dostupnosti (Vogel, 2008, str. 268). Cílem jsou tedy obvykle velké západní korporace. Tato systémová snaha však může být rozšiřována i o spolupráci s národními vládami. Paradoxně ochota environmentálních NGOs vést konstruktivní dialog s korporacemi vytváří novou formu vzájemné závislosti, která snižuje prostor pro nezávislý aktivismus občanské společnosti. NGOs jsou totiž stále závislejší na finanční podpoře ze strany korporací. Původně nepřátelský přístup firem k environmentálním problémům se proměňuje na aktivní podílení se na jejich řešení. Mimo přijetí ISO 14000 byly tyto snahy zřejmé i na Summitu Země v Rio de Janeiro v roce 1992, kterého se zúčastnili zástupci jednotlivých firem a organizací jako Světová podnikatelská rada pro udržitelný rozvoj nebo Mezinárodní obchodní komora, kteří podporovali posilování partnerství mezi soukromým sektorem, environmentálními organizacemi a nadnárodní společností v hledání řešení problémů životního prostředí. (Falkner, 2003, str. 79-81). Za tímto účelem vzniká mezi nadnárodními korporacemi a dalšími aktéry (ať už s NGOs, dalšími firmami z odvětví, dodavateli, zákazníky, a dalšími stakeholdery) velké množství multilaterálních platform za účelem podpory jednotlivých environmentálních projektů a iniciativ, ale i pro posílení svého postavení v rámci soukromého environmentálního vládnutí a lobbistického potenciálu.

Největší iniciativu pro zapojení obchodních organizací v oblasti udržitelnosti spustila v roce 2000 Organizace spojených národů. Je jí Global Compact s mottem je „*Business as a force for good*“. Global Compact zařizuje široké spektrum činností od lokálních aktivit svých členů, přes vzdělávání a vytváření kooperativních platform. Podporuje zapojené podniky v zavádění a sdílení aktivit v oblasti životního prostředí, lidských práv a k přijetí širší společenské odpovědnosti. Po vyhlášení Agendy 2030 v roce 2014 přijala i závazek k Cílům udržitelného rozvoje. (OSN, 2020). Další podobnou platformou je např. Business for 2030,¹² ale mnoho jich vzniká i ze soukromých iniciativ jednotlivých korporací.

Korporace však mohou podnikat akce v otázkách životního prostředí i bez institucionálního zázemí. Příkladem bylo spojení 75 ředitelů firem včetně nadnárodních korporací za setrvání Spojených států v Pařížské dohodě (Balch, 2019). Tyto firmy samy zahrnuly závazky plynoucí z Pařížské dohody do vlastních

---

¹² Viz Business for 2030. Dostupné z: <http://www.businessfor2030.org/>

podnikových strategií a v některých případech si dokonce vytkly i přísnější environmentální cíle.

Nicméně kritici globálního soukromého environmentálního vládnutí tvrdí, že podnikatelská interpretace udržitelného rozvoje a environmentálních otázek ohrožuje úspěšnost environmentálního hnutí v nastolování politické agendy pro nadnárodní organizace skrze prosazování seberegulace a manažerské perspektivy. Kvůli tomu je pak upozaděna kritika kapitalismu jako zdroje světových environmentálních problémů. (Falkner, 2003, str. 82).

3.2 Přínosy konkrétních nadnárodních korporací k environmentální politice

Následující část práce vychází z výročních zpráv z fiskální rok 2019 nadnárodních firem Apple Inc., Walmart Inc., The Coca-Cola Company, Royal Dutch Shell plc, The Walt Disney Company, McDonald's, Toyota Motor Corporation a Nestlé. Tyto nadnárodní korporace byly zvoleny jako zástupci různých sektorů a v roce 2020 se umístily na předních příčkách žebříčku Global 500 a Forbes. Global 500 od agentury Fortune řadí nadnárodní společnosti podle výše jejich celkových výnosů za předchozí fiskální rok (Fortune, 2020). Forbes do sestavovaného hodnocení zahrnuje 200 globálních značek s významnou přítomností v USA. Ty pak řadí podle zisku před úroky a zdaněním za poslední tři roky (od toho pak odečítá 8 % jako kapitál značky) (Forbes, 2020).

Všechny zkoumané společnosti zveřejňují výsledky svého působení v oblasti společenské odpovědnosti firem či konkrétně ochrany životního prostředí ve speciálních výročních zprávách. Ty jsou také zdrojem pro tuto podkapitolu.¹³ Je tedy zřejmé, že tyto zprávy nebudou zcela objektivní, neboť si je společnosti zpracovávají samy a jsou součástí obrazu o jejich firemní kultuře. Nicméně je přesto se na základě informací v nich obsažených diplomová práce pokusí zhodnotit přínos těchto nadnárodních korporací k problematice životního prostředí. Následující části této kapitoly však nejsou normativní ani interpretativní, jedná se

---

¹³ Veřejně dostupné Výroční zprávy vybraných společností za fiskální rok 2019: (McDonald's, 2020), (The Walt Disney Company, 2020), (The Coca-Cola Company, 2020), (Walmart Inc., 2020), (Apple Inc., 2020), (Toyota Motor Corporation, 2020), (Nestlé, 2020), (Royal Dutch Shell plc, 2020). Kompletní citace jsou obsaženy v seznamu literatury.

o prosté shrnutí činností, ke kterých se nadnárodní korporace ve svých výročních zprávách hlásí. Jejich interpretací a vyvozením závěrů pro položené výzkumné otázky se bude zabývat kapitola Diskuze.

Všechny tyto firmy se ve svém působení přihlašují k závazku z Pařížské dohody snížit tempo globálního oteplování a dosáhnout uhlíkové neutrality, proto jedním z hlavních bodů jejich korporátní environmentální politiky je snižování skleníkových plynů a s tím související využívání obnovitelných zdrojů energie. Vedle Pařížské dohody přijaly korporace i závazky Agendy 2030 k 17 Cílům udržitelného rozvoje. Ne každá firma však může (nebo chce) přispívat ke všem Cílům, takže je prioritizuje podle svého předmětu činnosti. Často firmy využívají tzv. SDGs tagging – tedy přiřazování jednotlivých cílů ke konkrétním činnostem. Ovšem tato činnost nemusí vyjadřovat proaktivní přístup k udržitelnému rozvoji, může se provádět až ex post ke stávajícím strategiím a činnostem, které s nálepkou určitého cíle mohou získat další přidanou hodnotu ve vztahu k udržitelnosti a životnímu prostředí.

Mezi zkoumanými korporacemi rezonují především témata snižování produkce skleníkových plynů, zachování biodiverzity a ochrana vod a redukce odpadu. Těmto tématům plus řešením environmentálních témat v rámci vnitřního řízení firem a multilaterální spolupráce, se bude věnovat následující část.

3.2.1 Uhlíková neutralita

Uhlíková neutralita je jedním z široce přijímaných závazků vyplývajících z Pařížské dohody. Společnosti se liší především ve stanovování dílčích cílů k jeho dosahování a zavádění dalších iniciativ ke snižování uhlíkové stopy.

3.2.1.1 Toyota Motor Corporation

Významné snahy o nízkouhlíkovou stopu představuje japonská Toyota, která se v současnosti soustředí na výzkum, vývoj a výrobu vozidel s alternativním pohonem. Těchto alternativ v poslední době představila celou řadu, jedná se například o hybridní automobily, elektromobily či vozidla na vodíkový pohon. Cíle na snižování produkce skleníkových plynů implementuje do své strategie i do činnosti svých poboček a spolupracuje na tomto závazku se svým řetězcem

dodavatelů. Přínosem v této oblasti je i program pro doslouživší vozidla v Belgii a Malajsii a projekt Toyota Global Car-to-Car Recycle¹⁴.

3.2.1.2 *Apple Inc.*

K dosažení uhlíkové neutrality se zavázal i Apple, kterého ocenila i OSN. Apple se zavázal využívat stoprocentně obnovitelnou elektřinu ve svých kancelářích a obchodech napříč 44 zeměmi, v pro kanceláře svého ústředí v Americe využívá tzv. environmentální design budov. Od roku 2015 Apple snížil svou uhlíkovou stopu o 35 %. Apple se zároveň vyzval ve Spojených státech Federální komisi pro energetickou regulaci, aby nepodporovala fosilní paliva, což by znevýhodnilo na energetickém trhu konkurenceschopnost obnovitelných zdrojů. Zároveň Apple jednal se zástupci vlády Koreje a Vietnamu o nutnosti reformy energetického trhu. Další deliberační aktivitou Apple jsou kulaté stoly mezi dalšími firmami a NGOs, jejichž cílem je identifikovat možná řešení výzev spojených s obnovitelnými zdroji energie, například v Koreji, Singapuru, Taiwanu či Japonsku. V Japonsku navíc Apple podporuje lokální společnosti v lobbingu u tamní vlády. V roce 2018 v Číně Apple investoval rozvoj projektů týkající se čisté energetiky, které poskytly více než 1 gigawatt obnovitelné elektřiny. Jelikož trhy v různých zemích mají různé regulační požadavky, Apple se snaží dosáhnout podporovat své dodavatele a místní energetické společnosti v tlaku na místní vlády pro vytvoření nákladově efektivních trhů obnovitelné energie, což povede k zapojení širšího spektra stakeholderů, přesahující dodavatelský řetězec Apple. Výrobky Apple navíc dosahují zlatého hodnocení systému EPEAP, který hodnotí energetickou účinnost.

3.2.1.3 *Walmart Inc.*

Cílem Walmartu je redukovat emise skleníkových plynů o 18 % do roku 2025 oproti úrovni z roku 2015, tento cíl zakládá na expertních datech. Podporuje jak Pařížskou dohodu tak principy Renewable Energy Buyers Principles. V rámci kolektivního hodnotového řetězce je cílem o snížení emisí o 1 miliardu metrických tun do roku 2030. Od tohoto cíle se odvíjí komplexní projekt Gigaton, který zahrnuje dodavatele Walmartu do klimatických akcí spolu s NGOs a dalšími

---

¹⁴ Běžně překládané nebo smysluplně a jednoznačně přeložitelné názvy organizací, projektů, programů a iniciativ jsou v práci překládány. Pokud by byl překlad příliš nesrozumitelný, složitý či nejednoznačný, jsou tyto názvy ponechány v originále.

stakeholdery. Mimo to Walmart založil nadaci (Walmart Foundation), skrze kterou realizuje své environmentální iniciativy. Walmart se v oblasti životního prostředí také účastní multilaterálních platforem, jako jsou konference OSN ke klimatické změně nebo klimatický týden. Je součástí koalice „We are still in“, která zdůrazňuje potřebu mezinárodní akce pro klimatickou změnu.

3.2.1.4 *The Coca-Cola Company*

Přestože se Coca Cola také připojila k cílům Pařížské dohody, snižování emisí není jejím primárním cílem. Nicméně snížila svou uhlíkovou stopu o 24 % oproti roku 2010 a spustila v roce 2013 iniciativu „drink in your hand“, která měla napomoci ambicióznější klimatické akci.

3.2.1.5 *Royal Dutch Shell plc*

Holandská společnost Shell vytvořila vlastní standardy zaměřující se ne zvládnutí produkce skleníkových plynů na principech využívání méně energie efektivněji, omezování světlic na plyn a spotřeby plynu při výrobě, a prevence úniku nebezpečných materiálů. Shell podepsal iniciativu Světové banky za nulové užívání rutinních průmyslových světlic do roku 2030. Je také členem IPIECA a podporuje Partnerství OSN pro čistá paliva a vozidla. Sám investuje do vodíkových technologií a nabíjecích stanic pro elektromobily. Souvisí s tím i bezpečné a odpovědné vyřazování z provozu doslouživších zařízení, které také spadá pod relevantní legislativu, ke které Shell přidává vlastní environmentální standardy.

3.2.1.6 *McDonald's*

McDonald's se také zavázal ke snižování emisí skleníkových plynů ve svých restauracích, kancelářích i v rámci dodavatelského řetězce. Soustředí se například na metody regenerativního zemědělství, které mají potenciál zmírnit klimatickou změnu zachycením uhlíku v půdě. Na jejich implementaci na Velkých planinách v USA spolupracuje s nadací Wallmarty prostřednictvím programu Světového fondu na ochranu přírody. McDonald's v roce 2020 také odhalil první restauraci plně provozovanou obnovitelnou energií.

3.2.1.7 *The Walt Disney Company*

I společnost Disney, primát ve filmovém průmyslu, se zapojuje do snižování uhlíkových emisí na každodenní bázi. Jejím cílem bylo do roku 2020 snížit svou produkci emisí o 50 % oproti roku 2012. Portfolio jejích aktivit v této oblasti zahrnuje například vylepšení technologií vytápění a klimatizace, osvětlení a další provozní činnosti napříč společností. V roce 2019 se Disney podílel na stavbě 270 akrové solární elektrárny poblíž svého zábavního centra. Její produkce solární energie přesahuje 50 megawattů, což znamená že daleko předčí náklady svého zábavního centra.

3.2.1.8 *Nestlé*

Nadnárodní korporace Nestlé se také připojila k závazku dosáhnout uhlíkové neutrality do roku 2050. Svoje aktivity zakládá především na transformaci portfolia svých produktů používáním klimaticky šetrnějších ingrediencí. Zaměřuje se také na využívání obnovitelných zdrojů v rámci svého dodavatelského řetězce a rozvoj zemědělských iniciativ pro skladování uhlíku.

3.2.2 *Odpadové a obalové hospodářství*

Dalším významným tématem je pro tyto společnosti odpadové hospodářství, redukce odpadu, politika recyklace a opětovného použití výrobků, podpora jejich dlouhé životnosti. S odpady souvisí i oblast obalů, které tvoří nemalé procento z odpadů výrobku, ale které nabízejí množství udržitelných alternativ. Trendem může být i bezobalová distribuce.

3.2.2.1 *Toyota Motor Corporation*

Toyota tyto aktivity soustředí v rámci programu doslouživších vozidel zmíněného výše. Mimo to podporuje recyklaci baterií v Thajsku a širšího využití recyklovaných plastů v Evropě, neboť zde je tento trh již plně rozvinut.

3.2.2.2 *Apple Inc.*

Apple také významně tematizuje problematiku recyklace, v roce 2019 podpořil vznik vzdělávacích manuálů Recyklačního partnerství za účelem podpory řádné likvidace elektronického odpadu a lithiových baterií. Tyto příručky ve spolupráci s neziskovými organizacemi poskytl místním vládám, aby podpořili lepší recyklaci v rámci celých Spojených států. V roce 2018 se Apple zavázal

ke snižování směsného odpadu ze svých kanceláří, obchodů a datových center, nicméně produkce odpadu v posledních letech spíše stoupala, neboť se produkce Apple stále rozrůstá. Požadavek na reportování o odpadu zahrnul Apple i do dojednávaných stavebních smluv, které navíc zahrnují i konkrétní požadavky na využití recyklovatelného odpadu. Apple zároveň pravidelně provádí audity zařízení pro přepravu, skladování a likvidaci. Zapojení partnerů z řad zpracovatelského průmyslu umožňuje Zero Waste program na němž se podílí 50 % dodavatelů společnosti. V jeho rámci Apple inicioval vývoj recyklovatelné ochranné fólie, který chrání produkty během výroby. Použití této fólie bylo obligatorní při výrobě nového iPhone a nakonec ji Apple poskytl na volném trhu ostatním společnostem. Apple navíc představil vysoké standardy pro zodpovědné užívání materiálů při výrobě svých produktů.

K tématu obalů se pro Apple váže i omezení škodlivých chemických látek, které specifikuje v interních restrikcích, které představil v roce 2002 a od té doby je dále rozvíjí ve spolupráci s toxikology, dermatology a podle mezinárodního práva a doporučení. Apple zakazuje použití potenciálně nebezpečných látek ve svých nositelných zařízeních a stanovuje regulatorní limity toho, jak dostatečně chránit materiály a pokožku při vzájemném kontaktu. Dodržování těchto nařízení je požadováno i po dodavatelích a je součástí vzájemných smluv. V roce 2010 založil Apple laboratoř testující nezávadnost produktů ve vztahu k životnímu prostředí, kde chemici testují produkty, modelují toxikologické profily látek a identifikují potenciální nebezpečí a rizika. Apple je zakládajícím členem Sítě pro čistou výrobu elektroniky (Clean Electronics Production Network), která poskytuje komplexní pracovní prostředí specialistům v rámci řetězce dodavatelů elektroniky.

3.2.2.3 *Walmart Inc.*

Walmart deklaroval za svůj cíl zrušení spojení mezi spotřebou a odpadem. V roce 2005 si stanovil dosáhnout nulového odpadu ve 14 vlastních operacích, a tento cíl rozšířil pro rok 2025 na čtyři trhy (Kanadu, Japonsko, Velkou Británii a Spojené státy). Jedním z dílčích cílů je pak podpořit 20 amerických značek ve využívání stoprocentně recyklovatelných, znovupoužitelných nebo alespoň kompostovatelných obalů a motivovat k recyklaci i své zákazníky. Pro ně v roce 2020 spustil eshop splňující standardy udržitelnosti, podle kterých mohou zákazníci filtrovat nabízené zboží. Zároveň spustil standardizovaný štítek pro své

zboží How2Recycle. V rámci výzkumu a vývoje Walmart založil vlastní Centrum udržitelnosti, které vytváří návody pro soukromé dodavatele a sdílí výsledky svého výzkumu týkající se obalů. Ve spolupráci s nadací Foundation for Chemistry Research and Initiatives pak vyvinul vlastní recyklovatelnou plastovou folii. Nadace Walmart dále podporuje recyklaci na lokální úrovni v 50 amerických městech, kde se podílí na vzdělávání a tvorbě recyklační infrastruktury.

Specifickou kapitolu tvoří pro Walmart plýtvání potravinami. V roce 2019 zachránil před skládkou 80 % ze svých neprodaných produktů, stal se partnerem nadace Ellen MacArthur Foundation's New Plastics Economy, signatářem jejich globálního závazku a rezoluce proti plýtvání potravinami od Consumer Goods Forum. K omezení plýtvání vyzývá Walmart i své dodavatele a zákazníky. Skrze projekt Gigaton vyzývá k měření odpadu z potravin a představuje příklady možného využití skrze přepracování, darování či recyklaci. Podporuje dodavatele ve standardech pro uvádění data spotřeby na svých výrobcích.

Walmart také podporuje udržitelnou chemickou výrobu skrze vlastní Iniciativu udržitelné chemie, která v roce 2017 vydala manuál pro implementaci. Ten poskytl dodavatelům informace a postupy k dosažení cílů udržitelné chemie.

3.2.2.4 *The Coca-Cola Company*

Oblast recyklace a obalového hospodářství je prioritní pro společnost Coca Cola, přestože ji The Independent označil v roce 2019 za nejhoršího znečišťovatele životního prostředí plasty již druhým rokem v řadě (Petter, 2019).¹⁵ Společnost za jeden ze svých úspěchů považuje zmenšování obalů, ovšem zda se objem plastového odpadu skutečně zmenšil už neuvádí. Nicméně odstartovala vlastní iniciativu Svět bez odpadu („World Without Waste“), v jejímž rámci rozvíjí trhy, na něž dodává své produkty ve stoprocentně recyklovatelných PET lahvích – prvním trhem, pro něž stanovila Coca Cola absolutní přechod k těmto PET lahvím, je Švédsko. Recyklaci však podporuje Coca Cola celosvětově, klíčové investice provádí ve Spojených státech, na Filipínách, ve Vietnamu a v Africe. V Africe a jihovýchodní Asii spolupracuje s aliancí regionálních korporací zahrnující i Nestlé, Heineken či Unilever a snaží se o rozvinutí odpadového hospodářství a infrastruktury prostřednictvím lokálních programů (např. PETCO) investují

---

¹⁵ Na druhém a třetím místě se umístily společnosti Nestlé a PepsiCo.

do recyklace plastů a vzdělávání místních komunit v recyklaci. Coca Cola je zakládajícím členem a hlavním propagátorem Global Plastic Action Partnership, které spadá pod Světové ekonomické fórum. To se podílí na spolupráci mezi národními vládami a stakeholdery v pobřežních komunitách, například na lokální úrovni v Indonésii, která je jedním z hlavních původců plastového odpadu v oceánech. Ve Spojených státech pak spolupracuje s partnery na programu „Every Bottle Back“, do kterého investuje 100 mil. USD pro zlepšení třídění, zpracování a sběr plastového odpadu v oblastech s největšími mezerami v infrastruktuře.

3.2.2.5 *Royal Dutch Shell plc*

Ropný magnát Shell se ve své environmentální výroční zprávě zmiňuje svou snahu osvojit si principy cirkulární ekonomiky a vyvíjet produkty s dlouhou životností a možností dalšího využití. Například v Austrálii rozvíjí Shell projekty za účelem snižování objemu odpadu na skládkách. Sbírá a recykluje olej z vlastních zařízení a místních zemědělských farem. Shell patří mezi zakládající členy Aliance pro skoncování s plastovým odpadem. Závazek na omezování plastů adresuje Shell i svým zaměstnancům. Například pobočky Shellu v Nigérii, které užívají okolo 9 milionů jednorázových plastových lahví, mají tento počet v roce 2020 snížit o 50 % a v roce 2021 dokonce o 90 %. Na Filipínách zas Shell spolupracuje se stavební společností Green Antz a přetváří použité plastové lahve od olejů a další plastový odpad do ekobriket, které jsou pak využity ke stavbě cenově dostupných domů a škol.

3.2.2.6 *McDonald's*

Pro řetězec McDonald's je odpad také jedno z významných témat. Jeho cílem je identifikovat možnosti a rozšiřovat cirkulární obalová řešení, která zamezí znečištění přírody. Za tímto účelem McDonald's rozbíhá řadu iniciativ k omezení nadbytečných obalů a přechází k udržitelnějším materiálům. V recyklaci podporuje i zákazníky ve svých restauracích.

3.2.2.7 *The Walt Disney Company*

Disney si pro rok 2020 vytkl cíl omezit vyvážení směsného odpadu na skládky o 60 %. V roce 2019 se zavázal eliminovat plastová brčka, míchátky a kelímky a omezit plastové pytlíky a tašky ve svých obchodech. Také ve své filmové a televizní produkci pokračuje ve snahách o minimalizaci odpadu

zajištěním dalšího využití materiálů. Produkce například daruje přebytečné potraviny, podporuje opětovné používání materiálů z interiérů a stavebních potřeb a po skončení produkce materiály a zboží daruje charitě.

3.2.2.8 *Nestlé*

Nestlé ve svých snahách o redukci odpadu často připojuje k odvětvovým aliancím spolu se společností Coca. Jediný závazek, ke kterému se ve své výroční zprávě zavazuje, je dosažení 100 % podílu recyklovatelných nebo znovupoužitelných obalů, a za tímto účelem zřídilo vlastní ústav pro obaly.

3.2.3 *Biodiverzita a vodní hospodářství*

Třetím významným tématem všech uváděných společností je biodiverzita, tedy podpora fauny a flory včetně ochrany lesů a jejich obnovy, snahy o zachování ohrožených druhů a zachování čistých vodních zdrojů a životního prostředí. Souvisejícím tématem, které tematizují zejména potravinářské společnosti, je udržitelné zemědělství.

3.2.3.1 *Toyota Motor Corporation*

Projekt Toyoty „Plant in Harmony with Nature“ je založen na spolupráci s místními komunitami, nevládními organizacemi a firmami, které se společně podílejí na péči o lokální životní prostředí. V rámci tohoto projektu Toyota realizovala 12 dílčích aktivit v Japonsku a 7 v zahraničí, zároveň se však snaží podporovat harmonii s přírodou ve všech regionech, kde působí, spoluprací s místními komunitami a společnostmi. Jejím cílem je i přispívat k zachování biodiverzity druhů ve spolupráci s NGOs a posilovat individuální environmentální uvědomělost jedinců. Toyota tedy rozvíjí vlastní vzdělávací program pro zaměstnance, kteří se na projektu „Plant in Harmony with Nature“ v Japonsku podílejí. Pod tento projekt spadá kolem 800 aktivit a participuje na něm přibližně 160 000 lidí. Dalším projektem je Toyota Today for Tomorrow, který se zaměřuje na ohrožené druhy a spolupracuje s Mezinárodním svazem ochrany přírody. Mimo to Toyota podporuje dalších 26 projektů (15 v Japonsku a 11 v zahraničí) realizovaných neziskovými organizacemi. Dalším konkrétním příkladem může být iniciativa vysazování stromů v Aichi Earth Expo Memorial Parku.

3.2.3.2 *Apple Inc.*

Apple za fiskální rok 2010 vydal 4,7 mld. USD zelených dluhopisů, které financují projekty v oblasti životního prostředí včetně biodiverzity. Konkrétní aktivity Apple se od roku 2015 týkají obnovování lesů, mokřad a pastvin, například spoluprací se Světovým fondem na ochranu přírody, která zahrnuje ochranu a správu 1 milionu aktů lesů v Číně a USA. V roce 2018 a 2019 v kooperaci s Conservation International se Apple podílel na ochraně ekosystému mangrovníků v Kolumbii a na savan v Keni.

Každý dodavatel Apple musí dodržovat Kodex chování, který ustanovuje standardy pro znečišťování vod. Apple tak posílil svou spolupráci s Aliancí vodní správy (Alliance for Water Stewardship), přičemž investuje do její činnosti v rámci zvyšování povědomí o této problematice a vytváření nástrojů pro certifikaci. Apple také pořádá diskuzní fóra pro firmy, NGOs, lokální úředníky a vládní zastupitele, aby zvýšil povědomí o obchodních rizicích spojenými se znečišťováním vod – zapojil do této diskuze i více než 100 stakeholderů napříč Čínou.

3.2.3.3 *Walmart Inc.*

Walmart v rámci zmiňovaného projektu Gigaton usiluje i o udržitelné zemědělství a obnovu lesů. Na konkrétních aktivitách spolupracuje se Světovým fondem na ochranu přírody a Fondem environmentální obrany (Environmental Defense Fund), Mezinárodní unií pro ochranu přírody a dalšími organizacemi a iniciativami, s nimiž se snaží například zlepšovat manuály a kontrolovat působení dodavatelů. Například v lednu 2020 investovala nadace Walmart do programu na ochranu lesů Global Forest Watch. V roce 2018 zas poskytla dvouroční grant Partnerství pro udržitelný rybolov (Sustainable Fisheries Partnership Foundation) v Indonésii. Walmart se také podílí na rozvoji průmyslových iniciativ a standardů a jejich implementaci poskytováním podpory a vzhledu do společenských a environmentálních kritérií pro certifikaci svým stakeholderům. V roce 2019 poskytl Walmart americké Národní nadaci pro ryby a divokou zvěř (National Fish and Wildlife Foundation) 3,6 milionu USD na projekty pro zachování krajiny.

Zvláštním tématem je pro Walmart rozvoj udržitelného zemědělství. Za tímto účelem založil Midwest Row Crop Collaborative, společnost, která poslední čtyři roky umožňuje využívání metod udržitelného zemědělství na horním toku

Mississippi. Nadace Walmart financuje i filantropické iniciativy pro zlepšení životy malých farmářů v Mexiku a Indii, do nichž investovala za posledních pět let přes 25 mil. USD. V srpnu 2019 navíc uspořádala summit v Novém Dillí, kde poskytla farmářům a expertům prostor pro sdílení dobré praxe.

3.2.3.4 *The Coca-Cola Company*

Coca Cola se také přihlásila k podpoře udržitelného zemědělství a formulovala pro něj vlastní principy (Sustainable Agriculture Guiding Principles). Na jejich základě zajišťuje certifikaci farem v rámci svého dodavatelského řetězce.

V Africe se společnost Coca Cola podílí prostřednictvím své nadace projektem Replenish Africa Initiative ve spolupráci se společností Nairobi City Water and Sewerage Company pomohla snížit náklady na zajištění městské vody v Nairobi o 30 % a rozšířit její dostupnost dalším 800 000 obyvatel. Spolu s dalšími partnery a neziskovou organizací The Nature Conservancy se kolektivně podílí na mechanismu pro vodní bezpečnost zaměřenou na povodí venkova, na kterých jsou závislá města nacházející se po proudu. Fond vody sdílí klíčové charakteristiky a opatření na podporu a vytváření přírodní infrastruktury a zároveň se nabízí atraktivní prostředek nákladově efektivních investic do vodních zdrojů.

3.2.3.5 *Royal Dutch Shell plc*

Společnost Shell formuluje svůj závazek na základě ochrany životního prostředí a respektu ke svým sousedům. Tím má na mysli neubližování lidem, menší spotřebu pitné vody a zachování biodiverzity. V roce 2003 se Shell zavázal, že nebude prozkoumávat a rozvíjet zdroje ropy a zemního plynu v lokalitách světového přírodního dědictví. Jedním z cílů společnosti je také podporovat biodiverzitu skrze projekty obnovování lesů. Při produkci břidlicových plynů Shell dodržuje vlastní provozní zásady, které zahrnují témata bezpečnosti, kvality ovzduší, ochrany a využití vody, využívání půdy a spolupráci s místními komunitami. Mezi konkrétní projekty patří například akční plán, který má pomoci udržovat rozmanitost flory a fauny v okolí chemického komplexu Shell Moerdijk v Nizozemsku, například zvyšováním povědomí mezi technickými zaměstnanci. Tam v roce 2019 musel Shell upravit plán údržby, neboť při zaměstnanci našli v zařízení hnízda chráněného druhu ptáků.

V oblasti vodního hospodářství v roce 2019 dokončila rafinerie Pernis v Nizozemsku přezkum toho, jak Shell nakládá s dešťovou vodou, a jak využívá vodu k chlazení a dalším provozním procesům. Výsledky ukázaly řadu zlepšení v této oblasti. Nicméně znečišťování vody je pro Shell velmi problematickou oblastí, jelikož následky ropných havárií jsou pro oceány katastrofální.

3.2.3.6 *McDonald's*

McDonald's se v oblasti biodiverzity soustředí na problematiku chovu hovězího dobytka, například prostřednictvím světového kulatého stolu pro udržitelné hovězí (GRSB) a jeho aktivit na lokální úrovni. Například v Brazílii, Kanadě a USA McDonald's dodává hovězí z farem, které se účastní udržitelných programů a zavázaly se dodržovat GRSB principy a kritéria. McDonald's také rozvíjí globální výzkumné programy podporující zavádění udržitelných postupů v chovu hovězího dobytka. Finančně podporuje udržitelné skupiny, nástroje a programy, které umožňují širší přijetí dobré praxe v této oblasti napříč 6 z 10 trhů hovězího masa a do konce roku 2020 by chtěl přijetí těchto principů prosadit na všech svých 10 trzích. Další významnou oblastí je káva. V roce 2019 bylo 75 % kávy z udržitelných zdrojů, které byly certifikované třetí stranou nebo v rámci McCafé platformy ke zlepšení udržitelnosti (SIP). Také palmový olej používaný v restauracích a jako ingredience výrobků pochází ze udržitelných zdrojů, které nepodporují deforestaci a drží náležité certifikáty, poskytnuté Kulatým stolem o udržitelnosti palmového oleje (RSPO). McDonald's se také podílí na iniciativě zahrnující Alianci deštných pralesů (Rainforest Alliance), Conservation International, Výbor pro hodnocení udržitelnosti (COSA) a další organizace, která hodnotí farmy podle sociálních, environmentálních a ekonomických standardů prostřednictvím externích auditů. To pomáhá zlepšit zaměření na prioritní programy zahrnující diverzifikaci příjmů a potravinovou bezpečnost.

3.2.3.7 *The Walt Disney Company*

Biodiverzitu aktivně podporuje i společnost Disney. V roce 1995 založila Disneyho fond na ochranu přírody, skrze nějž od té doby poskytla podporu neziskovým organizacím zabývajícím se ochranou přírody a prací s místními komunitami ve výši 100 mil. USD. Skrze tento fond také spustila globální kampaň ohledně krize, které čelí lvi v Africe. Za 25 let od odvysílání Lvího krále se africká populace lvů zmenšila na polovinu. Součástí kampaně „Protect and Pride“ byla

i expertní konference „Lion Footprint Forum“, které se zúčastnilo 80 odborníků na ochranu lvů z celého světa, aby navzájem sdíleli příklady dobré praxe a rozvinuli inovativní řešení této krize. Mimo společnost Disney podporuje například organizaci The Nature Conservancy in Florida v ochraně národního parku Everglades.

3.2.3.8 *Nestlé*

Nestlé se stejně jako Coca Cola soustředí spíše na ochranu vody. Jeho Caring for Water Initiative rozvíjí zařízení na redukci užívání vody a zároveň spolupracuje se stakeholdery, zejména ze zemědělského řetězce dodavatelů, na rozvíjení vodohospodářské efektivity. Klíčové stakeholdery také zapojuje do spolupráce s místními komunitami, aby zlepšili dostupnost pitné vody a hygienických služeb. Mimo to se Nestlé zapojuje do iniciativ podporující obnovu lesů a ochranu biodiverzity, ovšem pro tyto aktivity neuvádí konkrétní příklady.

3.2.4 *Vnitřní řízení a management*

V rámci vnitřního řízení korporace často implementují cíle v oblasti životního prostředí do vnitropodnikových strategií či vytváří vlastní poradní a kontrolní orgány pro problematiku environmentální odpovědnosti. Společnosti McDonald's, Disney a Nestlé nerozvíjejí zvláštní praxi v implementaci problematiky životního prostředí do vnitropodnikového řízení, tudíž v následujících příkladech nefigurují.

3.2.4.1 *Toyota Motor Corporation*

Například společnost Toyota demonstruje komplexní přístup k integraci problematiky životního prostředí a odpovědnosti do podnikové strategie a činností na všech úrovních. Stanovuje konkrétní akční plány se střednědobými milníky (5 let) jako součást dlouhodobých strategií (Toyota Earth Charter). V jejich rámci formuluje také několik environmentálních principů pro svou činnost, kterými se řídí i její pobočky v dalších částech světa. V těch pak zakládá další iniciativy a rozvíjí vlastní certifikační programy a manuály udržitelné praxe.

Toyota také rozvíjí environmentální analýzu svých činností založenou na třech krocích. V první řadě identifikuje globální otázky životního prostředí, které se týkají jejích principů, hodnot, či managementu. Následující hodnocení těchto

otázek probíhá po dvou osách – vertikální je relevance ve vztahu ke stakeholderům a horizontální je důležitost pro Toyotu.

Součástí vedení společnosti Toyota jsou tři komise zabývající se environmentální problematikou: Komise pro hodnocení environmentálního designu výrobku, Komise pro výrobní prostředí a Komise pro recyklaci zdrojů. Tyto komise hodnotí otázky v každé oblasti rizik a příležitostí a rozdělují práci v rámci jednotlivých iniciativ. Mimo tyto centrální komise Toyota zřídila šest environmentálních sekretariátů v Severní Americe, Evropě, Číně, Asii, Jižní Americe a Jižní Africe.

3.2.4.2 *Apple Inc.*

Vedení společnosti Apple zřídilo poradní orgán Green Chemistry Advisory Board, který se skládá z předních světových toxikologů, výzkumníků a akademiků. Management společnosti pravidelně svolává setkání této poradní rady, aby diskutoval o nejnovějším vývoji v oblasti zelené chemie a následně aktualizoval svoji strategii.

3.2.4.3 *Walmart Inc.*

Řetězec Walmart implementuje otázky životního prostředí do každodenního života společnosti například prostřednictvím nástroje The Sustainability Insight System (THESES), který měří pokrok v oblasti klíčové dobré environmentální a společenské praxe skrze index zakládající se na setu dílčích indikátorů.

Vedení společnosti využívá dvojího přístupu ke svým stakeholderům. První je skrze požadavky a stanovování standardů pro své dodavatele, a ten také tvoří klíčovou snahu o jejich zapojení do oblasti udržitelnosti a životního prostředí, ale i lidských práv. V rámci tohoto přístupu Walmart představuje různá společenská témata a nastavuje například mechanismus stížností. Druhý přístup se soustředí na obchodníky, protože právě oni mohou specifikovat požadavky na konkrétní produkty. Walmart se je snaží motivovat k udržitelnosti skrze mechanismy financování a inkluzivních ekonomických programů pro malé dodavatele a nově vznikající trhy.

3.2.4.4 *The Coca-Cola Company*

Řídící výbor společnosti Coca Cola zřídil jako svůj poradní orgán The Board's Public Policy and Sustainability Committee, komisi, která pomáhá dohlížet na firemní politiku a programy a hodnotí související rizika, která se týkají regulačních, veřejných politik a záležitostí společenské odpovědnosti společnosti, včetně pokroku v plnění cílů udržitelnosti společnosti, a otázky, jež mohou ovlivnit podnikání společnosti, akcionáře, ale i širší komunitu stakeholderů a veřejnost.

Ze strategické perspektivy společnost mapuje potenciální rizika během celého hodnotového řetězce ve třech oblastech: dopady extrémního počasí, dlouhodobé dopady klimatické změny a potenciální změny trhů, kde společnost působí. Tyto otázky pravidelně hodnotí a následně rozvíjí v rámci klimatické strategie a souvisejících návodů a doporučení.

3.2.4.5 *Royal Dutch Shell plc*

Shell se zaměřuje na posuzování environmentálních dopadů již při návrhu projektu a jeho hodnocení ex ante. Toto hodnocení zahrnuje nejen dopady na životní prostředí, ale i společenské a zdravotní dopady projektů a vychází z detailních studií zahrnující lokální rizika

3.2.5 *Multilaterální spolupráce*

Všechny vybrané společnosti se v souladu s principy společenské odpovědnosti podílejí na široké spolupráci se stakeholdery a vytváření multilaterálních platforem. Standardním minimem je v této oblasti zapojení vlastního řetězce dodavatelů do svých environmentálních snah a aktivit společenské odpovědnosti (CSR). Příklady konkrétních multilaterálních iniciativ v jednotlivých oblastech byly popsány výše. Nejčastější multilaterální spolupráce tedy zahrnují stakeholdery v rámci dodavatelského řetězce a nevládní organizace zabývající se ochranou životního prostředí i širší filantropií. Snahy nadnárodních korporací v rámci spolupráce s různými partnery, stakeholdery a NGOs, které nebyly uvedeny výše, ale i snahy nad rámec této spolupráce, například vedením dialogu s národními vládami, jsou uvedeny níže.

3.2.5.1 *Toyota Motor Corporation*

Pro Toyotu je dialog s mezinárodními organizacemi důležitý z hlediska validace vlastních identifikovaných problémů a plánovaných iniciativ i vnější perspektivy. Za tímto účelem vede Toyota setkání s různými NGOs, hodnotícími agenturami, mezinárodními organizacemi ale i vládními úředníky. Příkladem je The Sustainability Meeting, v jehož rámci zapojení stakeholdeři deliberují o dlouhodobém zvyšování konkurenceschopnosti s ohledem na externí i interní rizika a změny a se zaměřením na environmentální a sociální otázky a problematiku vládnutí. Toyota zdůrazňuje dodržování zákonů a právní regulace, přičemž nadále plánuje pokračovat v průmyslové spolupráci na globální úrovni a komplexní implementaci vlastních akčních standardů, které přizpůsobuje konkrétním kulturám a průmyslovému profilu každého regionu.

3.2.5.2 *Apple Inc.*

Apple v rámci multilaterální spolupráce mimo vlastní síť a iniciativy také volá po silných vládních politikách, které budou podporovat klimatickou tranzici. Apple adresuje vládám tři kroky, které by podle něj měly při vytváření silné klimatické politiky brát na zřetel. Prvním je zakládat národní cíle na vědeckých důkazech a zahrnout do národních strategií požadavky Pařížské dohody. Dalším vytvořit sektorově specifické politiky, které zohledňují klimatické závazky. Posledním krokem je pak podporovat zelenou ekonomiku například ve vztahu k politice zaměstnanosti nebo inovacím.

3.2.5.3 *Walmart Inc.*

Walmart otevřeně deklaruje svůj cíl jako „*We want to democratize climate action by making resources available for any supplier to get started on ways to avoid or reduce emissions and then to increase their ambition and impact over time.*“ Spolupráce a podpora stakeholderů je zde tedy vnímána jako jedna z demokratizačních aktivit umožňující zapojení širšího okruhu subjektů do boje proti klimatické změně. V rámci spolupráce s různými NGOs skrze kolektivní iniciativy se Walmart podílí i na dalších společenských otázkách, jako jsou například lidská práva. Zasazuje se také za lepší vládní regulaci a iniciativy podporující etické chování k zaměstnancům v jihovýchodní Asii.

3.2.5.4 *The Coca-Cola Company*

Coca Cola se podílí na smysluplném partnerství s NGOs po celém světě, podporuje například Světový fond pro boj proti AIDS, tuberkulóze a malárii. Spolupracuje s předními světovými charitami soustředící se na zdraví, s ministerstvy zdravotnictví a dalšími partnery na sdílení obchodních schopností za účelem zlepšení dostupnosti léčiv a zdravotnických služeb v nepřístupných komunitách v Africe. Mimo to podporuje participaci farmářů při setkáních s lokální vládou například v Brazílii.

3.2.5.5 *Royal Dutch Shell plc*

Těžařská společnost Shell sdílí víru v primární roli politiky národních vlád, podporuje je v zavádění regulace emisí například prostřednictvím uhlíkové daně. Spolupracuje se také s lokálními komunitami, aby porozuměl jejich pohledu na danou problematiku, a vytváří partnerství s nevládními organizacemi.

4 Diskuze

Ve světle globalizace vyvstává komplexní debata zaměřená na proměnu rolí globálních aktérů a jejich podíl na vládnutí. Jedná se o fenomén, jemuž společnost čelí již nejméně 50 let a stále není v oblasti společenských věd komplexně reflektován, stále naráží na své oborové hranice. Následující část se pokusí propojit empirické důkazy s teoretickými předpoklady a na tomto základě představí možná vysvětlení problémů dotázaných výzkumným zaměřením práce. Jde tedy o otázky na politickou roli nadnárodních korporací a její naplňování, interpretaci proměny zapojení korporací do environmentální politiky a jejich aktivit v této oblasti skrze prismata racionalismu a konstruktivismu, a z toho vyplývající metodologický problém hranic mezi soukromou a veřejnou sférou.

4.1 Politická role korporací a jejich legitimita

Politická role soukromých aktérů včetně korporací byla odvozena v podkapitole 1.3, která se týkala i možných způsobů odvozování politické (demokratické) legitimacy. Politická role má tedy těžiště v tezi Maxe Webera o státním monopolu násilí, nicméně práce ji zde posouvá do funkční roviny, kdy politický aktér využívá svou moc k prosazování zájmů společnosti, jež reprezentuje. Politická role je zde tedy schopností prosazovat veřejné zájmy a zajišťovat společnosti veřejné statky, ovšem taková politická činnost by měla intencionální základ. Prostředky k její realizaci se pak mohou lišit. U nadnárodních korporacích jsou nejčastějšími prostředky pro realizaci své politické role zavádění tzv. měkkých právních norem, konkrétně seberegulace, poskytování veřejných statků a prosazování agendy například prostřednictvím lobbingu. Lobbing však nelze považovat za politickou pravomoc, neboť konečné rozhodování o předkládaných problémech zůstává v gesci národních vlád a nadnárodních vládních orgánů. U vlastního zavádění regulace a poskytování veřejných statků jde o přímou demonstraci politické moci, neboť samy korporace určují adresáty těchto prostředků (těmi mohou být pro regulaci jen vlastní podnik, dodavatelé, nebo širší spektrum stakeholderů, a pro veřejné statky zaměstnanci, lokální komunity ale i globální společnost).

Z empirického výzkumu však vyplývá, že nadnárodní korporace neinicují zavádění vlastní (obligatorní) multilaterální regulace v oblasti environmentální politiky v takové míře, jakou by společnost mohla vzhledem k jejich mocenskému potenciálu předpokládat. Často se soustředí jen na seberegulaci formou vnitropodnikových norem a na doporučení směrem k dodavatelskému řetězci. Přestože se jedná o dobrovolná doporučení, vyplývá zde ze vzájemného vztahu závislosti určitý mocenský rozměr. Nicméně stále jde jen o velmi úzký okruh stakeholderů dotčených danou regulací (často navíc jen lokálně determinovaný). Taková seberegulace tedy nemá ambici pokrývat tzv. policy gaps na úrovni globálního vládnutí.

Často se navíc jedná pouze o prostředky k dosahování politických závazků stanovených na vyšší úrovni nebo legislativou. Závazek dosažení uhlíkové neutrality do roku 2050 vyplývající z Pařížské dohody je de iure pro soukromé aktéry dobrovolný, neboť jeho signatáře tvoří národní státy. I přesto nebo snad právě proto, že jde o globální závazek jej nelze považovat v kontextu globálního vládnutí za proaktivní politickou iniciativu firem, pouze za jejich přihlášení se k politické odpovědnosti a případně za apel na kolektivní odpovědnost všech aktérů globálního vládnutí. Na vědomí kolektivní odpovědnosti může upozorňovat i účast zástupců korporací na globálních politických fórech a jednáních. Hlavním prostředkem však pro ně zůstává tradiční lobbying směrem k národním vládám a nadnárodním vládním institucím.

Podpora veřejných statků je pro firmy širší a pravděpodobně i dostupnější oblastí, jak se do účasti na globálním environmentálním vládnutí zapojit. Ochrana životního prostředí je již ze své podstaty globálním veřejným statkem, neboť jeho znečišťování není omezováno státními hranicemi a má nadnárodní dopady na společenství lidí ve všech částech světa, stejně tak z jeho ochrany, snižování uhlíkových emisí, obnovy lesů, zachování biodiverzity a redukce odpadů benefituje globální společnost jako celek. Tyto činnosti mohou obchodní společnosti realizovat na každodenní bázi zapojením principů udržitelnosti a ochrany životního prostředí do podnikových strategií a standardů pro své stakeholdery, ale i formou větších projektů na lokální úrovni či v zahraničí. Zpravidla všechny zkoumané nadnárodní korporace volí druhou možnost a inicují či se zapojují do nadnárodních projektů na ochranu životního prostředí ve spolupráci s nevládními organizacemi

(NGOs) a do této spolupráce často zapojují i svůj dodavatelský řetězec. Případně představují environmentální projekty podporující vlastní dodavatele v implementaci principů udržitelnosti a ochrany životního prostředí. Problémem je však velmi úzké zapojení v rámci těchto projektů, které se soustředí jen na lokální úroveň. Mimo několika málo projektů na podporu komunit v rozvojových zemích se drtivá většina environmentálních iniciativ soustředí na domovské lokality nadnárodních korporací. Razantně se tak rozšiřuje se tak propast mezi globální elitou a chudými, centrem a periferií, a to za přínos globálnímu vládnutí rozhodně považovat nelze.

Podpora nevládních organizací ze strany nadnárodních korporací je navíc často pouze materiální a finanční. Je tedy zřejmé, že určité NGOs a filantropické organizace a nadnárodní korporace operují v komplexní vzájemné závislosti, neboť jde o oboustranně výhodný obchod. NGOs jsou totiž vnímány jako garanti veřejného zájmu a tudíž možný zdroj legitimacy.

V úvahách v oddílu 1.3.2.2 o možných přístupech k legitimitě se však většina autorů shoduje, že odvozování legitimacy na úrovni výstupů či kompetencí není pro efektivní demokratické vládnutí dostatečné. Taková legitimita vyplývá z toho, že činnost aktéra je benefiční pro další aktéry či že je zaštitěna jinou organizací, která je všeobecně přijímaná jako reprezentant společenských zájmů (např. OSN). Kdyby byla tato legitimita dostačující, bylo by možné aktéry, kteří pravidelně přispívají na filantropickou činnost NGOs považovat za legitimní, bez ohledu na jejich praktiky ve vztahu k přírodě či zaměstnancům při dosahování zisku. Již z této teze vyplývá nutnost zaměření pozornosti na legitimitu procedur a její morální odvození. Prostředkem pro její získání může tedy pro nadnárodní korporace být přihlášení se ke globálním politickým závazkům a morálním principům, které budou nejen implementovat do svých vizí a strategií, ale jimiž se budou řídit na každodenní bázi. Možným východiskem je tedy přijetí radikálnější perspektivy zaměřené právě na vnitřní procesy a konflikt zájmů ve vztahu ke konstituování identit jednotlivých společenských skupin (zaměstnanci, podnikatelé a veřejnost tak mohou společně utvářet vlastní typ společenství). Nadnárodní korporace lze tedy rozdělit na ty, které přijímají tento morální závazek a odvíjejí z něj svou ambici podílet se na globálním vládnutí a budování férové společnosti, a ty, které se rozhodly nutnost legitimacy ignorovat. Ovšem právě legitimita je

nedílnou součástí umožňující efektivní realizaci demokratické politické role soukromých aktérů.

Nadnárodní korporace nelze tedy považovat za dobré vládce,¹⁶ nicméně snaží se být dobrými občany globální společnosti. Svou občanskou povinnost plní prostřednictvím přijímáním kolektivní i individuální odpovědnosti, dodržováním legálních norem, respektem a podporou národním vládám a nadnárodním vládním organizacím. Případně předkládají národním vládám a vládním organizacím určité politické podněty. Sami nadnárodní korporace však jen zřídka mají ambice překonávat snahy těchto institucí, které disponují tradiční formou legitimacy, bez ohledu na schopnosti (vlád i své vlastní) řešit aktuální nadnárodní problémy.

4.2 Vysvětlení zapojení korporací

Od přelomu 80. a 90. let se v rámci teorie mezinárodních vztahů střetávají dva přístupy k vysvětlování jednání aktérů – racionalismus a konstruktivismus. Následující část si klade za cíl vysvětlit empirické chování firem v rámci globalizace a vládnutí skrze tyto dvě perspektivy, nicméně není jejím cílem rozsoudit tento paradigmatický spor. Každý z nich přináší svou vlastní interpretaci určitých situací a fenoménů, která může být podnětná pro další výzkum.

4.2.1 *Racionalismus*

Racionalisté vycházejí ze vztahů vzájemné závislosti mezi subjekty globalizovaného světa, které mají a priori dané zájmy, identity a víry. Podle Keohana (2002, str. 5) jsou tyto víry trojí, jde o světonázory, principy a kauzality. Světonázory jsou formulovány například náboženstvím kulturou, principy zahrnují doktríny jako liberalismus a lidská práva, a kauzality představují vysvětlující společenskovední teorie, například makroekonomické přístupy. Všechny tyto aspekty pak ovlivňují přístup aktérů k politice.

Jednou z příčin, proč nadnárodní korporace rozšiřují svoji působnost na sféru veřejných politik je tedy tlak ze strany různých společenských skupin, zejména nevládních organizací (NGOs) a zákazníků reprezentujících veřejnost. NGOs jsou všeobecně vnímány jako reprezentant zájmů občanské společnosti a z toho

---

¹⁶ Ve smyslu aktérů aktivně se podílejících na globálním vládnutí.

odvozují svoji legitimitu. Na základě této svojí role ochránce veřejného zájmu vytváří společenský tlak na odpovědné jednání soukromých firem, například prostřednictvím mediálních kampaní i společenských akcí. Tím zároveň apelují i na morálku zákazníků. Zákazníci tedy mění své požadavky, v tak rozsáhlé konkurenci, kterou umožnila globální expanze trhů, vybírají zboží, které nejenom uspokojí jejich potřeby, ale poskytne i určitou morální hodnotu (za kterou jsou zákazníci ochotni zaplatit vyšší cenu). V tomto světle pak mohou být označení udržitelnosti výrobků jako fair-trade, bio, či vnitřních praktik firem jako CSR vnímány jen jako marketingový tah, který má za cíl přilákat větší zákaznický segment a zvýšit tržby. Cílem firmy tedy zůstává v souladu s liberální doktrínou především maximalizace zisku.

Přihlášení se ke společenské odpovědnosti je tedy vnímáno jako určitá společenská nutnost, když už ne konkurenční výhoda, pro přežití v současné společnosti. Firmy tedy nemají motivaci k proaktivnímu přístupu ke globálnímu vládnutí a konformně setrvávají uvnitř (fiktivních) hranic soukromé sféry. Legitimita je v tomto smyslu tedy také jen společenským požadavkem či konkurenční výhodou. Korporace si tedy uvědomují její nutnost pro rozvoj vlastních činností a trhů, proto se zasazují o její získání. Jejich snahy však zůstávají v rámci liberální teorie, pro kterou jsou primárním zdrojem legitimacy volby, souhlas reprezentovaných a přímá odpovědnost. Proto svoji snahu omezují na oblast výstupů, tedy odvozování legitimacy z poskytování společenských benefitů spoluprací a financováním NGOs.

4.2.2 Konstruktivismus

V konstruktivistické interpretaci dochází k formulaci veřejných závazků až při střetu s dalšími společenskými skupinami. Může jít tedy také o vzájemné vyjednávání mezi korporacemi a nevládními organizacemi, ovšem rozdíl je v tom, že tyto skupiny přetváří své zájmy během vzájemné konfrontace. Tato konfrontace je navíc konstitutivní pro ustanovení vlastních identit těchto sociálních skupin a jejich odpovědnosti. Vedení firem si až ve vzájemném vztahu k dalším aktérům uvědomuje své mocenské postavení a přijímá závazek společenské odpovědnosti. Upravuje a přetváří tedy své požadavky a strategie, vzdává se liberálního zaměření na zisk a místo toho přijímá a utváří svou roli jakožto součásti globálního společenství.

Osoby ve vedení firem se tak ocitají v dichotomickém vztahu ke společnosti. Na jednu stranu zakládá své hodnoty na východiscích kapitalistické společnosti, kterou samo konstituuje a udržuje pomocí svých tradičních materialistických hodnot, a na druhou stranu přijímá svou kolektivní roli jakožto součásti občanského společenství. Manažeři a vedení firem tedy nutně promítají do strategií své osobní hodnoty a postoje, které vychází z jejich vztahu ke společnosti. Vzniká zde tedy velmi komplexní a složitý vztah, neboť právě korporace se podílejí na určování hodnot kapitalistické spotřební společnosti a jejich institucí, ale tyto korporace a jejich instituce jsou dekonstruovány na jedince sociálně a kulturně ukotvené v lidském společenství.

Pasivita firem v přístupu ke globálnímu vládnutí se tedy odvíjí od systémového zájmu na oddělení soukromé a veřejné sféry. Identita vedení firem jakožto členů společnosti je potlačována abstraktním pocitem sounáležitosti s institucí. Tato instituce se tak stává (fiktivní) bariérou mezi soukromým chováním jednotlivců a jejich hodnotami a diskurzivně konstituovanými zájmy firem jako samostatných aktérů odděleně vstupujících do veřejného prostoru.

4.3 Střet soukromé a veřejné sféry

Právě konstruktivistická interpretace upozorňuje na problém, který se částečně objevuje i s globalizací per se. Smazávání hranic mezi soukromou a veřejnou sférou je umožněno prostřednictvím propojování společenských procesů a institucí, zvýšeného dohledu médií a zapojením občanské společnosti do vládnutí na různých úrovních. Komunikační technologie a liberální otevřenost společenské diskuze navíc poskytují širší prostor vzájemnou interakci společenských institucí z různých oborů a umožňují hlubší politizaci společenských otázek a problémů.

V podkapitole 2.2 Rudder upozorňuje na nebezpečí spojená se záměnou pojmů veřejný a vládní. Vyplývá z toho, že veřejná politika není nutně jen v kompetenci vlád, ale může se na ní podílet spektrum dalších aktérů. Jde tedy o diskurzivní úskalí, zužující oblast politiky jen na veřejnou sféru, a tedy a priori vylučuje z podílu na formování politiky soukromé aktéry. Nicméně ani veřejný zájem však není zcela inkluzivní. Jednání korporací ve veřejném zájmu zůstává adresováno především blízkým stakeholderům a elitám. Veřejný zájem tedy stále nezahrnuje globální společenství, občané třetího světa jsou z něj stále vyloučeni

a musí se spokojit s pozitivními externalitami, které jim přináší ekonomický rozvoj západního světa.

V liberálním diskurzu založeném na prosazování individuální svobody vedlo striktní rozlišování mezi veřejným a soukromým o k oddělení jednotlivých vědeckých oborů. Ekonomika patřila do soukromé sféry, a tudíž byla oddělená od politiky. Nicméně komunitaristické teorie a konstruktivismus začal pokládat otázky zaměřené na vzájemné působení různých faktorů při konstituci kolektivních i subjektivních identit a zájmů, které začaly veřejnou a soukromou sféru více sbližovat. Vystává zde tedy určitý metodologický podnět, se kterým se budou muset společenskovědní teoretici v budoucnu vypořádat.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo kriticky zhodnotit politickou roli nadnárodních korporací a jejich přínos pro globální environmentální politiku. Přestože se nadnárodní korporace hlásí k politické odpovědnosti, nelze je považovat za aktivní vládcy v rámci systému globálního vládnutí, jsou spíše pasivními ale řádnými občany, neboť svoji činnost v oblasti environmentální politiky soustředí spíše na dodržování nadnárodních politických závazků a podporu národních vlád v prosazování vlastní vládní regulace. Svoji regulaci firmy soustředí na dodržování minimálních požadavků v rámci všeobecného směřování environmentální politiky a adresují ji jen omezeným okruhům svým stakeholderům. Takto omezená platnost regulace tedy nemá ambici vyplňovat mezery v globálních politikách a uplatňované regulaci.

Národní vlády, jejichž schopnosti však v kontextu globalizačních procesů nedostačují k řešení přeshraničních společenských a politických problémů a environmentální otázky, tedy zůstávají v očích firem hlavním zdrojem pro tvorbu nadnárodní politiky za pomoci nadnárodních vládních organizací. Právě vládní organizace totiž nemusí hledat nové zdroje pro svou demokratickou legitimitu, zatímco pro nadnárodní korporace může znamenat vypořádání se s proměnou demokratické legitimacy existenční problém. Často se firmy tedy obracejí pro získání legitimacy do oblasti výstupů a spolupráce s nevládními organizacemi a občanskými iniciativami, které se prezentují jako garanti veřejného zájmu.

V první části se tedy práce zabývala úvodem do problematiky globalizace a výzvami z jejích procesů vyplývajících, zejména pro státní autoritu a instituci legitimacy. Představila také dvě možné perspektivy, které se zakládají na debatě paradigmat z přelomu 80. a 90. let minulého století, racionalismus a konstruktivismus. K těmto přístupům se diplomová práce znovu vrátila v závěru, kde je využila pro vysvětlení zjištěných fenoménů v politické roli firem a jejímu nedosaženému potenciálu. Druhá část práce se zaměřila na samotnou specifikaci role korporací v mezinárodním systému s důrazem na jejich společenskou odpovědnost a vývoj tohoto konceptu. Následně se práce zabývala soukromým vládnutím firem jakožto součástí globálního vládnutí a určila nejčastější nástroje za tímto účelem využívané. Empirická část pak uvedla problematiku

environmentální politiky z globální perspektivy a následně posoudila konkrétní aktivity vybraných nadnárodních korporací v této oblasti. Při tomto posuzování vycházela z výročních zpráv vybraných korporací za fiskální rok 2019 a soustředila se právě na nejčastější nástroje pro přímé zapojení firem do vládnutí. V analytické části diskuze pak diplomová práce syntetizovala závěry zmiňovaných výzkumných problémů a položila podněty pro další výzkum v oblasti soukromého vládnutí.

Reference

- [1] Abbott, K. W. a Snidal, D., 2009. The Governance Triangle: Regulatory Standards Institutions and The Shadow of the State. V: W. Mattli a N. Woods, eds. *The Politics of Global Regulation*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, str. 44-88.
- [2] Apple Inc., 2020. *2020 Environmental Progress Report*. [Online]
Dostupné z: https://www.apple.com/environment/pdf/Apple_Environmental_Progress_Report_2020.pdf
[Cit. dne 10. 12. 2020].
- [3] Avant, D. D., Finnemore, M. a Sell, S. K., 2010. *Who governs the globe?*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [4] Balch, O., 2019. *75 CEOs call for US to stay in the Paris Agreement as emissions continue to rise*. [Online]
Dostupné z: <https://www.reutersevents.com/sustainability/75-ceos-call-us-stay-paris-agreement-emissions-continue-rise>
[Cit. dne 10. 12. 2020].
- [5] Barša, str. a Císař, O., 2004. *Levice v postrevoluční době: občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- [6] Barša, str. a Císař, O., 2008. *Anarchie a řád ve světové politice*. Praha: Portál.
- [7] Bowen, H. R., 1953. *Social Responsibilities of the Businessman*. New York: Harper.
- [8] Carroll, A. B., 1979. A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance. *Academy of Management Review*, 4(4), str. 497-505.
- [9] Castells, M., 2010. *The Power of Identity*. 2. editor Malden, Oxford: Wiley-Blackwell.
- [10] Cerny, str. G., 1999. Globalization, governance and complexity. V: A. Prakash a J. A. Hart, editoři *Globalization and Governance*. London, New York: Routledge, str. 188-212.
- [11] Dahl, R. A., 1957. The Concept of Power. *Behavioral Science*, 2(3), str. 201-215.
- [12] Deng, H., Higgs, L. a Chen, V. Z., 2009. Redefining Transnational Corporations. *Transnational Corporations Review*, November, 1(2), str. 69-80.
- [13] Donaldson, T. a Dunfee, T. W., 1999. *Ties that Bind: A Social Contracts Approach to Business Ethics*. Boston: Harvard Business School Press.
- [14] Edward, str. a Willmott, H., 2011. Political Corporate Social Responsibility: Between deliberation and radicalism. *SSRN Electronic Journal*, August.

- [15] Edwards, M. a Zadek, S., 2003. Governing the Provision of Global Public Goods: The Role and Legitimacy of Nonstate Actors. V: I. Kaul, str. Conceição, K. Le Goulven a R. U. Mendoza, editoři *Providing Global Public Goods: Managing Globalization*. New York, Oxford: Oxford University Press, str. 200-224.
- [16] Erman, E. a Uhlin, A., 2010. *Legitimacy Beyond the State?*. New York: Palgrave Macmillan.
- [17] Falkner, R., 2003. Private environmental governance and international relations: exploring the links. *Global environmental politics*, 3(2), str. 72-87.
- [18] Forbes, 2020. *The World's Most Valuable Brands*. [Online] Dostupné z: <https://www.forbes.com/the-worlds-most-valuable-brands> [Cit. dne 12 12 2020].
- [19] Fortune, 2020. *Methodology for Global 500*. [Online] Dostupné z: <https://fortune.com/franchise-list-page/global-500-methodology-2020> [Cit. dne 12 12 2020].
- [20] Friedman, M., 1970. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. *The New York Times Magazine*, 13 September.
- [21] Giddens, A., 2000. *Unikátní svět: Jak globalizace mění náš život*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- [22] Gilpin, R., 2001. *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*. Princeton, Oxford: Princeton University Press.
- [23] Habermas, J., 1990. *Moral Consciousness and Communicative Action*. Cambridge: MIT Press.
- [24] Hale, T. a Held, D., 2011. Editors' Introduction: Mapping Changes in Transnational Governance. V: T. Hale a H. David, editoři *Handbook of Transnational Governance*. Cambridge, Malden: Polity Press, str. 1-36.
- [25] Haufler, V., 2001. *Public Role for the Private Sector: Industry Self-Regulation in a Global Economy*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
- [26] Hughes, D. J., 2005. Global Environmental History: The Long View. *Globalizations*, 2(3), str. 293–308.
- [27] Jessop, B., 2016. *The State: Past, Present, Future*. Cambridge: Polity Press.
- [28] Keohane, R., 2002. *Power and Governance in a Partially Globalized World*. London, New York: Routledge.
- [29] Keohane, R. a Joseph S., N., 2012. *Power and Interdependence*. 4. editor Boston: Longman.
- [30] Kiely, R., 2005. *The Clash of Globalisations: Neo-Liberalism, the Third Way and Anti-Globalisation*. Leiden: Brill.

- [31] Laclau, E. a Mouffe, C., 2001. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. 2 editor London: Verso.
- [32] Levy, D. L. a Kaplan, R., 2008. Corporate Social Responsibility and Theories of Global Governance: Strategic Contestation in Global Issue Arenas. V: A. Crane, a další editoři *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility*. Oxford: Oxford University Press.
- [33] McDonald's, 2020. *Purpose a Impact Summary Report 2019–2020*. [Online]
Dostupné z: https://corporate.mcdonalds.com/content/dam/gwscorp/assets/reports/55854_McDonalds-ESG-report_ADA_FINAL.pdf
[Cit. dne 10. 12. 2020].
- [34] Milner, H. V., 1998. Rationalizing Politics: The Emerging Synthesis of International, American, and Comparative Politics. *International Organization*, 52(4), str. 759-786.
- [35] Mitchell, T. J., 1991. The limits of the state: Beyond statist approaches and their critics. *American Political Science Review*, 85(1), str. 77–96.
- [36] Nestlé, 2020. *Creating Shared Value Progress Report 2019*. [Online]
Dostupné z: <https://www.nestle.com/sites/default/files/2020-03/creating-shared-value-report-2019-en.pdf>
[Cit. dne 10. 12. 2020].
- [37] OSN, 2020. *Conferences | Environment and sustainable development*. [Online]
Dostupné z: <https://www.un.org/en/conferences/environment>
[Cit. dne 10. 12. 2020].
- [38] OSN, 2020. *Paris Agreement - Status of Ratification*. [Online]
Dostupné z: <https://unfccc.int/process/the-paris-agreement/status-of-ratification>
[Cit. dne 10 12 2020].
- [39] OSN, 2020. *The 17 Goals*. [Online]
Dostupné z: <https://sdgs.un.org/goals>
[Cit. dne 10. 12. 2020].
- [40] OSN, 2020. *United Nation Global Compact*. [Online]
Dostupné z: <https://www.unglobalcompact.org/>
[Cit. dne 10. 12. 2020].
- [41] OSN: CDP, 2014. *Global governance and global rules for development in the post-2015 era*, New York: United Nations.
- [42] Palan, R., 2004. Constructivism and Globalisation: From Units to Encounters in International Affairs. *Cambridge Review of International Affairs*, 17(1), str. 11-23.
- [43] Park, J., Conca, K. a Finger, M., 2008. The death of Rio environmentalism. V: J. Park, K. Conca a M. Finger, editoři *The Crisis of Global Environmental*

- Governance: Towards a new political economy of sustainability*. London, New York: Routledge, str. 1-12.
- [44] Petter, O., 2019. Coca-Cola named worst plastic polluter for second year in row by environmental group. *The Independent*, 24. 10..
- [45] Price, R. a Reus-Smit, C., 1998. Dangerous Liaisons?. *European Journal of International Relations*, 4(3), str. 259-294.
- [46] Roht-Arriaza, N., 2000. "Soft law" in a "hybrid" organization: the international organization for standardization.. V: D. Shelton, editor *Commitment and Compliance: The Role of Non-Binding Norms in the International Legal System*. Oxford: Oxford University Press, str. 265-281.
- [47] Royal Dutch Shell plc, 2020. *Sustainability Report 2019*. [Online] Dostupné z: <https://reports.shell.com/sustainability-report/2019/servicepages/download-centre.html> [Cit. dne 10. 12. 2020].
- [48] Rudder, C. E., 2008. Private Governance as Public Policy: A Paradigmatic Shift. *The Journal of Politics*, 70(4), str. 899–913.
- [49] Sassen, S., 1996. *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*. New York: Columbia University Press.
- [50] Scherer, A. G. a Palazzo, G., 2007. Toward a Political Conception of Corporate Responsibility: Business and Society Seen from a Habermasian Perspective. *The Academy of Management Review*, 32(4), str. 1096-1120.
- [51] Scherer, A. G. a Palazzo, G., 2008. Globalization and Corporate Social Responsibility. V: A. Crane, D. Matten a A. McWilliams, editoři *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility*. Oxford: Oxford University Press, str. 413-431.
- [52] Scherer, A. G., Palazzo, G. a Baumann-Pauly, D., 2007. Global Rules and Private Actors: Toward A New Role of The Transnational Corporation In Global Governance. *Business Ethics Quarterly*, March.
- [53] Scherer, A. G. a Pallazo, G., 2009. *The New Political Role of Business in a Globalized World—A Paradigm Shift in CSR and its Implications for the Firm, Governance, and Democracy*, Philadelphia: University of Pennsylvania.
- [54] Scholte, J. A., 2005. *Globalization: A Critical Introduction*. 2. editor New York: Palgrave Macmillan.
- [55] Slaughter, A.-M., 2004. *A New World Order*. Princeton, Oxford: Princeton University Press.
- [56] Suchman, M. C., 1995. Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches. *Academy Management Review*, 20(3), str. 571-610.
- [57] The Coca-Cola Company, 2020. *2019 Business a Sustainability Report*. [Online] Dostupné z: <https://www.coca->

colacompany.com/content/dam/journey/us/en/reports/coca-cola-business-and-sustainability-report-2019.pdf
[Cit. dne 10. 12. 2020].

- [58] The Walt Disney Company, 2020. *2019 Corporate Social Responsibility Update*. [Online]
Dostupné z:
<https://thewaltdisneycompany.com/app/uploads/2020/02/CSR2019Report.pdf>
[Cit. dne 10. 12. 2020].
- [59] Toyota Motor Corporation, 2020. *Environmental Report 2020*. [Online]
Dostupné z:
https://global.toyota/pages/global_toyota/sustainability/report/er/er20_en.pdf
[Cit. dne 10. 12. 2020].
- [60] UNCTC, U. N. C. o. T. C., 1986. *The United Nations Code of Conduct on Transnational Corporations*, New York: United Nations.
- [61] Vogel, D., 2008. Private Global Business Regulation. *Annual Review of Political Science*, 9 January, str. 261–282.
- [62] Walmart Inc., 2020. *2020 Environmental, Social and Governance Report*. [Online]
Dostupné z:
<https://cdn.corporate.walmart.com/90/0b/22715fd34947927eed86a72c788e/walmart-esg-report-2020.pdf>
[Cit. dne 10. 12. 2020].
- [63] Weber, M., 2009. Politika jako povolání. V: M. Havelka, editor *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenh, str. 243-293.
- [64] Wendt, A. a Duvall, R., 1989. Institutions and International Order. V: E. Chzempiel a J. N. Rosenau, editoři *Global Changes and Theoretical Challenges: Approaches to World Politics for the 1990s*. Lexington: Lexington Books, str. 51-74.
- [65] Young, I. M., 2008. Responsibility and global justice: A social connection model. V: A. G. Scherer a G. Palazzo, editoři *Handbook of Research on Global Corporate Citizenship*. Cheltenham: Edward Elgar, str. 137-165.
- [66] Zadek, S., 2004. The Path to Corporate Responsibility. *Harvard Business Review*, December, str. 125-132.